

Konfiskacija i upravljanje imovinskom koristi stečenom izvršenjem krivičnih djela u crnogorskom zakonodavstvu i praksi

Konfiskacija i upravljanje imovinskom koristi stečenom izvršenjem krivičnih djela u crnogorskom zakonodavstvu i praksi

Ova studija je nastala uz podršku Ambasade Sjedinjenih Američkih Država u Crnoj Gori. Sadržaj ove studije predstavlja isključivu odgovornost autora i ni na koji način ne odražava stavove i mišljenja Ambasade Sjedinjenih Američkih Država u Crnoj Gori. Centar za demokratiju i ljudska prava (CEDEM) i Ambasada Sjedinjenih Američkih Država u Crnoj Gori nisu odgovorni za bilo kakvu kasniju upotrebu informacija koje su u njoj sadržane.

Podgorica, april 2013.

Naziv publikacije

Konfiskacija i upravljanje imovinskom koristi stečenom izvršenjem krivičnih djela u crnogorskom zakonodavstvu i praksi

Izdavač

Centar za demokratiju i ljudska prava (CEDEM)

Za izdavača

Mr Nenad Koprivica

Autori

Zoran Pažin

dr Miloš Bešić

Biljana Braithwaite

Marija Vuksanović

Saradnik na projektu

Asaf Adrović

Tehnička priprema, dizajn i štampa

Praxis Montenegro

Tiraž

100 primjeraka

SADRŽAJ

Predgovor	4
Uporedna analiza normativnog okvira za oduzimanje imovinske koristi stečene krivičnim djelom u Crnoj Gori	6
Oduzimanje imovinske koristi stečene izvršenjem krivičnog djela u crnogorskoj praksi	28
Osvrt na posebne izazove u primjeni instituta oduzimanja imovinske koristi stečene izvršenjem krivičnog djela.....	29
Studije slučaja	32
Zaključci i preporuke.....	41
Ispitivanje stavova civilnog društva o oduzimanju imovinske koristi stečene korupcijom i organizovanim kriminalom	43
Osnovni nalazi	44
Detaljan izvještaj sa izvodima iz iskaza	46
Međunarodni standardi i sudska praksa Evropskog suda za ljudska prava u pogledu oduzimanja imovine stečene krivičnim djelom.....	57
Uvod	58
Međunarodni standardi	60
Pristup međunarodnih standarda osnovnim aspektima oduzimanja	63
Ključni aspekt sudske prakse ESLJP o oduzimanju	71
Zaključak	76
Bibliografija.....	77

Predgovor

Organizovani kriminal predstavlja jednu od glavnih prijetnji za društveni i politički razvoj svake zemlje. Imajući u vidu da se dobit stečena izvršenjem krivičnog djela može infiltrirati u legalne tokove ekonomije i kao takva iskoristi za vršenje političkog i ekonomskog uticaja, nedvosmisleno je u kojoj mjeri produkti organizovanog kriminala negativno utiču na funkcionisanje sistema vlasti, porast rizika od korupcije i povjerenje javnosti u rad institucija. Sa porastom djelovanja organizovanih kriminalnih i terorističkih grupa, pitanje konfiskacije ilegalno pribavljene imovine je reaktuelizovano kako u državama Evropske unije, tako i u državama koje teže pristupanju EU. Stoga efikasno i transparentno funkcionisanje sistema oduzimanja imovinske koristi stečene izvršenjem krivičnog djela ima značaj ne samo sa stanovišta suzbijanja kriminaliteta i zaštite prava lica koja su oštećena izvršenjem krivičnih djela, već predstavlja ključni preduslov za uspješnu borbu protiv organizovanog kriminala i korupcije.

Ova studija je nastala iz potrebe da se sagledaju dosadašnji efekti primjene instituta oduzimanja imovinske koristi pribavljene izvršenjem krivičnih djela u Crnoj Gori. Studija je pripremljena uz podršku Ambasade SAD u Crnoj Gori, u okviru projekta Reforma pravosuđa u Crnoj Gori: Podrška borbi protiv organizovanog kriminala koji ima za cilj da doprinese uspostavljanju pune vladavine prava i ispunjavanju kriterijuma za članstvo Crne Gore u Evropskoj uniji. Namijenjena je donosiocima odluka i predstavnicima državnih organa koji su zaduženi za njihovu primjenu, ali i svim drugim subjektima koji su uključeni u proces implementacije i monitoringa pravne reforme u Crnoj Gori.

Prvi dio studije sadrži uporedno-pravnu analizu normativnog okvira za oduzimanje imovinske koristi pribavljene krivičnim djelom, koja nastoji da pruži pregled zakonodavnih i institucionalnih rješenja koja se odnose na oduzimanje imovinske koristi, ali i da doprinese sagledavanju cjelovitosti i koherentnosti domaćeg normativnog okvira.

Drugi dio studije je fokusiran na implementaciju zakonodavnog okvira koji uređuje oduzimanje imovinske koristi nastale izvršenjem krivičnog djela u krivičnom postupku. Iako usljed nerazvijene sudske prakse i nedostatka pouzdanih podataka nije moguće donijeti reprezentativne zaključke o implementaciji važećeg zakonskog okvira, ovim poglavljem se nastoji ukazati na ključne prepreke sa kojima se nadležni organi suočavaju prilikom sprovođenja zakona u ovoj oblasti.

Posebno poglavlje studije ima za cilj da pravnim stručnjacima i drugim potencijalnim korisnicima studije približi ključne međunarodne standarde koji se tiču oduzimanja imovinske koristi stečene krivičnim djelom, uključujući i regulativu Evropske unije i praksu Evropskog suda za ljudska prava.

Na kraju studija sadrži i izvještaj o ispitivanju stavova organizacija civilnog društva, strukovnih udruženja i medija o oduzimanju imovinske koristi i drugim mjerama koje država preduzima u borbi protiv organizovanog kriminala. Izvještaj omogućava da se sagleda na koji način akteri civilnog društva percipiraju funkcionisanje sistema, kao i u kojoj mjeri mogu biti instrument pritiska u zagovaranju potrebnih promjena i monitoringu primjene postojećih zakona.

Uporedno pravna analiza normativnog okvira za oduzimanje imovinske koristi stečene krivičnim djelom u Crnoj Gori

Dosadašnja iskustva u kreiranju antikriminalne politike sa ciljem stvaranja pouzdane strateške osnove za borbu protiv kriminala u Crnoj Gori pokazuju da samo proglašavanje učinioca krivičnog djela krivim i osuda na zatvorsku kaznu, posebno, ako se prihvati prigovor o neprimjereno blagoj kaznenoj politici sa aspekta specijalne i generalne prevencije, nijesu ozbiljnije pomjerali strukturu kriminala, naročito organizovanog, koji podrazumijeva tzv. "korporacijsku organizaciju".

Krivična djela koja se vrše na organizovan način, kao i koruptivna krivična djela, najčešće kao motiv imaju finansijsku korist¹. Ostvarena finansijska korist služi kao generator novih kriminalnih aktivnosti, kao i za jačanje kriminalne organizacije, stvaranjem ekonomske osnove za nabavku savremene tehničke opreme, koja se koristi za vršenje krivičnih djela, a koja nerijetko, nadmašuje državne tehničke kapacitete ili pak, kroz pokušaje legalizacije nezakonito stečene imovinske koristi pranjem novca², radi ostvarenja ekonomskog ili političkog uticaja u društvu³.

Privremeni izostanak pojedinih članova kriminalne organizacije radi izvršenja krivičnih sankcija prema njima, pa čak i ako se radi o samim vođama kriminalne organizacije, nije ujedno značio i kraj kriminalne organizacije, jer je unutrašnjom preraspodjelom zadataka i uloga, rukovođenjem kriminalnom organizacijom iz samog zatvora ili integracijama sa drugim kriminalnim grupama (kriminalna fuzija), struktura organizovanog kriminala opstajala, a ponekad i jačala. Razlog za ovo treba tražiti, prije svega, u nedirnutoj ekonomskoj moći kriminalne organizacije, podržane često koruptivnim vezama, kao žarištem i katalizatorom organizovanog kriminala, koju ekonomsku moć postojeći model krivično pravne zaštite nije značajnije ugrožavao i pored postojanja, u ranije važećim zakonima, kao i sadašnjem Zakoniku o krivičnom postupku, odredbi o oduzimanju imovinske koristi stečene krivičnim djelom.

¹ A. Laudati, Sistem za borbu protiv nezakonitog bogaćenja u evropskom zakonodavstvu

*List Economy je 2003. godine objavio istraživanje o godišnjem prometu italijanske mafije od 85.000.000.000 €, uz ukupnu procijenjenu vrijednost imovine mafije od 1.00.000.000.000 €, što čini 7% bruto društvenog proizvoda Republike Italije, koliko iznosi i javni dug Republike Italije

² FATF, kao međudržavno tijelo čiji je cilj razvoj i unapređenje nacionalnih i međunarodnih strategija za borbu protiv pranja novca i finansiranja terorizma operiše podacima od petsto milijardi do jedan billion dolara opranog novca na godišnjem nivou, što je "treća industrija" po prihodima u svijetu

³ Bojan Dobovšek i Andrej Jurij Pirnat, Organizovani kriminal, kao peta grana vlasti, Fakultet za krivično pravosuđe i bezbjednost Univerziteta u Mariboru, Slovenija

Primjena krivično pravne mjere oduzimanja imovinske koristi u sudskoj praksi Crne Gore je u prethodnom periodu bila malo zastupljena, pa samim tim ove mjere nijesu dale značajniji doprinos suzbijanju kriminaliteta, što je smisao i osnov krivičnog zakonodavstva, kako to određuje član 1. Krivičnog zakonika, premda sama krivično-pravna mjera nosi veliki potencijal u borbi protiv kriminala. Razloge za ovo treba tražiti, prije svega, u svojevrstnoj inertnosti tužilaca i sudija, kada je u pitanju potreba da se odgovori svim savremenim izazovima tužilačke i sudijske profesije.

Pravni osnov za oduzimanje imovinske koristi utemeljen je članom 112 Krivičnog zakonika, koji propisuje da niko ne može zadržati imovinsku korist pribavljenu protivpravnim djelom, koje je u zakonu određeno kao krivično djelo, što je generalni princip i u uporednom pravu. Imovinska korist oduzima se pod uslovima određenim ovim Zakonikom i sudskom odlukom kojom je utvrđeno izvršenje krivičnog djela. Na identičan način je ovo pitanje uređeno i Zakonom o odgovornosti pravnih lica za krivična djela u članu 35 i članu 36 ovog Zakona.

U Crnoj Gori sud može izreći oduzimanje imovinske koristi, ne kao krivičnu sankciju (kao npr. u Francuskoj), već kao krivično pravnu mjeru, sui generis, kojom se, takođe, ostvaruje specijalna i generalna prevencija, čime se zapravo upotpunjava i sama svrha izricanja krivične sankcije. Mjera se izriče krivično odgovornom učiniocu, kome je izrečena kazna (zatvor od 40 godina, kazna zatvora, novčana kazna ili rad u javnom interesu), sudska opomena ili uslovna osuda, kao mjere upozorenja. Takođe, navedenu mjeru je moguće izreći i u slučaju donošenja rješenja o kažnjavanju bez glavnog pretresa. Mjera se može izreći i krivično neodgovornom licu kome je izrečena mjera bezbjednosti obaveznog psihijatrijskog liječenja i čuvanja u zdravstvenoj ustanovi i obaveznog psihijatrijskog liječenja na slobodi. Ova mjera dolazi u obzir i prema maloljetniku kome je izrečena vaspitna mjera ili kazna maloljetničkog zatvora.

Uslovi i način oduzimanja imovinske koristi određeni su članom 113, stavom 1 Krivičnog zakonika, kojim je propisano da će se od učinioca oduzeti novac, predmeti od vrijednosti i svaka druga imovinska korist, koji su pribavljeni krivičnim djelom, a ako oduzimanje nije moguće, učinilac će se obavezati da plati novčani iznos koji odgovara pribavljenoj imovinskoj koristi. Od učinioca krivičnog djela može se oduzeti i ona imovinska korist za koju postoji osnovana sumnja da je stečena kriminalnom djelatnošću, osim ako učinilac ne učini vjerovatnim da je njeno porijeklo zakonito (prošireno oduzimanje).

Oduzimanje imovinske koristi iz stava 2 ovog člana može se primijeniti ako je učinilac pravosnažno osuđen za:

- 1) neko od krivičnih djela učinjenih u okviru kriminalne organizacije (član 401a Krivičnog zakonika),

2) neko od sljedećih krivičnih djela:

- protiv čovječnosti i drugih dobara zaštićenih međunarodnim pravom učinjenih iz koristoljublja;
- pranja novca;
- neovlašćene proizvodnje, držanja i stavljanja u promet opojnih droga;
- protiv platnog prometa i privrednog poslovanja i protiv službene dužnosti, učinjenih iz koristoljublja za koja je propisana kazna zatvora od osam godina ili teža kazna.

Imovinska korist oduzeće se ukoliko je stečena u periodu prije i/ili poslije izvršenja krivičnog djela iz stava 3 ovog člana do pravosnažnosti presude, kada sud utvrdi da vremenski kontekst u kojem je stečena imovinska korist i druge okolnosti konkretnog slučaja opravdavaju oduzimanje imovinske koristi.

Krivično zakonodavstvo u Crnoj Gori temelji se na stanovištu da je opravdano oduzeti imovinu i za koju nije dokazano da je pribavljena krivičnim djelom, ukoliko su ispunjeni određeni uslovi koji tu imovinu vezuju za kriminalnu djelatnost učinioca, kada su u pitanju postupci za kataloški određena krivična djela. Na ovaj način Crna Gora slijedi pravnu tradiciju i rješenja sadržana u krivičnim zakonima Austrije i Njemačke, kao i u Okvirnoj odluci Savjeta Evropske unije od 24.02. 2005.godine (2005/212/JHA).

Kod proširenog oduzimanja radi se o fakultativnom oduzimanju, za razliku od imovine stečene krivičnim djelom, gdje je njeno oduzimanje obavezno. Pored toga krivični zakonik zahtjeva i vremensku povezanost između krivičnog djela za koje je učinilac osuđen i kriminalne djelatnosti kojom je stečena imovinska korist u odnosu na koju se primjenjuje prošireno oduzimanje. Imovinska korist oduzeće se ukoliko je stečena u periodu prije i/ili posle izvršenja krivičnog djela do pravosnažnosti presude za to djelo, pod uslovom da sud u postupku utvrdi da atribut vremena u kojem je stečena imovinska korist i druge okolnosti predmetnog slučaja čine opravdanim oduzimanje imovinske koristi.

Imovinska korist pribavljena krivičnim djelom oduzeće se i od lica na koje je prenesena bez naknade, ili od lica koje je znalo da je imovinska korist pribavljena krivičnim djelom ili je to moglo i bilo dužno da zna.

Ako je krivičnim djelom pribavljena imovinska korist za drugog, ta korist će se, takođe, oduzeti.

Iako zakonodavac ne nabraja detaljnije šta sve, pored novca (gotovine ili žiralnog novca) može predstavljati "predmete od vrijednosti i drugu korist" komparativna praksa ukazuje da to mogu biti

- nekretnine, poput stanova, stambenih zgrada, poslovnih objekata, građevinskog zemljišta, poljoprivrednog zemljišta, šuma,

- putnička motorna vozila i teretna motorna vozila,
- plovila poput čamaca, glisera, jahti, brodova,
- letilice,
- hartije od vrijednosti, poput akcija, obveznica, mjenica, čekova,
- umjetnine,
- nakit,
- građevinski material,
- drugi tržišni proizvodi i sl.

Kao imovinska vrijednost u uporednoj praksi se javljaju i potraživanja iz obligacionih odnosa kao što su: nezakoniti krediti, turistički aranžmani, polise osiguranja, ali i sprječavanje umanjena nečije imovine odlaganjem, smanjenjem, oprostom ili otpisom duga i sl.

Krivični zakonik predviđa da će se učinilac krivičnog djela obavezati da plati novčani iznos koji odgovara pribavljenoj imovinskoj koristi, ako oduzimanje nije moguće, ne razrađujući način kako se utvrđuje ovaj iznos (value based confiscation). Problematika utvrđivanja visine imovinske koristi pribavljene krivičnim djelom jeste u praksi najznačajniji problem u primjeni ove krivično pravne mjere. U krivično pravnoj teoriji i praksi stanovišta po ovom pitanju su veoma polarizovana i kreću se od shvatanja da se učiniocu krivičnog djela priznaju svi troškovi u vezi sa izvršenjem ili povodom izvršenja krivičnog djela do potpunog nepriznavanja bilo kakvih troškova⁴. U sudskoj praksi i teoriji preovladava umjereno rješenje koje polazi od toga da učiniocu krivičnog djela prilikom utvrđivanja visine imovinske koristi treba priznati određene troškove koje je imao u vezi sa vršenjem krivičnog djela, ali ostaje i dalje sporno koji su to troškovi koje treba priznati, a koje treba odbiti od postignute ukupne imovinske koristi. Izvjesno je da nije opravdano da se priznaju troškovi koji predstavljaju materijalni ekvivalent za trud učinioca uložen u radnju izvršenja krivičnog djela i troškovi koji po samoj svojoj prirodi ulaze u radnju izvršenja krivičnog djela, kako se ne bi posredno plaćala sama kriminalna djelatnost⁵.

Po ocjeni autora analize postoji potreba specijalističke edukacije tužilaca i sudija o metodologiji utvrđivanja visine imovinske koristi pribavljene krivičnim djelom, s obzirom na izostanak adekvatne sudske prakse u Crnoj Gori u ovoj oblasti, kao i potrebe podsticanje šire primjene u izricanju ovih krivično pravnih mjera i konačno, potrebe za ujednačavanjem sudske prakse, zauzimanjem načelnih pravnih stavova instanciono viših sudova, prije svega Vrhovnog suda Crne Gore. Korisni orijentiri dobre prakse mogu biti iskustva pojedinih evropskih država u pogledu praktičnog postupanja u predmetima za krivična djela koja se odnose na nezakonitu trgovinu opojnim drogama i psihotropnim supstancama, gdje sud na

⁴ Profesor dr Zoran Stojanović – Komentar Krivičnog zakonika, 2010.

⁵ Ibid

osnovu raspoloživih dokaza, npr. iskaza svjedoka saradnika, dolazi do moguće količine nabavljene droge od strane kriminalne organizacije, koja se po kriminalnoj praksi miješa sa drugim supstancama, sa ciljem povećanja količine “robe” u opticaju, pa se prema uličnoj maloprodajnoj cijeni droge utvrđuje cijena droge na tržištu i, shodno tome, visina ostvarene protivpravne imovinske koristi. Za ovakav pristup crnogorski sudovi imaju uporište i u članu 480 ZKP-a, koji propisuje da će sud visinu iznosa imovinske koristi odmjeriti po slobodnoj procjeni, ako bi njeno utvrđivanje izazvalo nesrazmjerne teškoće ili znatno odugovlačenje postupka, što, naravno, ne lišava obaveze sud da utvrdi tačnu vrijednost imovinske koristi pribavljene krivičnim djelom, kada je god to moguće.

Ispravnost navedenog pristupa potvrđuje i praksa Evropskog suda za ljudska prava u Strazburu, koji je u predmetu Philips vs UK (presuda od 05.07.2001. godine)⁶ utvrdio da upotreba činjeničnih i pravnih pretpostavki nije u suprotnosti sa čl. 6. st. 2. Evropske konvencije o ljudskim pravima i osnovnim slobodama, negirajući posebno da se na navedeni način vrijeđa pretpostavka nevinosti, niti da se povređuju odredbe o zabrani samoinkriminacije. Evropski sud za ljudska prava nalazi da nije povrijeđeno ni pravo aplikanta na mirno uživanje imovine iz čl. 1 Protokola 1 Evropske konvencije o ljudskim pravima i osnovnim slobodama, s obzirom na to da krivičnopravna mjera oduzimanja imovinske koristi pribavljene krivičnim djelom ima legitiman cilj u demokratskom društvu.

Krivični zakonik, takođe, u čl. 113, st. 5 i st. 6 predviđa oduzimanje imovinske koristi i od lica na koja je prenešena, bez naknade, ili uz naknadu, koja očigledno ne odgovara stvarnoj vrijednosti, kao i u situaciji kada je krivičnim djelom pribavljena imovinska korist za drugog. U praksi će to biti najčešće supružnici, srodnici u uspravnoj liniji, po bočnoj liniji do trećeg ili četvrtog stepena srodstva, lica u kumovskim odnosima i sl.

Sud će izreći oduzimanje imovinske koristi samo ukoliko ona prelazi iznos dosuđen oštećenom u imovinsko pravnom zahtjevu, shodno članu 114 Krivičnog zakonika, čime se štite prava oštećenog, odnosno daje im se prioritet. Problem u sudskoj praksi u Crnoj Gori predstavlja, sasvim izvjesno, činjenica da sudovi vrlo rijetko primjenjuju odredbe člana 234 ZKP-a, koji nalaže sudu da raspravi, na predlog oštećenog, njegov imovinskopravni zahtjev, osim ako bi se time znatno odugovlačio krivični postupak, što bi trebalo biti samo izuzetak koji bi potvrđivao pravilo da krivični sud, u principu, treba u tzv. adhezionom postupku da istovremeno raspravi i imovinskopravni zahtjev. Osim inertnosti i svojevrsnog konformizma, najčešće ne postoje valjani razlozi zbog čega se u adhezionom postupku ne raspravlja o imovinskopravnom zahtjevu oštećenog, koji se, shodno članu 235 stav 2 ZKP-a, može odnositi na naknadu štete, povraćaj stvari ili poništaj pravnog posla; već se po inerciji oštećeni

⁶ ECHR- HUDOC

upućuje na mogućnost vođenja posebnog parničnog postupka, čime se gomilaju sudski troškovi, a sudovi se i pored problema zaostalih predmeta (backlog problem), opterećuju novim predmetima, što ujedno stvara i negativnu anticipaciju građana prema pravosuđu u pogledu sporosti i neefikasnosti. Oštećeni koji je u pogledu svog imovinskopravnog zahtjeva upućen na parnicu može tražiti, kako to predviđa član 114 stav 2 Krivičnog zakonika, da se namiri iz oduzete imovinske koristi, ako pokrene parnicu, u roku od šest mjeseci, od dana pravosnažnosti odluke, kojom je upućen na parnicu i ako u roku od tri mjeseca od dana pravosnažnosti odluke, kojom je usvojen njegov imovinskopravni zahtjev, zatraži namirenje iz oduzete imovinske koristi. Prema tome, ukoliko se adhezioni postupak ne vodi blagovremeno i ne raspravi imovinskopravni zahtjev u krivičnom postupku, prolongira se nepotrebno i mjera oduzimanja imovinske koristi, kao moćni pravni mehanizam u borbi protiv korupcije i organizovanog kriminala i relativizuju se njeni dometi, s obzirom na to da će, shodno članu 114 stav 1 Krivičnog zakonika, sud izreći oduzimanje imovinske koristi, samo ako ona prelazi dosuđeni imovinskopravni zahtjev oštećenog u tom iznosu, što je potrebno prethodno utvrditi. Pored toga, po ocjeni autora, neprimjereno i nepotrebno su dugi, novi rokovi oštećenom, koji je već postavio imovinsko pravni zahtjev u krivičnom postupku, pa je nakon, ponekad višegodišnjeg krivičnog postupka u kome je krivični sud njegov imovinskopravni zahtjev ostavio neraspravljenim, upućen presudom da pokrene parnicu.

Izrečeno u praksi znači da država nije u prilici da na valjan način koristi sredstva oduzete imovinske koristi, sredstva koja treba da postanu državna svojina, odnosno budžetski prihod, koji bi bilo moguće koristiti kao dodatna sredstva za jačanje ekonomske osnovice policije, tužilaštva i sudova, i dr. tijela u borbi protiv kriminala, jer se pravni status ove imovine čini izvjesnim tek istekom rokova za namirenje oštećenog. Za očekivati je da troškovi nadležnog organa uprave iz člana 4 Zakona o staranju privremeno i trajno oduzetom imovinom usljed višegodišnjih suđenja budu iracionalno visoki.

Po ocjeni autora analize nije primjereno upotrebljavati termin "oduzimanje imovine", radi izbjegavanja pravne konfuzije, a u korist pravničke konciznosti i pravilnosti pravne terminologije jer bi "oduzimanje imovine" bio *contradictio in adjecto*, s obzirom na to da imovinu čini skup imovinskih prava (za razliku od imovinske mase), koja pripadaju određenom pravnom subjektu, pa mu se kao pravna kategorija ne mogu oduzimati, jer imovina, kao takva nije posljedica protivpravnosti, zbog čega je ispravno upotrebljavati termin "imovinska korist pribavljena krivičnim djelom". Ova primjedba važi kako za Zakonik o krivičnom postupku tako i za sam Zakon o staranju privremeno i trajno oduzetom imovinom, koji je generalno na niskom pravno-tehničkom nivou. Primjera radi, pojam imovine u članu 2 ovog Zakona stvara potpunu pravnu konfuziju miješajući pojmove imovinske mase i imovinskih prava. Upotrebljava se termin "druga stvarna prava na stvarima", što je, samo po sebi, besmisleno, a pritom se ne navodi koja su to "prva stvarna prava".

Sadašnje rješenje po kome se Uprava za imovinu, pored svih svojih redovnih obaveza, bavi i ovom problematikom ne daje pouzdan oslonac za unaprjeđenje stanja u ovoj oblasti. Iskustva Italije, Irske i Belgije mogu dati korisne smjernice u kom pravcu treba razvijati sistem u Crnoj Gori.

Posebno se čini problematičnim sa aspekta efikasnosti i efektivnosti, ali i konzistentnosti pravnog poretka i autoriteta krivičnog pravosuđa, vođenje izvršnog (građanskog) postupka za oduzimanje imovinske koristi pribavljene krivičnim djelom. Ovaj postupak nizom procesnih mogućnosti može prerasti u parnični postupak i time prolongirati sam postupak, a sve ovo, nakon što su sva relevantna činjenična i pravna pitanja već raspravljena u krivičnom postupku.

Oštećeni, koji u krivičnom postupku nije podnio imovinskopravni zahtjev, može zahtijevati namirenje iz oduzete imovinske koristi ako je, radi utvrđenja svog zahtjeva pokrenuo parnicu u roku od tri mjeseca od dana saznanja za presudu, kojom je izrečeno oduzimanje imovinske koristi, a najdalje u roku od tri godine od dana pravosnažnosti odluke o oduzimanju imovinske koristi i, ako u roku od tri mjeseca od dana pravosnažnosti odluke, kojom je usvojen njegov imovinsko pravni zahtjev, zatraži namirenje iz oduzete imovinske koristi. Primjedba o neprimjereno i nepotrebno dugim rokovima i ovdje nalazi svoje opravdanje u već datim razlozima.

Procesne odredbe o privremenom oduzimanju predmeta, koji se po Krivičnom zakoniku mogu oduzeti (član 85 ZKP-a) ili koje mogu poslužiti kao dokaz u krivičnom postupku, u koju svrhu se mogu privremeno oduzeti i predati na čuvanje sudu, ili će se na drugi način obezbijediti njihovo čuvanje, ne zahtijevaju širu opservaciju u ovoj analizi, jer su načelnog i opšteg karaktera i ne moraju nužno imati korelaciju sa finansijskim istragama, s obzirom na to da je pravna priroda ovog instituta različita od krivičnopravne mjere oduzimanja imovinske koristi, iako u praksi ovi instituti mogu biti povezani.

Procesne odredbe koje se u punoj mjeri odnose na oduzimanje imovinske koristi pribavljene krivičnim djelom sadržane su u odredbama čl. 90-97 ZKP-a koje uređuju privremeno oduzimanje imovine i finansijsku istragu radi proširenog oduzimanja imovine. Postupak za oduzimanje imovinske koristi, kao jedan od tzv. posebnih postupaka, uređen je čl. 478-485, dok je postupak za trajno oduzimanje imovine, čije zakonito porijeklo nije dokazano, uređen članovima 486-489 ZKP-a.

Protiv osumnjičenog, odnosno okrivljenog za krivično djelo za koje Krivični zakonik propisuje mogućnost proširenog oduzimanja imovine od osuđenog, njegovog pravnog sljedbenika ili lica na koje je osumnjičeni, odnosno okrivljeni prenio određenu imovinu, državni tužilac naredbom pokreće finansijsku istragu, kako to uređuje član 90 stav 2 ZKP-a.

U finansijskoj istrazi će se prikupiti dokazi o imovini i prihodima osumnjičenog, odnosno okrivljenog, njegovog pravnog sljedbenika ili lica kome je okrivljeni prenio imovinu koja je stečena u vremenu propisanom Krivičnim zakonikom.

U postupku koji se vodi za krivično djelo za koje Krivični zakonik propisuje mogućnost proširenog oduzimanja imovine od osuđenog, njegovog pravnog sljedbenika ili lica na koje je osuđeni prenio imovinu koji ne može da dokaže zakonitost njenog porijekla, a postoje osnovi sumnje da je ta imovina pribavljena nezakonito, sud može, na predlog državnog tužioca, odrediti privremeno oduzimanje imovine.

U postupku privremenog oduzimanja imovine, shodno se primjenjuju odredbe zakona kojim je uređen izvršni postupak, ukoliko odredbama ovog zakonika nije drukčije propisano. Komentar iz ove analize koji se odnosi na neadekvatno vezivanje krivičnog postupka za odredbe zakona kojim je uređeni izvršni (građanski) postupak i ovdje ima svoje polje primjene.

Zakonodavac odgovarajućom formulacijom "spornu imovinu" označava kao "potencijalno nezakonitu", a ne "potencijalno kriminalnu", što znači da se ne zahtjeva sumnja na moguće porijeklo imovine iz krivičnog djela, a što bi bilo suprotno pretpostavci nevinosti iz člana 3 ZKP-a.⁷ Nezakonitost je znatno širi termin, a imovina može biti nezakonita i kada ne potiče iz krivičnog djela (odnosno kada nije dokazana da je imovina proistekla iz krivičnog djela). U skladu sa članom 90 stav 1 ZKP-a, imovina je nezakonita uvijek kada lice o kojem se radi, ne dokaže zakonitost njenog porijekla. Na ovom licu je teret dokazivanja zakonitosti porijekla imovine (onus probandi), uvijek kada postoji relevantni vrijednosni disbalans⁸ između same imovine i prikazanih prihoda.

O privremenom oduzimanju predmeta, imovinske koristi ili imovine odlučuje sudija za istragu odmah ili u roku od osam dana od dana prijema zahtjeva, odnosno predsjednik vijeća pred kojim se održava glavni pretres. O žalbama protiv rješenja odlučuje vijeće iz člana 24 stav 7 ZKP-a.

Postupak za određivanje privremenog oduzimanja predmeta, imovinske koristi ili imovine pokreće državni tužilac.

Zahtjev državnog tužioca treba da sadrži: opis predmeta, imovinske koristi ili imovine; podatke o licu koje te predmete, imovinsku korist ili imovinu posjeduje; razloge za sumnju da su predmeti, imovinska korist odnosno imovina nezakonito stečeni i razloge za vjerovatnoću

⁷ Profesor dr Milan Škulić – Komentar Zakonika o krivičnom postupku, 2009

⁸ Ibid

da će do kraja krivičnog postupka biti znatno otežano ili onemogućeno oduzimanje predmeta, imovinske koristi ili imovine.

Opis predmeta, imovinske koristi ili imovine mora biti precizan u toj mjeri da omogućiti pouzdanu identifikaciju i izdvajanje, kao što je broj katastarske parcele u listu nepokretnosti, broj šasije motora, broj bankarskog računa, navođenje hartija od vrijednosti u koje je novac uložen, oznaka bankarskog sefa i dr.

Ako bude izjavljena žalba protiv rješenja o privremenom oduzimanju predmeta, imovinske koristi ili imovine, vijeće iz člana 24 stav 7 ZKP-a, zakazaće ročište na koje će pozvati lice na koje se odnosi rješenje, njegovog branioca i državnog tužioca.

Ročište se održava u roku od 30 dana od dana podnošenja žalbe. Na tom ročištu saslušaće se pozvana lica. Njihov nedolazak ne sprječava održavanje ročišta. Radi se o roku monitoring, odnosno instrukcionog karaktera, pa njegovim propuštanjem ne nastupaju pravne posljedice kao kod prekluzivnih rokova.

Vijeće će rješenje ukinuti ako osumnjičeni, odnosno okrivljeni, vjerodostojnim ispravama dokaže zakonitost porijekla predmeta, imovinske koristi ili imovine ili ako u nedostatku vjerodostojnih isprava učini vjerovatnim da predmeti, imovinska korist ili imovina su stečeni zakonito.

Vijeće će rješenje preinačiti ako se dokaže ili učini vjerovatnim da je predmet, dio imovinske koristi ili imovine koji su privremeno oduzeti zakonitog porijekla.

Privremeno oduzimanje predmeta, imovinske koristi ili imovine može trajati najduže dok vijeće iz člana 24 stav 7 ZKP-a ne odluči o zahtjevu državnog tužioca za trajno oduzimanje imovine čije zakonito porijeklo nije dokazano, shodno članu 486 ZKP-a.

Ako je privremeno oduzimanje određeno u izvidaju, ukinuće se po službenoj dužnosti ako istraga ne započne u roku od šest mjeseci od dana donošenja rješenja o privremenom oduzimanju. Radi se o strogom, (*ius cogens*) prekluzivnom roku, što znači da ne postoji mogućnost da rok bude produžen.

Rješenje o privremenom oduzimanju predmeta, imovinske koristi ili imovine sud može ukinuti i po službenoj dužnosti ili na zahtjev državnog tužioca ili zainteresovanog lica, ako se pokaže da nije potrebna ili opravdana s obzirom na težinu krivičnog djela, imovinske prilike lica na koje se odnosi ili prilike lica koje je po zakonu ono dužno da izdržava i okolnosti slučaja koje pokazuju da oduzimanje predmeta, imovinske koristi ili imovine neće biti onemogućeno ili znatno otežano do završetka krivičnog postupka.

Rješenje o privremenom oduzimanju predmeta, imovinske koristi ili imovine izvršava sud nadležan za sprovođenje izvršenja, u skladu sa zakonom kojim se uređuje izvršni postupak. Za sporove koji nastanu povodom izvršenja nadležan je isti sud.

Danom otvaranja stečajnog postupka prema pravnom licu kod koga se nalaze predmeti, imovinska korist ili imovina koji su privremeno oduzeti stiču se uslovi za podnošenje izlučne tužbe u pogledu tih predmeta, imovinske koristi ili imovine, kao o dospjelim iznosima.

U pogledu posebnog postupka za oduzimanje imovinske koristi pribavljene izvršenjem krivičnog djela za ukazati je da se ova imovinska korist utvrđuje u izvidaju, prethodnom postupku i na glavnom pretresu po službenoj dužnosti. Sud i drugi organi dužni su da u izvidaju, prethodnom postupku i na glavnom pretresu prikupljaju dokaze i utvrđuju okolnosti koje su od važnosti za utvrđivanje imovinske koristi.

Ako je oštećeni podnio imovinskopravni zahtjev za povraćaj stvari pribavljenih krivičnim djelom, odnosno za isplatu iznosa koji odgovara vrijednosti stvari, imovinska korist će se utvrđivati samo u onom dijelu koji nije obuhvaćen imovinskopravnim zahtjevom.

Odredba člana 478 stav 3 ZKP-a lišena je pravne logike, s obzirom na to da nije smisljeno da se imovinska korist utvrđuje samo u onom dijelu koji nije obuhvaćen imovinskopravnim zahtjevom, iz prostog razloga što imovinskopravni zahtjev od strane oštećenog iz više razloga (subjektivnosti, psihološkog pritiska, neznanja i sl) može biti nerealno postavljen, čime se zapravo derogiraju odredbe člana 478 stav 1 ZKP-a, po kome se imovinska korist pribavljena krivičnim djelom utvrđuje po službenoj dužnosti.

U slučaju oduzimanja imovinske koristi pribavljene krivičnim djelom od drugog lica na koje je imovinska korist prenesena ili za koje je imovinska korist pribavljena, to lice kao i predstavnik pravnog lica pozvaće se radi saslušanja u istrazi i na glavni pretres. U pozivu će se to lice upozoriti da će se postupak sprovesti i bez njegovog prisustva.

Predstavnik pravnog lica saslušaće se na glavnom pretresu poslije okrivljenog. Na taj način postupiće se u odnosu i na drugo lice ako nije pozvano kao svjedok.

Lice na koje je imovinska korist prenesena ili lice za koje je imovinska korist pribavljena, odnosno predstavnik pravnog lica, ovlašćeno je da u vezi sa utvrđivanjem imovinske koristi predlaže dokaze i da, po ovlašćenju predsjednika vijeća, postavlja pitanje okrivljenom, svjedocima i vještacima.

Isključenje javnosti na glavnom pretresu ne odnosi se na lice na koje je imovinska korist prenesena ili za koje je imovinska korist pribavljena, odnosno predstavnika pravnog lica.

Ako sud tek u toku glavnog pretresa utvrdi da postoje uslovi za oduzimanje imovinske koristi, prekinuće glavni pretres i pozvati lice na koje je imovinska korist prenesena ili za koje je imovinska korist pribavljena, odnosno predstavnika pravnog lica.

Kad postoje uslovi za oduzimanje imovinske koristi, sud će po službenoj dužnosti ili na predlog državnog tužioca, odrediti privremene mjere obezbjeđenja po odredbama zakona kojim je uređen izvršni postupak. U tom slučaju shodno se primjenjuju odredbe člana 243 ZKP-a.

U pogledu privremenih mjera obezbjeđenja (član 481 ZKP-a) koje sud određuje kada dolazi u obzir oduzimanje imovinske koristi, a postoji opasnost da se ona iskoristi za dalje vršenje krivičnih djela, da se sakrije, otuđi, uništi ili na drugi način raspolože, čime bi bilo onemogućeno ili znatno otežano njeno oduzimanje, potrebno je ukazati na kontroverze koje nosi rješenje iz člana 481 ZKP-a, po kome sudija (istražni sudija, predsjednik vijeća ili vijeće) može i po službenoj dužnosti (bez predloga nadležnog državnog tužioca) odrediti ove mjere, imajući u vidu da je Ustavni sud Slovenije skoro identične odredbe oglasio neustavnim, jer po ocjeni Ustavnog suda Slovenije ugrožavaju princip nezavisnosti suda.⁹

Dok na rješenje vijeća o privremenoj mjeri obezbjeđenja koje se donosi na glavnom pretresu nije dozvoljena posebna žalba, rješenje sudije za istragu i predsjednika vijeća može se pobijati žalbom o kojoj odlučuje vijeće iz člana 24 stav 7 ZKP-a.

U slučaju oduzimanja imovinske koristi pribavljene krivičnim djelom od drugog lica na koje je imovinska korist prenesena ili za koje je imovinska korist pribavljena, to lice može podnijeti zahtjev za ponavljanje krivičnog postupka, ali samo u pogledu odluke o oduzimanju imovinske koristi, kako to uređuje član 483 ZKP-a.

Trajno oduzimanje imovine čije zakonito porijeklo nije dokazano uređeno je članovima 486-489 ZKP-a.

Nakon pravosnažnosti presude kojom se okrivljeni oglašava krivim za krivično djelo za koje Krivični zakonik propisuje mogućnost proširenog oduzimanja imovine od osuđenog, njegovog pravnog sljedbenika ili lica na koje je osuđeni prenio imovinu, koji ne može da dokaže zakonitost njenog porijekla, državni tužilac, najkasnije u roku od jedne godine, podnosi zahtjev za trajno oduzimanje imovine osuđenog, njegovog pravnog sljedbenika ili lica na koje je osuđeni prenio imovinu za koju nema dokaza o zakonitosti njenog porijekla.

Zahtjev sadrži podatke o osuđenom, njegovom pravnom sljedbeniku ili licu na koje je osuđeni prenio imovinu, označenje imovine koju treba oduzeti, dokaze o imovini koju

⁹ Odluka Ustavnog suda Slovenije V-I 296 od 20.05.2004. godine

osuđeni, njegov pravni sljedbenik, odnosno lice na koje je imovina prenesena posjeduje i o njihovim zakonitim prihodima, kao i okolnosti koje ukazuju na očiglednu nesrazmjernost između ukupne imovine i zakonitih prihoda osuđenog, njegovog pravnog sljedbenika, odnosno lica na koje je osuđeni prenio imovinu.

Zahtjev se bez odlaganja dostavlja osuđenom, njegovom pravnom sljedbeniku ili licu na koje je osuđeni prenio imovinu, uz upozorenje da je dužan da na sjednici vijeća iz člana 24 stav 7 ZKP-a dokaže zakonitost porijekla imovine, kao i da će imovina biti oduzeta ako se zakonitost njenog porijekla ne dokaže.

Obaveza državnog tužioca za podnošenje zahtjeva data je imperativno i nije stvar njegove/njene dispozicije. To znači da imovina učinilaca krivičnih djela za koje Krivični zakonik propisuje mogućnost proširenog oduzimanja mora uvijek biti preispitana, i to u zakonom propisanom roku.

U pravnoj teoriji i praksi savremene Evrope kao sporna pitanja u pogledu proširenog oduzimanja imovine ukazuje se pitanje tereta dokazivanja da se radi o nelegalno stečenoj imovini, kao i pitanje retroaktivnog važenja odgovarajućih zakonskih propisa.¹⁰ Tako je u Austriji u određenoj mjeri, moguća retroaktivna primjena propisa, dok s druge strane u Njemačkoj retroaktivna primjena zakona nije dozvoljena. U pogledu tereta dokazivanja u Njemačkoj se od vlasnika "sporne imovine" ne zahtjeva da dokaže njenu legalnost, već da "učini vjerovanim" da se radi o zakonito stečenoj imovini, što je daleko niži dokazni standard. Tako prošireno oduzimanje "kriminalne imovine" je prošireno jer se ne odnosi samo na imovinsku korist za koju je dokazano da potiče iz konkretnog krivičnog djela, već se radi o imovinskoj koristi za koju se osnovano pretpostavlja da je stečena nizom drugih krivičnih djela i rezultat je svojevrsne "kriminalne karijere" konkretnog učinioaca, koji je pravosudno osuđen.¹¹

O zahtjevu za trajno oduzimanje imovine čije zakonito porijeklo nije dokazano odlučuje vijeće iz člana 24 stav 7 ZKP-a, na sjednici sa koje javnost može biti isključena u skladu sa članom 314 ZKP-a.

Na sjednicu vijeća se pozivaju državni tužilac, osuđeni, njegov pravni sljedbenik ili lice na koje je osuđeni prenio imovinu i njegov punomoćnik.

Ako osuđeni, njegov pravni sljedbenik ili lice na koje je osuđeni prenio imovinu vjerodostojnim ispravama, odnosno u nedostatku vjerodostojnih isprava na drugi način ne dokaže zakonitost porijekla imovine, vijeće donosi rješenje o trajnom oduzimanju te imovine.

¹⁰ Profesor dr Milan Škulić – Komentar Zakonika o krivičnom postupku, 2009.

¹¹ Ibid

Ako osuđeni, njegov pravni sljedbenik ili lice na koje je osuđeni prenio imovinu vjerodostojnim ispravama ili na drugi način dokaže zakonitost porijekla imovine ili dijela imovine, vijeće donosi rješenje o potpunom ili djelimičnom odbijanju zahtjeva. Vijeće iz člana 24 stav 7 ZKP-a odbacuje zahtjev ako je podnijet nakon isteka roka iz člana 486 stav 1 ZKP-a.

Ovdje je potrebno ukazati na ozbiljnu koliziju u pogledu redukcije dokaznog standarda između odredbi Zakonika o krivičnom postupku i Krivičnog zakonika. Naime, u članu 488 st. 3 i 4 ZKP-a od osuđenog se zahtijeva da vjerodostojnim ispravama ili na drugi način dokaže zakonitost porijekla imovine, dok Krivični zakonik (član 113) predviđa niži, odnosno blaži standard za osuđenog od koga se zahtijeva da učini vjerovatnim da je porijeklo imovine zakonito. Postojeću koliziju treba rješavati davanjem prednosti odredbi Krivičnog zakonika koji propisuje sam institut i materijalno pravne uslove za njegovu primjenu, dok Zakonik o krivičnom postupku propisuje samo postupak za primjenu instituta uređenog materijalnopравnim propisom.¹²

Rješenje o trajnom oduzimanju imovine čije zakonito porijeklo nije dokazano sadrži podatke o osuđenom, njegovom pravnom sljedbeniku ili licu na koje je osuđeni prenio imovinu, o imovini koja se oduzima i odluku o troškovima staranja i upravljanja privremeno oduzetom imovinom iz člana 96. ZKP-a. Ako bi se oduzimanjem imovine dovelo u pitanje izdržavanje osuđenog, njegovog pravnog sljedbenika ili lica na koje je osuđeni prenio imovinu ili lica koja su oni, u skladu sa zakonom, dužni da izdržavaju, tim rješenjem će se dio imovine izuzeti od oduzimanja.

Prema tome, imovina koja je neophodna za izdržavanje određenih lica izuzima se iz mase imovine koja se trajno oduzima, a izuzeta imovina takođe spada u imovinu čije zakonito porijeklo nije dokazano i ona time, što je izuzeta, nije stekla legalni karakter. Ovdje se prednost daje razlozima socijalne politike i zaštite egzistencije određenih lica. Pod dužnošću izdržavanja, u smislu člana 488 stav 1 ZKP-a, podrazumijeva se zakonska obaveza izdržavanja određenih lica, poput obaveza izdržavanja maloljetne djece, saglasno odredbama Porođičnog zakona.

Rješenje o trajnom oduzimanju imovine dostavlja se osuđenom, njegovom pravnom sljedbeniku ili licu na koje je osuđeni prenio imovinu, njegovom punomoćniku, državnom tužiocu i državnom organu koji u skladu sa zakonom upravlja oduzetom imovinom.

Protiv rješenja o trajnom oduzimanju imovine iz člana 487 stav 3 ZKP-a, u roku od osam dana, žalbu mogu da izjave osuđeni, njegov pravni sljedbenik ili lice na koje je osuđeni prenio imovinu i njegov punomoćnik, a protiv rješenja o potpunom ili djelimičnom odbijanju zahtjeva žalbu može izjaviti državni tužilac.

¹² Profesor dr Zoran Stojanović – Komentar Krivičnog zakonika, 2010

O žalbama odlučuje neposredno viši sud.

Uspješnost finansijske istrage je značajno uslovljena interdisciplinarnim znanjem, koje obuhvata, pored krivičnog prava i građansko pravo, privredno pravo, specifična znanja o bankarskim i poreskim propisima, hartijama od vrijednosti i dr. Finansijska istraga ima više izgleda za uspjeh ukoliko postoje odgovarajuće evidencije i registri imovine pravnih subjekata. Kako su ovakve evidencije i registri u Crnoj Gori često nedovoljne, ili nijesu precizne ili se ne ažuriraju redovno, za efikasnost finansijske istrage je, prema sadašnjem stanju stvari, potrebno dosta "klasičnog" policijskog rada, koji podrazumijeva traganje po svim opštinama i svim bankama, koje bi mogle biti relevantne za finansijsku istragu protiv osumnjičenog.

Stoga je autor analize mišljenja da treba preduzeti mjere u cilju centralizacije baze podataka o imovini pravnih subjekata, polazeći od jedinstvenog matičnog broja građana (JMBG), odnosno matičnog broja ili PIB-a, kada su u pitanju privredni subjekti i druga pravna lica, čime bi se postigao brz pristup podacima, što je značajno, imajući u vidu da su predmeti finansijske istrage po svojoj pravnoj strukturi hitni.

Komparativna evropska iskustva ukazuju da integrisanu finansijsku istragu, koja se vrši uporedo sa pretkrivičnim, odnosno krivičnim postupkom, najčešće sprovode specijalizovane jedinice unutar kriminalističke policije, a ponegdje i samo tužilaštvo (BOOM jedinica u Holandiji), ili specijalizovane multidisciplinarnе jedinice (Criminal Assets Bureau u Irskoj), finansijska policija (Guardia di Financa u Italiji),¹³ a u Belgiji se čak ista specijalizovana agencija koja sprovodi finansijsku istragu, ujedno i stara o privremeno i trajno oduzetoj imovinskoj koristi, pribavljenoj krivičnim djelom. Pristup Irske i Italije, koji podrazumijeva multidisciplinarnе jedinice za finansijsku istragu, izvjesno daje visoke rezultate u pogledu efikasnosti i efektivnosti, ali bi u Crnoj Gori ovakav pristup ovom pitanju podrazumijevao vrlo ozbiljne budžetske implikacije, što je od posebnog značaja u kontekstu tzv. globalnog ekonomskog usporavanja i posljedica recesije na javne prihode i rashode, pa bi opcija ovog modela zahtijevala sveobuhvatnu analizu troškova i koristi (costs – benefits analysis). Pri tome, treba imati u vidu i značaj koji uspješnost borbe protiv korupcije i organizovanog kriminala ima za cjelinu društva, stabilnost pravnog poretka, pravnu sigurnost i ekonomsku valorizaciju društva kroz privredni razvoj i strana ulaganja. Takođe je značajno primjetiti da se Preporuka broj 17 Strategije Evropske unije za početak novog milenijuma odnosi na mogućnost uspostavljanja specijalizovanih jedinica za finansijske istrage, što zagovara i Preporuka Evropskog savjeta o unapređenju istražnih metoda u borbi protiv organizovanog kriminala, vezanog za organizovano krijumčarenje droge.

¹³ General armije Kozimo D'Arigo, koji pod svojom komandom ima 68.000 finansijskih policajaca u Republici Italiji, smatra da "obračun sa organizovanim kriminalom može biti uspješan, ako se napadne njegova srž, a to je ilegalni novac"

U vršenju ovlašćenja koje se odnosi na rukovođenje prekrivičnim postupkom sa ciljem gonjenja učinilaca krivičnog djela, tužilaštvo je, prije svega, upućeno na policiju, ali i na druge državne organe koji su nadležni za otkrivanje krivičnih djela dužni da postupe po svakom zahtjevu državnog tužioca. U kontekstu finansijske istrage, ovo se posebno odnosi na Upravu za sprječavanje pranja novca i finansiranje terorizma (Odjeljenje za međunarodnu i unutrašnju saradnju), kao sui generis finansijsko-obavještajnu službu, Upravu carina (Odsjek za obavještajni rad koji prikuplja, upoređuje, analizira i prosljeđuje relevantne podatke) i Poresku upravu. U pogledu dostavljanja obavještenja tužilaštvu o imovini koja potencijalno podliježe privremenom ili trajnom oduzimanju, značajnu ulogu mogu imati i drugi državni organi koji vode imovinske evidencije poput Centralnog registra Privrednog suda, Uprave za nekretnine, Centralne depozitarne agencije, Lučke kapetanije, MUP-a, ali i privredni subjekti poput osiguravajućih društava, od kojih se mogu dobiti podaci o osiguranju imovine, banke, u pogledu lizinga vozila, industrijske opreme i slično.

Ovlašćenja i radnje policije, koju policija preduzima po službenoj dužnosti ili po nalogu tužioca u izvidaju, uređena su članom 257 ZKP-a.

U skladu sa unutrašnjom organizacijom Uprave policije, Sektor kriminalističke policije vrši operativne i operativno tehničke poslove na sprječavanju i otkrivanju krivičnih djela koja se gone po službenoj dužnosti, pronalaženju i zadržavanju učinilaca, kriminalistička vještačenja i kriminalističko-tehničke poslove. U okviru ovog sektora, u kontekstu finansijske istrage, posebno su značajni Odsjek za suzbijanje privrednog kriminaliteta i Odsjek za borbu protiv organizovanog kriminala i korupcije.

Odsjek za suzbijanje privrednog kriminaliteta po unutrašnjoj organizaciji kriminalističke policije zadužen je da preduzima i operativne radnje, koje se odnose na finansijske istrage. Ukoliko bi se zadržalo postojeće rješenje, neophodnim se ukazuje snažno kadrovsko jačanje ovog odsjeka, kako bi ova organizaciona jedinica kriminalističke policije bila u mogućnosti da odgovori velikim izazovima koje nosi efikasno vođenje finansijske istrage, pri čemu bi bila nužna vertikalna i horizontalna koordinacija, širenjem jedinice na područje čitave Crne Gore.

Takođe, u okviru Sektora kriminalističke policije djeluje, kao posebna organizaciona jedinica i Odsjek za posebne provjere, koji obavlja kriminalističko-obavještajne poslove prikupljanja, obrade, analize i distribucije podataka i informacija, značajnih za sprječavanje i suzbijanje kriminaliteta, uključujući i dio mjera tajnog nadzora, kao specijalnih istražnih tehnika.

Savremeni trendovi u radu policije prave značajan otklon u odnosu na tradicionalne policijske metode reaktivnog karaktera, po kojima bi se policija aktivirala tek po krivičnoj prijavi ili otkrivanjem krivičnog djela, u korist proaktivnog djelovanja policije, koja se u svom radu značajno oslanja na obavještajni rad (intelligence-led policing), koje dolazi do izražaja

posebno protiv takve bezbjedonosne prijetnje poput organizovanog kriminala, gdje značajan akcenat treba dati ante delictum dejstvima policije. Prema tome, državni tužilac, posebno specijalni tužilac, mora imati na raspolaganju multidisciplinarni istražni tim, za što je nužna permanentna obuka svih segmenata subordinacije, odnosno svih činilaca istražnog lanca. U pretkrivičnom postupku tužilac mora da bude u poziciji da valorizuje svoju prednost u odnosu na osumnjičenog, sadržanu u činjenici tajnosti vođenja postupka provjere činjenica, koje daju osnov sumnje, uključujući i okolnosti od značaja za finansijsku istragu sa ciljem otkrivanja, identifikacije, privremenog i trajnog oduzimanja koristi pribavljenih krivičnim djelom.¹⁴

Slijedeći primjedu Evropske komisije u pogledu “nedostatka istraživačkih kapaciteta tijela koja sprovode zakone kao i značajan nedostatak ekspertiza u modernim finansijskim istragama” valja ukazati da način rješavanja ovog problema podizanjem kapaciteta države u ovoj oblasti ima dva važna aspekta. Prvi, širi aspekt, odnosi se na pojam finansijske istrage, kao redovnog dijela prethodnog krivičnog postupka u predmetima u kojima postoji osnovana sumnja da je izvršeno krivično djelo npr. protiv platnog prometa i privrednog poslovanja ili pojedina krivična djela protiv službene dužnosti, u kojim predmetima se redovno javlja potreba za vještačenjem vještaka ekonomsko-finansijske struke, radi utvrđenja činjenica koje čine bitna obilježja krivičnog djela u pitanju, za što je potrebno ekspertsko znanje, kojim ne raspolažu ni državni tužilac ni sud. Drugi, uži aspekt pojma finansijske istrage odnosi se na radnje otkrivanja, identifikovanja, privremenog ili trajnog oduzimanja imovinske koristi pribavljene krivičnim djelom (integrisana finansijska istraga).

U situaciji nedovoljnih finansijsko-ekspertskih kapaciteta unutar samog tužilaštva ili policije, na koju je tužilac prvenstveno upućen u izviđaju, izbor se u praksi svodi na mogućnost angažovanja nekog od lica sa liste sudskih vještaka, što može biti vrlo osjetljivo jer, na određeni način, postupak koji mora imati određeni nivo tajnosti i povjerljivosti, izlazi iz okvira tužilaštva s jedne strane; a sa druge strane, zbog činjenice izrazitog deficita visoko stručnih i profesionalnih vještaka, na što su predstavnici pravosuđa više puta ukazivali, sužava se prostor za kasnije, eventualno, vještačenje pred sudom, s obzirom na to da je tužilaštvo samo jedna od stranaka u postupku, a za potrebe sudskog postupka, vještaka, pisanom naredbom određuje sud.

Postojeće stanje stoga zahtjeva brze normativne izmjene u sferi instituta vještačenja za potrebe pravosuđa, koje se sada ukazuje kao “usko grlo” u radu, kako tužilaštva, tako i sudova. Pri tome je potrebno uvažiti preporuke Komiteta ministara Savjeta Evrope R(81)7, o mjerama za lakši pristup sudu, u dijelu koji se bavi vještačenjima.

¹⁴ CARDS Regionalni program 2002/2003

Projekat: Razvoj pouzdanih i funkcionalnih policijskih sistema i jačanje borbe protiv glavnih kriminalnih aktivnosti i jačanje policijske saradnje (CARPO)

Finansijske istrage i oduzimanje imovine stečene krivičnim djelima (Priručnik za pripadnike policije i pravosuđa)

U okviru pravne struke postoji mišljenje, koje iznose i tužioci i sudije i advokati, da nivo stručnosti i profesionalnosti vještaka često nije na potrebnom nivou, koji bi odgovarao značaju vještačenja za ukupan kvalitet krivičnog postupka, te zakonitost sudske odluke, kao rezultata ovog postupka. Prigovori su usmjereni na proizvoljnost u tumačenju činjenica, bez dovoljno stručne argumentacije i dokumentovanja nalaza, kao i na upuštanje u pravnu ocjenu činjenica, čime se izlazi van okvira vještačenja, a katkada i na izostanak objektivnosti u iznošenju nalaza i mišljenja. Međutim, radi dosljednosti u analitičkom razmatranju problema, autor nalazi potrebnim ukazati da često i organ koji zahtjeva vještačenje to ne čini preciznom naredbom kojom će se jasno definisati zadatak i uloga vještaka, dok se, ponekad sudije vode neprincipijelnim oportunistom, dozvoljavajući vještacima da, iznoseći pravnu ocjenu činjenica, “presuđuju” u predmetu. Posljedice su gomilanje troškova zbog neophodnosti obnavljanja vještačenja i generalna ocjena o neefikasnosti pravosuđa, usljed rasta zaostalih predmeta. I sama vještačenja često traju neprimjereno dugo, a organi koji vode postupak rijetko pribjegavaju sankcionisanju neurednog vještačenja, iako za to postoji uporište u Zakoniku o krivičnom postupku, koji predviđa procesne kazne.

Problem koji dezavuiše cilj zakona o stručnoj (ekspertskoj) pomoći pravosuđu u donošenju zakonitih odluka sadržan je u činjenici da postoje značajne praznine između normativnih uslova, koje propisuje zakon za izbor vještaka, i stvarne primjene u praksi u kojoj ne postoji pouzdan i odgovoran sistem trijaže kandidata za sudske vještake, pa se kriterijumi za izbor, koji nijesu dovoljno razrađeni zakonom i podzakonskim propisima, ukazuju samo kao formalni okvir, umjesto da budu pouzdan oslonac kvalitetne selekcije vještaka.

Umjesto sistema nasumične provjere sposobnosti kandidata za vještake, kako to predviđa član 13. Zakona o sudskim vještacima, i to kao izuzetak, u odnosu na pravilo da se stručno znanje i profesionalne vještine za određenu oblast vještačenja dokazuju “fluidnim dokazima” – objavljenim stručnim ili naučnim radovima, kao i “apstraktnim” mišljenjima ili preporukama sudova ili drugih državnih organa, stručnih udruženja, kako to navodi član 7 ovog Zakona, neophodno je, po ocjeni autora analize, uvesti obaveznu provjeru stručnosti i znanja od strane nadležnog autoriteta, koji bi za to imao javno ovlašćenje. Argumentum a fortiori, prema postojećem zakonskom rješenju lica sa specijalističkim i naučnim zvanjima (bilo kojim) nijesu uopšte dužna da podnose dokaze prilikom izbora za vještake, koji bi se odnosili na stručnost i profesionalne vještine za određenu oblast vještačenja. Ovakav način utvrđivanja kompetentnosti vještaka je posve neprihvatljiv, polazeći od često neodgovarajućeg nivoa do diplomskih i post-diplomskih studija u Crnoj Gori. U praksi ovakav sistem omogućava da vještak može postati bilo koje lice koje ima fakultetsku diplomu i pet godina radnog iskustva, ukoliko pribavi poneku preporuku ili mišljenje.

Na osnovu izloženog, autor nalazi da je postojeći model potrebno mijenjati u pravcu izgradnje normativnog pravnog okvira sa jasnim, objektivnim i pouzdanim kriterijumima za

postavljanje i razrješenje vještaka, pravno-tehnički razrađenom procedurom obavezne provjere sposobnosti, znanja i vještina, umjesto sadašnje fakultativne provjere, a provjera bi trebala biti povjerena nadležnom državnom autoritetu, a ne samim vještacima i njihovom udruženju građana. Kriterijumi ocjene ispunjenosti uslova za izbor sudskog vještaka, izvjesno mora uključiti i kriterijume etičke utemeljenosti ličnosti kandidata za izbor, uz odgovarajuće provjere. Kao orjentir za nužne reforme mogu poslužiti mutatis mutandis sistemi selekcije predviđeni propisima o inicijalnoj obuci nosilaca pravosudne funkcije i formirani kriterijumi Sudskog i Tužilačkog savjeta, koji se koriste prilikom izbora sudija i tužilaca. Pored navedenog mora postojati izgrađeni i institucionalizovani sistem edukacije vještaka sa transparentnim planom i programom kao i nosiocima obaveza i budžetskim implikacijama. Sistem mora funkcionisati kao sistem gradacije, stručnosti i iskustva sa sertifikacijom znanja i zvanja, u kome neće biti mjesta za priučene ili nedoučene vještake.

Izazov suočavanja sa sve složenijim oblicima kriminaliteta treba da prate odgovarajuće specijalizacije tužilaca i sudija radi sticanja iznijansiranih znanja i vještina, kakvom izazovu specijalizacije moraju odgovoriti i vještaci razvijanjem užih specijalističkih struka po pojedinim oblastima. Kriminal "bijelih okovratnika" (white collar crime) je značajno promijenio metodologiju i taktiku djelovanja kroz složenost elektronskih transakcija i poslovanja, što mora biti praćeno i odgovarajućom nadogradnjom znanja svih učesnika istražnog lanca, posebno u dijelu finansijskih istraga, koje se odnose na otkrivanje, identifikaciju, privremeno i trajno oduzimanje imovinske koristi, pribavljene krivičnim djelom.

Nesumnjivo postoji potreba za daljnjom afirmacijom i unaprijeđenjem međunarodne saradnje u finansijskim istragama, posebno sa zemljama u okruženju, s obzirom na to da kriminal, posebno organizovani, ne poznaje granice i sa lakoćom je operativan na širem međunarodnom području. Za potrebu međunarodne saradnje u ovom slučaju, Zakon o međunarodnoj pravnoj pomoći u krivičnim stvarima predstavlja kvalitetan pravni osnov. Ovaj zakon usaglašen je sa međunarodnim pravnim standardima, što je veoma značajno, imajući u vidu da različitost između pravnih sistema države molilje i zamoljene države može predstavljati ozbiljnu prepreku u borbi protiv organizovanog kriminala. Poseban kvalitet predstavlja mogućnost neposredne pomoći između međudržavnih tijela za sprovođenje zakona, putem bilateralnih sporazuma ili međunarodnih organizacija, poput Interpola ili neformalne međunarodne mreže CARIN (Camdem Assets Recovery Interagency Network)¹⁵, koju čine nacionalni eksperti iz oblasti finansijske istrage, za koju mrežu Europol pruža administrativno-tehničku pomoć, a za kakav vid saradnje Zakon o međunarodnoj pravnoj pomoći u krivičnim stvarima daje dovoljno prostora.

¹⁵ carin@europolen.int

Revolucionarni kvalitativni iskorak u pogledu međunarodne pravne saradnje predstavlja Okvirna odluka o izvršenju unutar Evropske unije rješenja o zamrzavanju imovine ili dokaza, usvojena 22.07.2003. godine od strane Evropskog savjeta, a koja afirmiše princip uzajamnog priznavanja međusobnih odluka, što je korak dalje u odnosu na dosadašnju uzajamnu pomoć, za kakav pristup, kao osnov buduće saradnje pravosuđa država članica Evropske unije, je postignuta saglasnost šefova država i vlada država Evropske unije u oktobru 1999. godine u Tampereu, u Finskoj. Princip uzajamnog priznavanja odluka podrazumijeva dva izuzetno značajna pravna instrumenta – evropski nalog za hapšenje i instrument zamrzavanja dokaza i imovine, za koju postoji intencija da se u nastavku postupka konfiskuje. Time se odstupa od postojećeg sistema države molilje i zamoljene države, a uvodi se princip postupanja po zahtjevu države članice (nacionalni tretman), sa ciljem njegovog izvršenja, uz vrlo jasno precizirane moguće izuzetke od postupanja po nalogu za zamrzavanje. Istovjetan princip je poštovan i prilikom donošenja Okvirne odluke o primjeni principa uzajamnog priznavanja na rješenja o konfiskaciji od 24.02.2005. godine, u pogledu trajnog oduzimanja imovine.

Autor analize nalazi da bi regionalna implementacija navedenih evropskih principa u zemljama jugoistočne Evrope bila od kapitalnog značaja za progres u suzbijanju kriminaliteta, posebno organizovanog, koji ima nadnacionalni karakter.

Međutim, po ocjeni autora problem mogu predstavljati prevodi međunarodnopravnih instrumenata (konvencija, preporuka, okvirnih odluka), kao i samih zamolnica za međunarodnu pravnu pomoć. Ovi prevodi su često konfuzni, dok domaća krivičnopravna terminologija nije sasvim usaglašena sa pomenutim međunarodnopravnim mehanizmima. Stoga se nužnim ukazuje potreba za pravnom redakcijom prevoda, pojašnjavanjem pravnog sadržaja prevoda teleološkim (ciljnim) i sistemskim tumačenjem, što je moguće jedino timskim radom pravnih eksperata i prevodilaca. Primjer pomenute neusaglašenosti je termin “zamrzavanja” (freezing) koji ne poznaje domaći pravni sistem, a redovno je prisutan u međunarodnim konvencijama i drugim pravnim instrumentima (Varšavska konvencija), iako crnogorski pravni sistem poznaje privremene mjere obezbjeđenja.

Konfuziju u tumačenju mogu izazvati i prevodi termina “forfeiture” i “confiscation” koji mogu imati sasvim različita značenja, zavisno od vrste postupka (građanski ili krivični postupak) i države u kojima se primjenjuje, iako i jedan i drugi termin upućuju na oduzimanje imovine, pod određenim uslovima.

Ostaje otvorena dilema – da li bi ova materija cjelovitije bila zaokružena donošenjem posebnog zakona, koji bi tretirao sva pitanja privremenog, kao i trajnog oduzimanja imovinske koristi pribavljene krivičnim djelom, sa ciljem obezbjeđivanja konzistentnosti i preglednosti propisa (kako je to urađeno u Srbiji, Hrvatskoj i nekim drugim državama) ili će i inkorporisanje odredbi u pojedine zakone dati odgovarajući rezultat.

Sve izrazitija konvergencija između dva kapitalna evropska pravna sistema – evropsko-kontinentalnog i anglo-saksonskog ili adverzijalnog sistema daje povoda za razmišljanje o budućem konceptu zajedničkog evropskog prava i pored prisutnih razlika u sistemima pojedinih evropskih država.¹⁶ Nasuprot tome, neujednačenost pravnih sistema može biti ozbiljna prepreka u ostvarivanju međunarodne saradnje. U težnji da se poštuju i slijede međunarodni pravni standardi, kada je u pitanju finansijska istraga, potrebno je razmisliti o mogućoj primjeni u Crnoj Gori rješenja koja poznaju pojedine države, a odnose se na oduzimanje imovinske koristi, proistekle vršenjem krivičnih djela i u situaciji kada ne postoji krivična presuda, kojom se utvrđuje krivično djelo, ili krivični postupak nije ni vođen, npr. usljed smrti osumnjičenog ili usljed zastarjelosti krivičnog gonjenja.

U pogledu tzv. “građanskog oduzimanja”, specifični su primjeri Republike Irske, Italije i Velike Britanije u Evropi, ali i Kanade, SAD-a, Južnoafričke republike i Australije.

Međutim, za autora analize nije prihvatljivo mišljenje pojedinih autora iz regiona da je domaći pandan ovakvog modela sadržan u institutu obligacionog prava sticanje bez osnova ili pravno neosnovano obogaćenje iz člana 217 Zakona o obligacionim odnosima. Naime, građanski sudski postupak u Crnoj Gori, kroz mogućnost korišćenja materijalnopravnog prigovora stvarne legitimacije (aktivne i pasivne), daje izgled za uspjeh u parnici samo onoj stranci (tužiocu), koja je i sama nosilac spornog materijalnopravnog odnosa, u konkretnom slučaju bi to bio dužničko-povjerilački odnos, zbog čega eventualni tužbeni zahtjev države protiv imaoca ovakve imovine ne bi bio osnovan, prema građanskim zakonima Crne Gore de lege lata, čak ni u situaciji očigledne nesrazmjere (diskrepance) između manifestne imovine i prijavljenih legalnih prihoda nekog pravnog subjekta, fizičkog ili pravnog lica.

S druge strane, crnogorski pravni sistem ne poznaje sistem pravne fikcije *actio in rem*, koji daje mogućnost podnošenja tužbe protiv same stvari (*in rem*), tj. imovine, a ne subjekta imovine, kakav sistem postoji u SAD-u, a koji se pokazao vrlo efikasnim, sa dugom tradicijom pravnih precedenata, još od 1796. godine i koji funkcioniše na principu “pretežnosti dokaza” (*preponderance of evidence*).

Zakon o parničnom postupku poznaje samo mogućnost propisanu članom 76 stavom 3 ovog Zakona da, parnični sud, može, izuzetno, s pravnim dejstvom, samo u određenoj parnici da prizna svojstvo stranke i onim oblicima udruživanja, koji nemaju stranačku sposobnost, u smislu odredbi Zakona o parničnom postupku, ako utvrdi da, s obzirom na predmet spora, u suštini ispunjavaju bitne uslove za sticanje stranačke sposobnosti, a naročito ako raspolazu imovinom na kojoj se može sprovesti izvršenje. Postojeće rješenje jasno implicira zaključak

¹⁶ Profesor dr Milan Škulić, *Krivično procesno pravo – opšti deo*, Pravni fakultet u Beogradu i Službeni glasnik, peto izdanje, Beograd, 2009. god.

da parnični postupak protiv “oblika udruživanja” podrazumijeva “personalni supstrat”, odnosno zahtijeva, kao uslov dopuštenosti tužbe da se radi o udruživanju postojećih lica (fizičkih ili pravnih), koji udruživanjem ne čine ujedno i novi pravni subjekt, a ne podrazumijeva mogućnost tužbe protiv stvari (in rem), odnosno imovine pribavljene krivičnim djelom.

Stoga, autor nalazi da je kompatibilnije crnogorskom pravnom sistemu proširenje mogućnosti oduzimanja imovinske koristi kroz upravni (administrativni) postupak, dodatnim oporezivanjem imovine, koja se ukaže nesrazmjernom u odnosu na prijavljene legalne prihode imaoaca ovakve imovine.

Međunarodni pravni standardi smatraju legitimnim kombinovanje sistema krivičnog, građanskog i administrativnog oduzimanja, posebno kada je riječ o pravnim licima i pranju novca, te, tzv. predikatnim krivičnim djelima (predicate offences).

Širu primjenu administrativnog oduzimanja poznaju pravni sistemi SAD-a i Francuske, uz značajnu razliku, što je u Francuskoj dodatno oporezivanje imovine moguće, tek nakon što je krivičnim postupkom utvrđeno postojanje krivičnog djela, nakon čega se angažuju poreski organi koji vrše konfiskaciju, ukoliko postoji značajna diskrepanca između imovine koja je pod ekonomskom vlašću osuđenog lica i njegovih prijavljenih, leganih prihoda, dok sistem SAD-a ne daje prejudicijelni značaj krivičnom postupku za administrativno oduzimanje.

¹⁷ Oduzimanje imovinske koristi vansudskog postupka (dodatno oporezivanje) je u skladu sa Bečkom i Palermo konvencijama OUN, koje preporučuju “druge postupke” vansudskog postupka

¹⁸ Varšavska konvencija u čl. 23 st. 5 preporučuje oduzimanje i u građanskom sudskom postupku
Preporuke broj 19, 20 i 21 Strategije Evroopske unije za početak novog milenijuma (obrnuti teret dokazivanja, oduzimanje imovinske koristi pribavljene krivičnim djelom, bez obzira na učinioca krivičnog djela, da bi se pokrili i slučajevi, kada je učinilac umro ili je odsutan)

Oduzimanje imovinske koristi stečene izvršenjem krivičnog djela u crnogorskoj praksi

- Studija slučaja -

Osvrt na posebne izazove u primjeni instituta oduzimanja imovinske koristi stečene izvršenjem krivičnog djela

Oduzimanje imovinske koristi predstavlja pravnu mjeru *sui generis*, čija primjena izaziva posljedice slične pravnim posljedicama osude, sa ciljem da se uspostavi stanje koje je narušeno izvršenjem krivičnog djela. Iako se oduzimanje imovinske koristi temelji na osnovnom pravnom načelu prema kojem niko ne može zadržati korist koju je protivpravno stekao, primjena ovog instituta i dalje izaziva kontroverze i povezana je sa čitavim nizom izazova teorijske i praktične prirode. Ovi izazovi mogu uticati na identifikovanje i zaplenu imovine, način na koji sudovi utvrđuju postojanje imovinske koristi pribavljene krivičnim djelom i konačno, na upravljanje konfiskovanim imovinom.

Privremeno oduzimanje imovinske koristi kao dobiti, koja se ogleda u višku imovine učinioca pribavljene izvršenjem krivičnog djela, može se izreći u određenim vrstama odluka kojima se utvrđuje činjenica da je krivično djelo izvršeno¹⁹. Za izricanje mjere oduzimanja imovinske koristi pribavljene krivičnim djelom od velikog značaja je sprovođenje finansijskih istraga protiv osumnjičenog, odnosno okrivljenog, sa ciljem proširenog oduzimanja imovine u postupku koji se vodi za krivično djelo za koje Krivični zakonik predviđa mogućnost oduzimanja imovine. Finansijske istrage se preduzimaju radi provjere i utvrđivanja imovinskog stanja učinioca djela, kao i otkrivanja i identifikovanja nezakonito stečene imovine. Sprovođenje finansijskih istraga zahtijeva razvijenu međuinstitucionalnu saradnju i razmjenu podataka kojima raspolažu jedinice Poreske uprave, carine, katastra nepokretnosti, sudova, banaka, osiguravajućih društava i drugih organizacija.

Finansijska istraga se pokreće naredbom nadležnog državnog tužioca, sa ciljem prikupljanja dokaza o prihodima i imovini osumnjičenog ili okrivljenog, njegovog pravnog sljedbenika ili lica na koje je osumnjičeni, odnosno okrivljeni prenio imovinu koja je predmet istražnih radnji. Tužilac je dužan prikupljati dokaze i izviđati okolnosti koje su od važnosti za utvrđivanje

¹⁹ Oduzimanje imovinske koristi sud može izreći u sljedećim odlukama: 1) osuđujuća presuda; 2) rješenje o kažnjavanju bez glavnog pretresa; 3) rješenje o sudskoj opomeni; 4) rješenje o vaspitnoj mjeri; 5) rješenje kojim se izriču mjere bezbjednosti: obavezno psihijatrijsko čuvanje u zdravstvenoj ustanovi i obavezno psihijatrijsko ličenje na slobodi. (Škulić M. Komentar Zakonika o krivičnom postupku Crne Gore, Podgorica 2009, str. 1224).

imovinske koristi pribavljene krivičnim djelom. Ukoliko se nakon sprovođenja finansijske istrage utvrdi da postoji osnovana sumnja da je imovina koja je bila predmet istrage stečena nezakonito – nadležni državni tužilac podnosi sudu zahtjev za privremeno oduzimanje imovine u kome je dužan da obrazloži svoju sumnju u zakonitost porijekla imovine. O mjerama privremenog oduzimanja imovinske koristi odlučuje sud u zavisnosti od faze postupka: sudija za istragu, predsjednik vijeća van glavnog pretresa, odnosno vijeće pred kojim se održava glavni pretres. U toku trajanja postupka, sud je dužan da utvrdi da li je izvršenjem krivičnog djela postignuta imovinska korist; uzročnu vezu između izvršenog djela i ostvarene imovinske koristi; krug lica koja su ostvarila imovinsku korist; strukturu i visinu imovinske koristi, te činjenicu da li je ista prenijeta na treća lica, uz naknadu ili bez naknade, te da li su ta lica morala ili mogla znati da je korist pribavljena izvršenjem krivičnog djela. Ove dužnosti suda nisu uslovljene činjenicom da li je oštećena strana postavila imovinskopravni zahtjev ili ne, pri čemu se polazi od činjenice da lice koje je oštećeno izvršenjem djela može disponirati svojim pravom u vezi sa pričinjenom štetom.

Visinu imovinske koristi sud određuje po službenoj dužnosti, osim ukoliko bi njeno utvrđivanje izazvalo nesrazmjerne teškoće ili ako bi dovelo do znatnog odugovlačenja postupka, u kom slučaju sud visinu koristi odmjerava po slobodnoj ocjeni, u skladu sa načelom slobodne ocjene dokaza. Sud je dužan da u rješenju o privremenom oduzimanju imovinske koristi označi vrijednost i vrstu imovinske koristi i vrijeme na koje se ista oduzima²⁰. U praksi se često može dogoditi da izvršilac krivičnog djela radi prikrivanja ilegalno stečene imovine, istu sjedini sa zakonito stečenom imovinom. Identifikacija nezakonito pribavljene imovinske koristi i pribavljanje dokaza o njenom kriminalnom porijeklu predstavljaju poseban izazov. Oblici imovinske koristi se mogu mijenjati raspolaganjem tom koristi, najčešće finansijskim transakcijama koje imaju transnacionalni karakter i čije praćenje zahtijeva razvijenu logistiku i koordinaciju više nacionalnih sistema, bilo da transakcija predstavlja krivično djelo ili da služi njegovom prikrivanju.

Pored privremenog oduzimanja imovinske koristi, institut trajnog oduzimanja predviđa da državni tužilac ima pravo da nakon pravosnažnosti presude kojom se okrivljeni oglašava krivim, a najkasnije u roku od jedne godine od pravosnažnosti osuđujuće odluke, podnese sudu zahtjev za trajno oduzimanje imovine za koju nema dokaza o zakonitosti njenog porijekla. O zahtjevu odlučuje vijeće sastavljeno od tri sudije, na javnoj sjednici kojoj prisustvuju i državni tužilac, osuđeni (ili njegov pravni sljedbenik ili lice na koje je osuđeni prenio imovinu) i njegov punomoćnik. Ukoliko osuđeni ne dokaže zakonitost porijekla imovine, vijeće donosi rješenje o trajnom oduzimanju imovine. U suprotnom, vijeće može donijeti odluku o potpunom ili djelimičnom odbijanju zahtjeva tužilaštva, ukoliko je dokazana zakonitost imovine u jednom njenom dijelu.

²⁰ Sud ne može naknadno odlučiti o oduzimanju imovinske koristi, bilo da je oduzima od okrivljenog bilo od trećeg lica, ako to propusti da učini u nekoj od navedenih odluka, već taj propust može ispraviti samo u postupku po pravnim lijekovima (Škuljić M. Komentar Zakonika o krivičnom postupku Crne Gore, Podgorica 2009, Op.cit. str. 1225).

Imovinom i sredstvima koji su oduzeti, za vrijeme trajanja privremene mjere obezbjeđenja ili po trajnom oduzimanju, upravlja nadležni državni organ - Uprava za imovinu - u skladu sa Zakonom o staranju o privremeno i trajno oduzetoj imovini²¹. Ovim zakonom uređuje se i način staranja, odnosno upravljanja privremeno ili trajno oduzetom imovinom u krivičnom ili prekršajnom postupku. Djelokrug rada Uprave za imovinu u dijelu upravljanja privremeno ili trajno oduzetom imovinom obuhvata procjenu vrijednosti oduzete imovine u skladu sa zakonom; skladištenje, čuvanje, povraćaj i prodaju oduzete imovine; deponovanje novčanih sredstava dobijenih od prodaje oduzete imovine u skladu sa zakonom i vođenje evidencije o oduzetoj imovini. Uprava je dužna da oduzetom imovinom upravlja na način koji garantuje najveći stepen očuvanja njene vrijednosti uz najniže troškove, te da se stara o zaštiti interesa vlasnika imovine, savjesnih držalaca i lica kojima je imovina privremeno oduzeta u skladu sa zakonom.

Primjena ovog zakona u praksi je povezana sa brojim izazovima koji se tiču obima i složenosti upravljanja i staranja o privremeno oduzetoj pokretnoj i nepokretnoj imovini privrednih društava i privremeno oduzetim vlasničkim udjelima i hartijama od vrijednosti u privrednim društvima, davanja u zakup ili na korišćenje bez naknade privremeno oduzete imovine, te postupka njene prodaje. Nedostatak razvijene metodologije i podzakonskih akata²² koji bi se odnosili na aktivnosti evidentiranja privremeno oduzete imovine i upravljanja istom, ali i nedovoljno razvijeni institucionalni mehanizmi i kapaciteti²³ za postupanje u predmetnim slučajevima, uslovljavaju ograničene rezultate u sprovođenju efikasnih mjera staranja o privremeno oduzetoj imovini. Iako Uprava za imovinu može da upravlja oduzetom imovinom samostalno ili da upravljanje istom povjeri organizaciji ili instituciji koja ispunjava propisane uslove za upravljanje vrstom imovine koja je oduzeta, važećim normativnim okvirom nisu propisani uslovi i postupak povjeravanja upravljanja imovinom drugim institucijama ili organizacijama. Na efikasno upravljanje oduzetom imovinom dodatno utiče i nizak stepen zainteresovanosti za kupovinu ili uzimanje u zakup imovine, koji se može objasniti strahom od eventualne odmazde zbog preuzimanja iste, te se stoga primjena zakona u praksi uglavnom svodi na onemogućavanje lica od kojih je imovina oduzeta da se istom koriste.

²¹ Sl.list CG br.48/2008 od 15.08.2008.

²² U ovoj oblasti, postoje dva pravilnika donijeta 2009.godine: Pravilnik o načinu čuvanja trajno oduzetih dragocjenih predmeta« i Pravilnik o bližem sadržaju evidencije o oduzetoj imovini i zapisnik o preuzimanju imovine, i dvije uredbe donijete 2012.godine: Uredba o načinu i postupku davanja u zakup privremeno oduzete imovine (Sl.list CG, br.57/12) i Uredba o načinu i postupku prodaje privremeno oduzete nepokretne imovine (Sl. list CG, br.57/12)

²³ U Sektoru za upravljanje i zaštitu državne imovine - Odsjeku za upravljanje privremeno i trajno oduzetom imovinom, zaposleno je svega četiri lica (tri samostalna savjetnika i jedan namještenik) (<http://www.uzi.gov.me/up-rava>)

Studije slučaja

Uprkos značajnim koracima na planu ispunjavanja kriterijuma iz Mišljenja o aplikaciji za članstvo u Evropskoj uniji i usaglašavanja domaćeg zakonodavstva sa osnovnim principima sadržanim u međunarodnim dokumentima i pravnoj tekovini EU, primjena instituta oduzimanja i upravljanja imovinskom koristi pribavljenom krivičnim djelom u Crnoj Gori još uvijek nije djelotvorna. Ključni problemi se odnose na institucionalni i organizacioni aspekt implementacije zakonodavnog okvira i posledica su nesistematičnosti postojećih rješenja, ali i njihovog nedovoljnog korišćenja u praksi.

Na potrebu efikasnije primjene ovog instituta u suzbijanju organizovanog kriminala, ukazuju i izvještaji o napretku Crne Gore u evropskim integracijama, uključujući i Izvještaj Evropske komisije o skriningu za poglavlje 24, u kojem se navodi da je Crna Gora percipirana kao jedno od atraktivnih odredišta za ulaganje kapitala organizovanih kriminalnih grupa²⁴. Praksa proširenog oduzimanja imovine u Crnoj Gori obuhvata svega par slučajeva, a vrijednost oduzete imovinske koristi je višestruko niža u odnosu na procijenjene prihode kriminalnih grupa koje djeluju u zemlji i regionu. Međuinstitucionalna saradnja nije djelotvorna, usljed nedovoljno razvijenih kapaciteta organa koji se bave finansijskim istragama, kao i nedovoljne razmjene dokaza i pristupa relevantnim bazama podataka. Iako je Crna Gora članica više međunarodnih i regionalnih inicijativa, poput EGMONT grupe²⁵ i Komiteta eksperata za evaluaciju mjera protiv pranja novca i finansiranja terorizma (MONEYVAL)²⁶ i potpisnica

²⁴ Izvještaj o skriningu za poglavlje 24: Pravda, sloboda i bezbjednost, str.22 i 23.

(http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/montenegro/screening_reports/20130218_screening_report_montenegro_ch24.pdf)

²⁵ Egmont grupa predstavlja asocijaciju finansijsko-obaveštajnih službi, koja je namijenjena unaprjedenju saradnje u oblasti sprječavanja pranja novca i finansiranja terorizma. Egmont grupa ima za cilj da pruži podršku navedenim službama u implementaciji nacionalnih propisa u ovoj oblasti i doprinese povećanju njihove efikasnosti kroz obuke za zaposlene i povećanje saradnje u oblasti razmene informacija i iskustava.

²⁶ Komitet stručnjaka za procjenu mjera protiv pranja novca (MONEYVAL) Savjeta Evrope osnovan je 1997.godine, kao mehanizam pritiska i vrjednovanja primjene mjera protiv pranja novca. Cilj ovog tijela je da doprinese primjeni relevantnih međunarodnih standarda u ovoj oblasti i funkcionalnosti sistema sprečavanja pranja novca i finansiranja terorizma u zemljama članice SE.

memoranduma o saradnji u oblasti razmjene finansijskih podataka sa partnerima iz 26 zemalja, uključujući i sedam država članica Evropske unije, međunarodna saradnja u ovoj oblasti još uvijek nije na zadovoljavajućem nivou. Neophodno je uložiti napore na planu uspostavljanja Kancelarije Europola u Crnoj Gori i operacionalizaciji saradnje sa Eurojust-om, kao i na funkcionisanju međunarodne pravne pomoći, jačanju sudske i policijske saradnje u krivičnim stvarima, razmjeni podataka iz kaznenih evidencija u okviru Evropskog informacionog sistema o krivičnim evidencijama (ECRIS)²⁷, te razmjeni podataka i iskustava u oblasti praćenja i utvrđivanja nelegalno stečene imovinske koristi.

U dosadašnjoj praksi Crne Gore, zabilježena su tri slučaja u kojima je tužilaštvo, na osnovu prethodno sprovedene finansijske istrage, podnijelo zahtjeve za privremeno oduzimanje imovinske koristi²⁸. Postupajući po ovim zahtjevima, sudovi su donijeli rješenja o privremenom oduzimanju imovine okrivljenih u predmetima koji se vode po optužnicama za krivična djela sa elementima organizovanog kriminala. Prema Izvještaju o radu državnog tužilaštva za 2011.godinu i dopisu Uprave za imovinu od 11.03.2013.godine, od okrivljenih je u navedenim postupcima privremeno oduzeta imovina u ukupnoj vrijednosti od 45.121.329,00 eura. Bitno je napomenuti da su privredna društva u kojima su optuženi većinski vlasnici nijesu solventna i da su njihovi žiro računi duži period u blokadi. Najveći dio nepokretne imovine koja je privremeno oduzeta, nalazi se pod hipotekom banaka po osnovu kreditiranja privrednih društava u kojima su optuženi osnivači ili odgovorna lica. Postupak namirenja svojih potraživanja do sada je pokrenula je Hipo Alpe-Adria banka, AD Podgorica²⁹.

Posmatrajući sudsku praksu, pa obim inkriminacija za koje se može izreći mjera oduzimanja imovinske koristi, uočava se da je odnos predmeta u kojima je došlo do privremenog oduzimanja imovinske koristi u odnosu na one u kojima to nije bio slučaj, nije ravnomjeran. Većina do sada preduzetih aktivnosti je bila usmjerena na realizaciju obuka i nabavku potrebne opreme. Naime, kapaciteti tužilaštva i drugih organa koji su zaduženi za sprovođenje zakona su ograničeni u pogledu efikasnog sprovođenja finansijskih istraga u predmetima sa elementima organizovanog kriminala i utvrđivanja kriminalnog porijekla imovine. Pokazalo se da je za vođenje finansijske istrage neophodno ne samo angažovanje finansijskih stručnjaka, već i lica koja posjeduju stručna znanja iz drugih oblasti, najčešće lica geodetske i građevinske struke. Sudovi su prevashodno usmjevali svoj rad na utvrđivanje činjenica koje ukazuju na izvršenje krivičnog dela i optuženog kao izvršioca

²⁷ ECRIS predstavlja kompjuterizovani sistem koji se osnovan u aprilu 2012, sa ciljem da podstakne efikasnu razmjenu podataka o krivičnim presudama na nivou EU.

²⁸ U pitanju su slučajevi poznati kao "Šarić", "Kalić" i "Khvan". Nijedan od ovih slučajeva nije procesuiran na osnovu sporazuma o priznanju krivice.

²⁹ Dopis Uprave za imovinu, 11.03.2013.god.

tog djela, nerado se upuštajući u utvrđivanje vrste i visine stečene imovinske koristi i donošenje odluka o privremenim mjerama obezbjeđenja. Razlozi za to leže u ograničenom broju sprovedenih finansijskih istraga, ali i u odsustvu institucionalnih mehanizama koji bi efikasno doveli u međusobnu vezu slučajeve korupcije, poreskih prekršaja, pranja novca i organizovanog kriminala. Indikativan je i podatak da su sve transakcije koje su opisane u studijama slučaja, realizovane putem poslovnih banaka u Crnoj Gori, u dužem vremenskom periodu, te da od strane ovlašćenih lica za sprečavanje pranja novca i finansiranja terorizma u ovim bankama nisu bile označene kao sumnjive. U prilog ovoj tvrdnji, govore i iskazi predstavnika banaka, saslušanih u svojstvu svjedoka u postupku protiv okrivljenih Šarića i Lončara, prema kojima su naznačena pravna lica poslovala u skladu sa zakonom i pravilima banke. To ukazuje na potrebu jačanja kapaciteta banaka u oblasti praćenja i identifikovanja nelegalnih novčanih tokova, ali i većeg nadzora od strane Centralne banke Crne Gore.

U 2011. godini je zabilježen porast učinilaca krivičnih djela organizovanog kriminala za 108,57% u odnosu na prethodnu godinu. Te iste godine je u specijalizovanim odjeljenjima, koji sude predmete organizovanog kriminala, korupcije i ratnih zločina pri višim sudovima, bilo ukupno 79 predmeta. U rad je primljeno 10% manje predmeta u odnosu na 2010. godinu, od kojih je riješeno 42%, a 46,84 % je ostalo neriješeno³⁰. Iako pozitivno zakonodavstvo predviđa posebna istražna ovlašćenja u svrhu prikupljanja podataka o imovini kojom je izvršilac krivičnog djela raspolagao prije izvršenja samog djela, kao i podataka o stanju imovine nakon što je krivično djelo izvršeno, ovi mehanizmi se u praksi ne koriste u dovoljnoj mjeri. U 2010. godini, specijalni istražni tim je sproveo dvije finansijske istrage. U 2011. godini, specijalni istražni tim je imao u radu 3 predmeta koji su ostali neriješeni. Jedan predmet koji je započet u 2010. godini, okončan je podizanjem optužnice protiv dva lica zbog krivičnog djela pranje novca. Tužilačka istraga je u prosjeku trajala nešto više od četiri mjeseca, a na dužinu trajanja je, prema Izvještaju o radu državnog tužilaštva za 2011. godinu, najviše uticalo trajanje postupka za ostvarivanje međunarodne pravne pomoći. U toku 2012. godine je organizovano šest stručnih obuka za predstavnike pravosuđa (u manjem obimu i za finansijske analitičare i revizore) na temu finansijskih istraga i oduzimanja imovine, pranja novca i ocjene dokaza u postupcima za krivična djela sa elementima organizovanog kriminala.³¹

U Višem sudu u Podgorici³², u Specijalizovanom odjeljenju za borbu protiv organizovanog kriminala, korupcije, terorizma i ratnih zločina, u 2011. godine je donijeto jedno rješenje o privremeno oduzimanju imovinske koristi, kojim je naloženo privremeno oduzimanje imovine od

³⁰ Izvještaj o radu sudova za 2011. godinu

³¹ Rješenje Centra za edukaciju nosilaca pravosudne funkcije Crne Gore po zahtjevu za slobodan pristup informacijama: Su X-II br. 11/13 od 05.02.2013.god.

³² Rješenje Višeg suda u Podgorici po zahtjevu za slobodan pristup informacijama: Su V br. 101/13 od 12.02.2013.god.

okrivljenog, i to zemljišta površine 2.496 m², stambenih objekata površine 1.393 m² i sredstava na bankarskim računima u iznosu od 3.469.591.86 eura. U protekloj godini pred ovim sudom nije donijeto nijedno rješenje o privremenom oduzimanju imovinske koristi. U 2011. godini su pred Višim sudom u Bijelom Polju donijeta dva takva rješenja³³ koja su postala pravosnažna, dok u 2012. godini nije bilo predmeta u kojima je odlučivano o privremenom oduzimanju imovinske koristi u postupcima koji se vode za krivična djela za koje Krivični zakonik predviđa mogućnost oduzimanja imovine. U nedostatku pravosnažnih odluka u postupcima u kojima su donijeta rješenja o privremenom oduzimanju imovinske koristi, u domaćoj praksi do sada nije bilo slučajeva trajnog oduzimanja imovinske koristi.

Slučaj br.1.

Predmet koji je ovdje opisan vođen je pred Višim sudom u Bijelom Polju - Odjeljenje za suzbijanje organizovanog kriminala, korupcije, terorizma i ratnih zločina, protiv optuženih Duška Šarića i Jovice Lončara, za krivična djela stvaranja kriminalne organizacije, pranja novca i neovlašćena proizvodnja, držanja i stavljanja u promet opojnih droga³⁴. Postupak je pokrenut po optužnici Vrhovnog državnog tužilaštva - Odjeljenja za suzbijanje organizovanog kriminala, korupcije, terorizma i ratnih zločina koju je zastupala specijalna tužiteljka Đurđina Nina Ivanović³⁵. Optuženom Šariću je stavljen na teret izvršenje krivičnih djela stvaranja kriminalne organizacije i neovlašćena proizvodnja, držanja i stavljanja u promet opojnih droga i pranja novca u produženom trajanju, a optuženom Lončaru izvršenje produženog krivičnog djela pranja novca³⁶. Sudsko vijeće su činili sudija Šefkija Đešević, predsjednik vijeća i sudije Jokan Varagić i Vukomir Bošković. Prvostepena presuda kojom su optuženi oglašeni krivim i osuđeni na zatvorske kazne (optuženi Šarić na kaznu zatvora u trajanju od osam godina, a optuženi Lončar na kaznu zatvora od šest godina), izrečena je 03.05.2012. godine. Sud je ocijenio da tokom postupka nijesu dokazani navodi optužnice prema kojima je optuženi Šarić Duško bio pripadnik kriminalne organizacije, koja se duže vrijeme i u međunarodnim razmjerama bavila kupovinom i prodajom droge, te je optuženi oslobođen ovog dijela optužbe. Okrivljeni su obavezani da na ime protivpravno pribavljene imovinske koristi uplate novčane iznose u korist Budžeta Crne Gore, i to optuženi Šarić Duško iznos od 16.670.029,83 €, a optuženi Lončar Jovica iznos od 4.736.859,39 €.

³³ Rješenje Višeg suda u Bijelom Polju po zahtjevu za slobodan pristup informacijama: Su I br. 19/13 od 11.02.2013. god.

³⁴ Ks. br. 3/11

³⁵ Kts.br.7/10-2 od 14.05.2011, za krivična djela iz čl.401a st.2 u vezi st.1 KZCG, čl. 300 KZ CG i čl.268, st.4 u vezi sa čl.49, st.1 KZ CG;

³⁶ Protiv optuženog Lončara podignuta je neposredna optužnica, osnovnom čl. 288 ZKP-a, u roku od 48h od časa lišenja slobode.

Prvooptuženi u ovom postupku Duško Šarić (33) je široj javnosti poznat kao brat Darka Šarića, za kojim je Republika Srbija 21. januara 2010. godine raspisala međunarodnu potjernicu, označivši ga kao prvoosumnjicenog u međunarodnoj policijskoj akciji „Balkanski ratnik“ u kojoj je zaplijenjeno skoro tri tone kokaina u jednoj urugvajskoj luci. U toj akciji je uhapšeno dvoje srpskih državljana, koji su navodno pokušali da kokain prebace sa jahte „Maui“ na jedan prekokookeanski brod. Tada se na listi osumnjičenih našlo i ime Darka Šarića, koji je, prema pisanju medija u regionu, u to vrijeme boravio u Švajcarskoj, odakle je navodno telefonom kontrolisao isporuku predmetne droge, vrijednu blizu 250 miliona dolara. U medijskim tekstovima, Darko Šarić je označavan kao vođa moćne balkanske kriminalne organizacije koja je godinama švercovala kokain iz Južne Amerike, preko zemalja Zapadnog Balkana i Italije ka zapadnoj Evropi, profitirajući od tog posla i do milijardu eura godišnje i usmjeravajući tako stečeni novac na račune većeg broja privrednih subjekata, koji su se nalazili pod kontrolom kriminalne grupe koju je navodno predvodio njegov brat, Duško Šarić. Nelegalno stečena sredstva su navodno investirana u kupovinu određenih preduzeća i finansiranje njihovog poslovanja, ali i za kupovinu luksuznih vila, stanova i poljoprivrednih dobara. Preduzeća koja se pominju u ovom kontekstu su: „Jedinstvo“ iz Gajdobre, „Mladi borac“ iz Sonte, „Putnik“ i „Vojvodina“ iz Novog Sada, „Mitros“ iz Sremske Mitrovice, „Palić“ iz Subotice, te „Mat company“ i „Municipijum“ iz Pljevalja. Optuženi Jovica Lončar (51) je poznat javnosti kao saradnik braće Šarić i direktor privrednog društva D.O.O. „Mat Company“, čiji je osnivač Duško Šarić.

Duško Šarić je lišen slobode 15.11.2010.godine po italijanskoj potjernici, u okviru međunarodne policijske akcije nazvane „Loptice“ zbog sumnje da je umiješan u međunarodni šverc kokaina iz Južne Amerike u Evropu, na način što je dogovorio nabavku i skladištenje kokaina, te njegovu dalju prodaju na tržištu. U pritvoru se nalazi od 17.11.2010.godine, po rješenju Višeg suda u Bijelom Polju, koje je Apelacioni sud Crne Gore potvrdio dana 03.06.2011. godine. Optuženi Lončar se nalazi u pritvoru od 12.05.2011. godine³⁷.

Prema optužnici optuženi su putem bankarskog i finansijskog poslovanja, preko preduzeća D.O.O. „Mat Company“ iz Pljevalja, u periodu od decembra 2007. godine do kraja 2010. godine, prikrili način pribavljanja novca u iznosu od 21.353.879,22 €, za koji su znali da potiče od kriminalne djelatnosti, sa ciljem uvođenja takvog novca u legalne novčane tokove u Crnoj Gori. Ilegalno pribavljeni novac je korišćen za vraćanje kredita uzetog od Prve banke Crne Gore osnovane 1901. godine (u daljem tekstu: Prva banka) i Hypo Alpe Adria banke, za kupovinu radnih mašina i vozila registrovanih na „Mat company“, „Tera Ing“ i optuženog Lončara. Krediti su otplaćivani iz novčanih sredstava dobijenih po osnovu ugovora o subor-

³⁷ Okrivljenima je produžen pritvor do pravosnažnosti presude, ili dok ne istekne vrijeme trajanja kazne izrečene u prvostepenoj presudi.

diniranom zajmu pravnog lica "Camarilla Corporation" sa Sejšelskih ostrva, prenosom sredstava u iznosu od preko 15 miliona eura, na rezidentni račun "Mat Company" i nerezidentni račun pravnog lica "Matenico LLC" iz SAD-a, čiji je jedan od osnivača "Mat Company".

U toku sudskog postupka je, na okolnosti iz optužnice, saslušano više svjedoka, uključujući i predstavnike poslovnih banaka Prva banka, ERSTE banka i Hypo Alpe Adria banka posredstvom kojih su vršene sporne novčane transakcije. Saslušani su i predstavnici Centralne banke Crne Gore i Uprave za sprečavanje pranja novca i finansiranja terorizma. Po prijedlogu tužilaštva, pribavljeni su i na glavnom pretresu izvedeni kao dokaz zapisnici Centralne banke Crne Gore o kontroli redovih i vanrednih računa D.O.O. "Mat Company" otvorenih kod Prve i Hypo Alpe Adria banke. Izvršen je i uvid u analitičke kartice pravnih lica „Mat Company” i „Mat Shop”, izvode sa deviznih računa ovih kompanija i naloge za plaćanje sa računa „Mat Company” kod ERSTE banke i Hypo-Alpe-Adria banke. Izvršen je uvid u dokumentaciju pribavljenu od strane Uprave za sprječavanje pranja novca i finansiranja terorizma, Uprave za nekretnine, Privrednog suda u Podgorici, Centralne Depozitarne Agencije, kao i uvid u poslovnu dokumentaciju privrednog društva "Mat Company".

U toku trajanja postupka je Vrhovno državno tužilaštvo - Odjeljenje za suzbijanje organizovanog kriminala, korupcije, terorizma i ratnih zločina podnijelo sudu zahtjev za privremeno oduzimanje imovine³⁸, zbog osnova sumnje da je imovina kojom su raspolagali optuženi i pravno lice "Mat Company" nezakonita, jer je pribavljena krivičnim djelom odnosno sumnjivim pravnim poslom. Zahtjev je usvojen i sud je 27. 07. 2011. godine donio rješenje o privremenom oduzimanju imovine od privrednih društava čiji su optuženi osnivači ili vlasnici, prvo te vrste u crnogorskoj sudskoj praksi. Branioci optuženih su izjavili žalbe na ovo rješenje, koje je sudsko vijeće, nakon razmatranja spisa predmeta i priloženih pisanih isprava, odbilo kao neosnovane, cijeneći da postoji nesklad između legalnih prihoda³⁹ koje su ostvarivala ova fizička i pravna lica u periodu od 2006. do 2010. godine i imovine koju posjeduju kao fizička lica ili su je prenijeli na pravno lice D.O.O. "Mat company", Pljevlja, te da je imovina nezakonito stečena, preko subordiniranog zajma novcem pribavljenim krivičnim djelom i da ista nije mogla biti vraćena legalno ostvarenim prihodima firme, imajući u vidu da je u 2008. i 2009. godini, "Mat Company" poslovalo sa znatnim gubicima. Imovina koja je privremeno oduzeta obuhvata veći broj radnih mašina, registrovanih na pravno lice "Tera Ing" iz Pljevalja, u vrijednosti od 7.058.700,00 eura, zatim nepokretnosti (stambene i poslovne zgrade, zemljište, benzinska stanica) i putnička motorna vozila u vlasništvu privrednih društava Mat Company, Mat Construction i optuženog Lončara, te akcije u N.I.G. „Pobjeda“ u

³⁸ Kti.S.br.1/10 i Kt.-S.br.7/10-2 od 12.07.2011 godine.

³⁹ Finansijskom istragom je utvrđeno da je okrivljeni Šarić ostvario legalne prihode kao vlasnik S.T.R. »Municipijum« u Pljevljima i pravnih lica »Mat Shop« D.O.O. Pljevlja i «Mat Company« D.O.O. Pljevlja, a okrivljeni Lončar kao osnivač i izvršni direktor pravnih lica »Mat Company« i »Tera ing«.

procijenjenoj vrijednosti od 266.731,99 eura. Prema ovom rješenju je ukupna tržišna vrijednost privremeno oduzete imovine procijenjena na 12.483.577,54 €. Uprava za imovinu je preuzela staranje nad dijelom imovine jednog od optuženih sredinom novembra 2011. godine. Dana 21.decembra 2012. godine, Uprava je objavila javni poziv za davanje u zakup benzinske pumpe „Mat petrol“ po početnoj cijeni zakupa od 4.000 eura. Po javnom pozivu, za zakupca je izabrana firma „Elcom“ iz Pljevalja, koja je 2008. godine bila vlasnik predmetne benzinske pumpe, uz obavezu da uposli sve radnike koji su u tom objektu radili prije privremenog oduzimanja po rješenju suda.

Slučaj br.2.

Ovaj predmet se vodi pred specijalnim odjeljenjem Višeg suda u Bijelom Polju, protiv optuženih Kalić Mersudina (54), Kalić Safeta⁴⁰ (42) i Kalić Amine (29), zbog produženog krivičnog djela pranje novca⁴¹, po optužnici Vrhovnog državnog tužilaštva - Odjeljenja za suzbijanje organizovanog kriminala, korupcije, terorizma i ratnog zločina. Glavni pretres na suđenju optuženima otpočeo je 30. maja 2012.godine, pred vijećem kojim je predsjedavao sudija Drago Konatar. Nakon što je sudija Konatar podnio ostavku na ovu funkciju 1.oktobra 2012.godine, glavni pretres je počeo iznova pred vijećem kojim sada predsjedava sudija Vidimir Bošković.

Optužnicom⁴² koja je stupila na pravnu snagu 01.12.2011.godine, optuženima se stavlja na teret da su se u periodu od 2005. do juna 2011.godine, udružili kako bi putem bankarskog i finansijskog poslovanja prikrili način pribavljanja novca, za koji su znali da potiče od krivičnog djela izvršenog od strane kriminalne organizacije čiji je jedan od organizatora bio optuženi Mersudin Kalić, a za šta je isti pravosnažno osuđen od strane sudskih organa u Njemačkoj. Kalići su optuženi da su tako stečen novac uvodili u legalne novčane tokove putem simuliranih ugovora na osnovu kojih su uplaćivali novac na bankarske račune privrednih društava „Daut&Daut“ D.O.O, „Tajson“ D.O.O, „Turjak“ AD, „M Petrol“ D.O.O i „Kristal“ AD, čiji su oni i njihovi bliski srodnici osnivači ili izvršni direktori, radi vraćanja kredita, čime su prikrili porijeklo novca u ukupnom iznosu od 8.523.308,00 eura.

⁴⁰ Safet Kalić je rođen oktobra 1969. godine u Rožajama. Nakon boravka u inostranstvu gdje je proveo dio mladosti, Safet Kalić se vraća u Rožaje, gdje investira u osnivanje i rad benzinskih pumpi i kupovinu fabrike »Kristal« AD. Prema navodima medija, u Rožajama je važio za uticajnog poslovnog čovjeka. Široj javnosti je postao poznat nakon objavlivanja video snimka vjenčanja sa suprugom Aminom, kojem su prisustvovali neki od predstavnika Agencije za nacionalnu bezbjednost, a navodno i pripadnici kriminalnih klanova iz regiona.

⁴¹ Ks.br.10/11, za k.d. iz čl. 268 st. 4 u vezi st. 1 Kz u vezi čl. 49 st. 1 KZ CG;

⁴² Kts.br.9/11 od 26.12.2011.godine, koja je stupila na snagu 27.12.2011.

Optuženi Amina i Mersudin Kalić su lišeni slobode 27.jula 2011. godine i od tada su se nalazili u pritvoru. Dana 22.12.2011. godine je sudija za istragu Vukomir Bošković donio odluku o odbijanju prijedloga za ukidanje pritvora uz određivanje jemstva prema optuženju Kalić. Nakon podizanja optužnice 26.12.2011. godine, vanpretresno vijeće Višeg suda u Bijelom Polju je donijelo odluku da se optuženoj Amini Kalić ukine pritvor i izreknu mjere nadzora zabrana napuštanja boravišta, obaveza svakodnevnog javljanja okrivljene policijskim organima i privremenog oduzimanja pasoša i lične karte. Optuženom Mersudinu Kaliću pritvor je produžen do dalje odluke suda zbog opasnosti od bjekstva, dok je prema optuženom Safetu Kaliću, kojem se sudi u odsustvu, i dalje na snazi rješenje o određivanju pritvora koje se računa od časa lišenja slobode.

Protiv optuženih je dana 30.07.2011. godine donijeta naredba o sprovođenju istrage⁴³ zbog osnovane sumnje da su počinili produženo krivično djelo pranje novca za koje Krivični zakonik propisuje mogućnost oduzimanje imovine. Zbog postojanja osnova sumnje da je imovina optuženih nezakonito stečena, te da optuženi istu koriste i da je mogu otuđiti, pa tako znatno otežati ili onemogućiti njeno oduzimanje do kraja krivičnog postupka, Vrhovno državno tužilaštvo je podnijelo sudu zahtjev za privremeno oduzimanje imovine⁴⁴, koja je evidentirana kao imovina koju posjeduju optuženi kao fizička lica i imovine pravnih lica u kojima su optuženi osnivači ili odgovorna lica. Iz bankarskih i finansijskih spisa, bilansa stanja i uspjeha predmetnih pravnih lica, te iz drugih relevantnih spisa pribavljenih putem finansijske istrage, proizilazi da Mersudin, Safet i Amina Kalić posjeduju imovinu višemilionske vrijednosti, koja daleko nadmašuje njihove legalne prihode ostvarene poslovnim aktivnostima pravnih lica u kojima imaju vlasničke udjele. Kalić Safet je bio osnivač i izvršni direktor pravnog lica "Daut&Daut" D.O.O Rožaje, koji je osnivač pravnog lica "Tajson" D.O.O Rožaje i većinski vlasnik AD "Kristal"; optužena Kalić Amina je osnivač i izvršni direktor pravnog lica "Tajson" D.O.O Rožaje, a optuženi Kalić Mersudin ovlašćeno lice za raspolaganje novčanim sredstvima pravnih lica "Daut&Daut" D.O.O Rožaje i "Tajson" D.O.O Rožaje i izvršni direktor pravnog lica "Turjak" AD Rožaje, koje je u većinskom vlasništvu Šabotić Mersade, sestre optuženih Mersudina i Safeta i supruge Šabotić Ernesta, koji je njen osnivač i suvlasnik firme "M Petrol". Prema bankarskoj dokumentaciji, posredstvom CKB banke i Prve banke, realizovano je više ugovora o kreditu, većinom za nabavku osnovnih sredstava, koji su uplaćivani na račune optuženih i njihovih srodnika. Krediti su isplaćivani od sredstava koja su sa tekućih računa ovih lica uplaćivana na račun firmi "Tajson" D.O.O i "M Petrol" D.O.O.

Odlučujući po zahtjevu tužilaštva sudija za istragu Višeg suda u Bijelom Polju Vukomir Bošković je donio 04.08.2011. godine rješenje o privremenom oduzimanju imovine od optuženih, njihovih najbližih srodnika i pravnih lica u kojima imaju vlasničke udjele. Rješenjem

⁴³ Kts.br.9/11, za krivično djelo iz čl. 268 st.4 u vezi st.1 Kz u vezi čl.49 st.1;

⁴⁴ Kti.S.br.9/11 od 30.07.2011. godine

o privremenom oduzimanju imovine oduzeto je desetine nekretnina, kao i putničkih vozila na ime Safeta, Amine, Mersudina Kalića, Sadike (majka), Šabotić Mersade (sestra), Šabotić Ernesta (zet). Od Amine Kalić je oduzet novac u vrijednosti 45.500,00 €, a od Mersudina Kalića 21.000,00€. Imovina je oduzeta i od pravnih lica u kojima su pomenuti imali udjela, i to: "Tajson" DOO Rožaje; "Turjak" AD Rožaje; "Turjak" AD Rožaje; "Kristal" AD Rožaje; "Daut&Daut" DO Rožaje; "M Petrol" DOO Rožaje. Po ovom rješenju, ukupna vrijednost privremeno oduzete imovine je procijenjena na 28.668.161,69 eura. Dana 01.12.2011. godine je vanpretresno vijeće Višeg suda u Bijelom Polju odbilo kao neosnovane žalbe branilaca optuženih protiv donijetog rješenja o privremenom oduzimanju imovine. Uprava za imovinu je objavila dva javna poziva za davanje u zakup benziske pumpe „M petrol“ u Rožajama, po početnoj cijeni zakupa od 1.000 eura. Ovim javnim oglasom je obuhvaćen i hotel "Rožaje" po cijeni od 11.000 eura i kafe bar "Tajson" u Rožajama po cijeni zakupnine od 2.500 eura. Do momenta zaključivanja ovog izvještaja, objekti nisu izdati u zakup usljed činjenice da nije bilo zainteresovanih zakupaca, te stoga Uprava za imovinu traži zakonsku mogućnost za stavljanje u funkciju pomenutih objekata⁴⁵.

⁴⁷ Dopis Uprave za imovinu, 11.03.2013. god.

Zaključci i preporuke

Iako bez kontinuiranog praćenja rada nadležnih organa i većeg pristupa relevantnim informacijama iz ove oblasti, nije moguće pružiti odgovor na pitanje koliko je sistem krivičnog pravosuđa zaista efikasan kada je u pitanju oduzimanje imovine koja je nastala kao produkt krivičnih djela, dosadašnja iskustva ukazuju na nedovoljnu efikasnost u primjeni ovog instituta u domaćem pravnom sistemu. U tom kontekstu, neophodna je dosljedna primjena postojećeg normativnog okvira i njegovo dalje razvijanje uz puno sagledavanje finansijskih efekata, te jačanje samostalnosti i kapaciteta organa koji su zaduženi za sprovođenje relevantnih zakonskih odredbi.

Imajući u vidu navedene izazove, mišljenja smo da je neophodno implementirati sljedeće preporuke kako bi crnogorski sistem oduzimanja kriminalno stečene imovinske koristi, bio u većoj mjeri efikasan i transparentan:

- revidirati relevantne zakonske propise kako bi se obezbijedila njihova usklađenost sa međunarodnim standardima, a time i olakšala primjena u praksi;
- obezbijediti veću nezavisnost i jedinstvo tužilaštva kroz ustavno-pravne garancije, te pružiti podršku jačanju kapaciteta i opremljenosti tužilaštva, kako bi se obezbijedila dosljedna primjena postojećih pravnih instrumenata;
- raditi na unaprjeđenju kapaciteta organa koji se bave otkrivanjem, oduzimanjem i konfiskovanjem imovine stečene krivičnim djelima i njenim upravljanjem, kroz razvoj programa stručnog usavršavanja zasnovanih na analizi potreba korisnika i kontinuirane obuke, posebno kada je u pitanju metodologija utvrđivanja visine imovinske koristi pribavljene krivičnim djelom;
- unaprijediti međuinstitucionalnu saradnju u ovoj oblasti, kroz bolje povezivanje postojećih baza podataka; centralizaciju baze podataka o imovini pravnih subjekata, kao i kroz formiranje centralizovanih registara o donijetim odlukama o oduzimanju imovinske koristi i podacima o oduzetoj imovini i veću kontrolu novčanih transakcija od strane banaka i Centralne banke Crne Gore;
- podsticati razvoj međunarodne i bilateralne saradnje u oblasti otkrivanja, oduzimanja

i konfiskovanja imovine stečene krivičnim djelima zasnovane na zaključenim sporazumima i memorandumima;

- obezbijediti kontinuiranu podršku specijalnim istraživačkih timovima, kroz obezbjeđivanje savremenih analitičkih sredstava i veću razmjenu informacijama o primjeni specijalnih istražnih tehnika i metoda;
- obezbijediti detaljnije normativno uređenje postupka preuzimanja imovine, kroz razvoj podzakonskih akata; razmjenu iskustava i dobrih praksi u oblasti upravljanja imovinom, te razradu modela upravljanja oduzetom imovinskom koristi od momenta kada je privremeno konfiskovana ili trajno oduzeta do momenta njene dodjele u društveno korisne svrhe;
- stvoriti uslove za kvalitetna vještačenja iz oblasti privrednog poslovanja, kroz preciznije regulisanje materije koja se tiče organizacije i procesnog položaja vještaka, ali i kroz veće uključivanje vještaka finansijske struke u programe stručnog usavršavanja;
- raditi na unapređivanju svijesti stručne i laičke javnosti o značaju oduzimanja imovinske koristi stečene krivičnim djelima;

Ispitivanje stavova civilnog društva o oduzimanju imovinske koristi stečene korupcijom i organizovanim kriminalom

Osnovni nalazi

Ovaj izvještaj je uključio tri grupe ispitanika sa kojima je obavljen intervju – predstavnici nevladinih organizacija, predstavnici medija i predstavnici strukovnih organizacija u oblasti pravosuđa. Primjetno je da među svim ispitanicima postoji slična slika o situaciji u Crnoj Gori kada je u pitanju oduzimanje imovinske koristi stečene korupcijom i organizovanim kriminalom. Ova slika je relativno negativna, te ispitanici uglavnom smatraju da su naponi države u tom smislu nedovoljni, a da su efekti procesa oduzimanja slabi i čak kontraproduktivni.

Kao osnovni problem, gotovo jednoglasno, ispitanici navode lošu praksu upravljanja oduzetom imovinom. Naime, oni navode primjere da održavanje ove imovine previše košta državu; da se proces oduzimanja svodi isključivo na retribuciju, te da još uvijek nije pronađeno rješenje da se oduzeta imovina koristi u opštedruštvene svrhe.

Drugi problem oko koga postoji relativna saglasnost ispitanika je pitanje transparentnosti upravljanja ovom imovinom. Naime, većina ispitanika smatra da su u tom pogledu državni organi zakazali, čak i u odnosu na regionalne primjere.

Iako, među ispitanicima generalno postoji saglasnost da su naponi državnih organa nedovoljni kada je u pitanju oduzimanje imovinske koristi stečene kriminalnom djelatnošću, među njima postoje značajne razlike kada je u pitanju procjena ostalih faktora. Dok dio nevladinih organizacija (posebno onih koje su aktivnije u ovoj oblasti) i medija, odgovornost vidi gotovo isključivo u nedostatku političke volje i lošem radu državnih organa, drugi dio ispitanika proširuje listu odgovornih i na same predstavnike civilnog sektora i medij, zbog kreiranja specifične klime nepovjerenja koja pogoduje ovakvom stanju.

Kao ključne prepreke koje vode disfunkciji sistema identifikovani su:

- Nedostatak političke volje,
- Specifična politička kultura,
- Autocenzura usljed nedostatka opšte političke volje i specifične političke kulture,

- Nedovoljna koordinacija u radu nadležnih organa,
- Nedovoljni materijalni kapaciteti nadležnih organa,
- Nedostatak logističke podrške u radu nadležnih organa,
- Izmjena nadležnosti kod vođenja istrage koja još nije zaživjela na pravi način,
- Loše finansijsko stanje u državi i društvu koje podstiče organizovani kriminal,
- Nerazvijeni kapaciteti nadležnih organa i nedostatak kvalitetnih obuka,
- Nedovoljna agilnost nadležnih službi i organa da na sopstvenu inicijativu pokreću istrage,
- Nedostatak efikasnih rješenja za upravljanje oduzetom imovinskom koristi,
- Nekvalitetno i tendenciozno izvještavanje medija o ovoj temi,
- Nerazumijevanje javnosti o prirodi postupka koje proizvodi dodatno nepovjerenje među građanima.

Osnovne mjere koje treba sprovesti kako bi se povećala efikasnost sistema u ovoj sferi, prema mišljenju ispitanika su:

- Uspostavljanje iskrene političke volje,
- Uvođenje i promovisanje koncepta društvene i političke odgovornosti,
- Depolitizacija i profesionalizacija nadležnih državnih organa,
- Analiza efekata oduzimanja imovine,
- Adekvatno rješavanje pitanja upravljanja oduzetom imovinom,
- Uvođenje veće transparentnosti u ovu oblast,
- Popravljanje saradnje i koordinacije među institucijama,
- Povećanje ulaganja u borbu protiv organizovanog kriminala,
- Korištenje dobrih uporednih iskustava.

Detaljan izvještaj sa izvodima iz iskaza

PRVA TEMA:

Da li ste upoznati sa aktivnostima koje država preduzima na planu borbe protiv organizovanog kriminala, kao i zaplijene i upravljanja imovinom koja je stečena organizovanim kriminalom?

Struktura ispitanika je obezbijedila prilično relevantnu grupu sagovornika za temu borbe protiv organizovanog kriminala. Naime, većina ispitanika se na određeni način, posredno ili neposredno upravo bavi ovom temom. Predstavnici nevladinih organizacija uglavnom realizuju niz projektnih aktivnosti, a određeni broj njih su članovi raznih komisija i radnih tijela na međunarodnom ili državnom nivou u ovoj oblasti. Predstavnici medija se informišu preko zvaničnih i nezvaničnih kanala, te sebe smatraju relativno informisanim o ovoj temi. Isto važi i za predstavnike strukovnih udruženja (Udruženje pravnika i Udruženje sudija) koji su bili uključeni u istraživanje.

Iako većina ispitanika za sebe kaže da je veoma upućena u dešavanja u oblasti aktivnosti države na planu borbe protiv organizovanog kriminala i zaplijene i upravljanja imovinom koja je stečena ovim putem, više njih je kritikovalo način informisanja o ovoj temi. Iako su najčešće izvor informacija zvanični državni organi, ponekad aktivno, a ponekad putem korišćenja Zakona o slobodnom pristupu informacijama, sagovornici smatraju da su informacije šturo i povremeno nedovoljne.

“Što se tiče prikupljanja informacija, kako u zemljama bivše Jugoslavije, tako i kod nas, uglavnom je izvor Uprava policije. Osim zvaničnih saopštenja i presova, policija vrlo često, naročito kod velikih afera koje imaju politički prizvuk, plasira nezvanične informacije preko novinara sa kojima saraduju inspektori i doziraju ih po potrebi. Onda se dešavaju neverovatne situacije, kao u slučaju “Šarić”, gdje se objavljuju mnogobrojne informacije, često kontradiktorne, pa bi čovjek pomislio da se radi o nekom fantomu. Javnost, praktično, ne zna dokle je istraga došla, odnosno od dima se ne vidi vatra”, objašnjava predstavnica medija.

DRUGA TEMA:

Do koje mjere je civilno društvo upoznato sa aktivnostima koje država preduzima na planu borbe protiv organizovanog kriminala, kao i zaplene i upravljanja imovinom koja je stečena putem organizovanog kriminala?

U odgovoru na ovo pitanje, veoma je teško izvući generalni zaključak. U osnovi sve ispitanike možemo podijeliti u tri kategorije:

- 1) Predstavnici dijela civilnog sektora i medija koji smatraju da su dostupne informacije nedovoljne i za to krive državne organe koji namjerno ili nenamjerno uskraćuju izravan pristup.
- 2) Predstavnici strukovnih organizacija koji uglavnom smatraju da su svi zainteresovani na ispravan i korektan način i u skladu sa zakonima informisani o relevantnim temama.
- 3) Predstavnici drugog dijela civilnog sektora i medija koji fokusiraju problem dezinformisanja i tendencionalnog informisanja koji kod građana kreira pogrešnu sliku konkretnim događajima i proizvodi skepticizam.

Tako bi, u prvu grupu odgovora spadali komentari kao što su:

“Nivou i kvalitetu informisanosti o aktivnostima koje država preduzima na planu borbe protiv organizovanog kriminala u velikoj mjeri doprinosi nevladin sektor. Vlada per se nema uređen sistem valjanog i pravovremenog informisanja opšte javnosti, niti ima politički interes da taj sistem uspostavi”, rekao je jedan od predstavnika civilnog sektora.

Drugi je na sličan način ukazao na problem ljudskih resursa u nevladinom sektoru koji se bavi ovim i sličnim temama:

“... broj organizacija koje se sistemski i kontinuirano bave ovom oblašću je veoma mali, uglavnom zbog nedostatka kapaciteta - ljudskih resursa i stručnih znanja - ali i rizika koje takve aktivnosti nose sa sobom, uključujući i rizike po ličnu bezbjednost i ugrožavanje privatnosti.”

Problemi na koje nailaze organizacije koje se bave pitanjima organizovanog kriminala, kao i neadekvatne reakcije države, prema stavovima ispitanika, demotivšu građane:

“Nespremnost institucija da se suoče sa ovim pojavama, u velikom mjeri demotiviše građane da prijavljuju slučajeve korupcije i organizovanog kriminala. Nema primjera dobre prakse, kao ni tzv. uspješnih priča koje bi pokazale da se stvari suštinski mijenjaju”, objasnio je jedan od ispitanika.

U drugu grupu spadaju oni koji smatraju da je postojeća praksa informisanja javnosti o sistemu oduzimanja i upravljanja imovinskom koristi stečenom putem organizovanog kriminala u dovoljnoj mjeri transparentna, te da su informacije koje se objavljuju dovoljne za građane, a da

svako ko želi da se detaljnije informiše to može učiniti putem zahtjeva za slobodan pristup informacijama, u mjeri u kojoj je to zakonom dozvoljeno.

Takođe, oni su stali da otvorenost sistema prema medijima ne može da se generalizuje:

“... postoje institucije, koje su ažurne u pružanju pravovremenih i tačnih informacija, ali i timovi za odnose sa javnošću koji se ponajmanje bave svojim poslom.”

U trećoj grupi su oni koji kritikuju ulogu medija u informisanju društva i građana o ovoj temi:

“Mediji su nekada i nesvesni da prenose spinove, a sve u trci za ekskluzivom.”

Među njima ima i veoma kritičnih, koji ukazuju na vrlo konkretne štetne posljedice senzacionalističkog izvještavanja. Neki od kritičara dolaze upravo iz redova medija:

“Ukoliko uzmemo u obzir da je utisak o ovoj temi kod velikog dela građana dominantno formiran na osnovu pisanja pojedinih medija, umesto na osnovu zvaničnih podataka, zaključila bih da nisu sasvim upoznati ili barem ne na adekvatan način. Aktivnosti koje država preduzima, često ostaju zasijenjene senzacionalističkim naslovima ili unaprijed lansiranim negativnim kampanjama koje umanjuju rezultate i onemogućavaju prodor relevantnih informacija. Pojedini mediji relativizuju svaki napredak i državni organi imaju problem da predstave rezultate, jer se njihovi nastupi na kraju svedu na pravdanje ili štura pojašnjenja. Trebalo bi pronaći način na koji će suštinske informacije moći da nadvladaju medijske spekulacije i skepticizam koji one proizvode.”

Drugi predstavnici medija iz ove grupe, podvlače obostranu odgovornost – medija i državnih organa koji ne obavljaju valjano posao komuniciranja sa javnošću:

“Smatram da su građani uglavnom neinformisani. Tačnije - uglavnom su pogrešno informisani! Zašto? Zato što gro medija manipuliše tim informacijama. Uz to, državni organi tradicionalno kilavo komuniciraju sa javnošću, pa to kompletnu sliku čini otužnom.”

Među kritičnima ima i predstavnika strukovnih organizacija koji podvlače potrebu jačanja kapaciteta medija da valjano izvještavaju o ovoj temi:

“... jer su tendenciozna izvještavanja, kao i kršenja pretpostavke nevinosti i prava privatnosti veoma česta u praksi. Dalje navode da doprinos civilnog društva smatraju pozitivnim, ali navode i da isti nekada može biti kontraproduktivan, na način da može uticati na ometanje istrage ili donošenje sudske odluke nakon što se slučaj i zvanično procesuirao. Svaka civilna kontrola je dobra i štaviše poželjna, ali sve dok se poštuju granice utvrđene zakonom”.

Na posljetku, više ispitanika je istaklo da nedostaje transparentnosti u pogledu raspolaganja

oduzetom imovinom. Navedeni su pozitivni primjeri iz okruženja, gdje su državni organi otvorili vrata medijima da se upoznaju sa oduzetom imovinom, te načinima na koji se ona koristi:

“Ono što nedostaje u svoj priči je da javnost nije dovoljno upoznata sa načinom kako se raspolaže oduzetom imovinom odnosno kako se kontroliše ta imovina od momenta privremenog oduzimanja do momenta kada je pravnosnažnom sudskom odlukom oduzeta od vlasnika”.

TREĆA TEMA:

Do koje mjere je vaša organizacija uključena u kreiranje, implementaciju i monitoring javnih politika koje se tiču oduzimanja i upravljanja imovinskom koristi stečenom izvršenjem krivičnih djela?

Većina nevladinih organizacija je uključena u postupak monitoringa javnih politika koje se tiču oduzimanja i upravljanja imovinskom koristi stečenom izvršenjem krivičnih djela. Uglavnom, smatraju, ova vrsta uključivanja ide na njihovu sopstvenu inicijativu, mada se u posljednjih par godina bilježi nešto značajniji trend uključivanja civilnog sektora od strane državnih organa.

Jedan od predstavnika civilnog sektora je problematizovao spremnost i kapacitete samih nevladinih organizacija da participiraju u značajnim radnim grupama i doprinesu kreiranju i donošenju važnih državnih akata u ovoj oblasti:

“Vlada je spremna da uključi NVO u postupak pripreme javnih politika, ali je pitanje u kojoj mjeri sam sektor ima kapaciteta da participira u radnim grupama i proprati sve zakone i strategije koje se donose. To predstavlja jedan od ključnih izazova pred kojim se nalazi civilni sektor u Crnoj Gori.”

Sa druge strane mediji, mimo redovnih poslova izvještavanja koji se mogu smatrati određenom vrstom monitoringa, nisu uključeni u procese kreiranja, implementacije ili samog monitoringa u ovoj oblasti.

Strukovne organizacije, pak, smatraju da jesu, u onoj mjeri u kojoj im profil rada to dozvoljava.

ČETVRTA TEMA:

Koliko je sistem konfiskacije i upravljanja imovinskom koristi stečenom izvršenjem kaznenih djela efikasan, efektivan i transparentan?

Kada je ova tema u pitanju, ispitanici gotovo jednoglasno veoma negativno ocjenjuju sistem konfiskacije i upravljanja koristi stečenom izvršenjem kaznenih djela. U osnovi njihovo mišljenje bi se moglo sumirati kroz izjavu jednog predstavnika strukovne organizacije:

“Upravljanje bi moglo biti bolje u smislu da se ne svodi samo na onemogućavanje licima od kojih je oduzeta imovina da se njome ne koriste. Trebalo bi raditi na tome da oduzeta imovina i imovinska korist budu opštekorisni.”

Upravo ovaj problem – da se pokazalo da oduzeta imovina više predstavlja balast nego što od nje ima koristi, istaknut je sa više primjera. Jedan od predstavnika civilnog sektora ilustrirao je svoj stav slučajem Šarić za koji je iznio sljedeće podatke:

“Ono što znam jeste da je za odžavanje imovine u slučaju “Šarić” do sada potrošeno nekih 80.000 eura. Što je svakako loše. Još uvijek presuda nije postala pravnosnažna da bi se država namirila i nadoknadila te svoje troškove.”

Međutim, svjestan je da korišćenje te imovine ne ide tako lako u situaciji malog i zatvorenog društva kakvo je crnogorsko:

“Crna Gora je mala zemlja i ta imovina bi se mogla dati u zakup ili prodati. Međutim, kako je ovo mali prostor ljudi se ne žele javiti na te konkurse, iz znanja čija je imovina, te straha, ne žele voditi i kupiti tu imovinu. Sa te strane država mora naći bolje rješenje na koji način će da upravlja privremeno oduzetom imovinom.”

Kada je u pitanju agilnost države, te transparentnost u radu, mišljenja se nešto razlikuju. Sa jedne strane predstavnici medija i civilnog društva fokusiraju važnost spoljnog pritiska pod kojim se pokreću stvari. Sa druge strane, predstavnici strukovnih organizacija u tome ne vide nikakav problem i na određeni način pozdravljaju promjene koje nastupaju.

“Sistem funkcioniše efikasno i transparentno u onoj mjeri u kojoj postoji pritisak Brisela i domaćih nevladinih organizacija. Stiče se utisak da država preuzima međunarodne obaveze i standarde mnogo prije nego što su domaće institucije spremne da ih implementiraju”, kazao je predstavnik jedne nevladine organizacije.

U više navrata je kroz intervju istaknut problem loših kapaciteta državnih organa da se na kvalitetan način pozabave ovim pitanjem. Dok neki ističu problem volje, drugi pak akcentuju problem resursa i nedostatak edukacije.

“Evidentan je nedostatak političke volje i potrebnih kapaciteta, mada se, nedostatak kapaciteta češće koristi kao izgovor, te se i uz manji broj stručnih, odgovornih i depolitizovanih kadrova mogu postići pomaci”, rekao je predstavnik jedne nevladine organizacije.

Nešto umjereniji je stav koji dolazi iz jednog strukovnog udruženja:

“Stvari se neminovno mijenjaju, a proces pridruživanja EU u presudnoj mjeri utiče na to. Ipak, određene promjene se dešavaju i većom dinamikom od one koju institucije i društvo u cjelini mogu da prihvate. Međutim, to se od nas i ubuduće očekuje, ukoliko želimo da obezbijedimo kompatibilnost sa evropskim standardima. Neophodno je raditi na kontinuiranoj edukaciji primarno nosilaca pravosudne funkcije, ali i predstavnika drugih državnih organa koji su uključeni u otkrivanje i procesuiranje krivičnih djela organizovanog kriminala. S obzirom na to da sazrijevamo kao društvo, željene promjene je moguće ostvariti u dogledno vrijeme, ukoliko za to bude dovoljno političke volje, rada i sredstava”.

Pored gore navedenog, stiče se i utisak i da je ova oblast bila zanemarena u odnosu na druge elemente reforme u borbi protiv organizovanog kriminala (tako su, prema riječima ispitanika, u Akcionom planu su sadržane svega četiri mjere koje se odnose na konfiskaciju imovine). Osim toga, oni ukazuju i na to da je broj finansijskih istraga i dalje zanemarljivo mali, te da je država do sada od organizovanog kriminala oduzela imovinu u vrijednosti manjoj od million eura, a da nije donijeta nijedna odluka o trajnom oduzimanju imovine.

Na kraju, evidentno je i da neki od ispitanika nisu do kraja upućeni u materiju, te njihovi komentari izlaze iz opsega teme, što, moguće ukazuje i na problem kapaciteta samih organizacija koje se ovim pitanjem bave, na koji je već prethodno ukazano:

“Zakon o konfliktu interesa se mora uskladiti sa međunarodnim preporukama i praksama. Funkcioneri ni na koji način ne smiju biti abolirani od ove mjere. Svjedoci smo podataka kolika su primanja pojedinih državnih funkcionera, koja izlaza iz okvira onog što je zvanično”, bio je komentar na postavljeno pitanje iz jedne od intervjuisanih organizacija.

PETA TEMA:

Koje su ključne prepreke/izazovi koji utiču na funkcionisanje sistema?

Ispitanici su identifikovali veliki broj problema i prepreka koji utiču na funkcionisanje sistema. Mogli bismo ih klasifikovati na sljedeći način:

- **Nedostatak političke volje:**

“... nemoguće je očekivati da će država procesuirati i krivično goniti one kriminalne grupe koje su u jednom periodu govoto otvoreno finansirale političke kampanje ili pomagale rad lokalnih samouprava, investirajući novac od kriminalnih aktivnosti u pokretanje određenih kapitalnih projekata”.

• Specifična politička kultura:

“Jedan način je da se svi ti ljudi razriješe funkcija, počevši od premijera. To zavisi od građana Crne Gore koji im očigledno vjeruju, ne smeta im toliko. Po anketama, nisu puno gadljivi na to. Istraživanja to pokazuju.”

• Autocenzura usljed nedostatka opšte političke volje i specifične političke kulture:

“Drugi način je da ti ljudi počnu da rade svoj posao. To je vrlo teško uraditi. Ne počinje sve od par ljudi u Vladi, koji zovu tužioce i sudije da nešto preduzmu. Dosta toga je i u autocenzuri ljudi koji trebaju da rade taj posao. Ta autocenzura je nastala iz znanja da nema političke volje da se bori protiv organizovanog kriminala i korupcije.”

• Nedovoljna koordinacija u radu nadležnih organa:

“Crna Gora predstavlja mali sistem i to je u našem kontekstu prednost jer se informacije brzo šire, ali reakcija tužilaštva često izostaje. Osim toga, neophodno je raditi na boljem povezivanju svih relevantnih subjekata, inspekcijских organa, lokalnih samouprava, policije. Posebno je važno da se podignu kapaciteti Poreske uprave koja može biti od velikog značaja kod vođenja finansijskih istraga i da se druge institucije sistema bolje povežu sa ovom upravom. Kako stvari sada stoje, finansijske istrage sprovode uglavnom inspektori za privredni kriminal koji teško mogu doći do značajnijih rezultata jer nisu u dovoljnoj mjeri upoznati sa računovodstvenim propisima i nemaju dovoljno iskustva u praćenju složenih tokova novca, tako da se ishod postupka u velikoj mjeri oslanja na nalaze i mišljenja vještaka ekonomske struke.” Ili *“Spora i loša istraga, policije i tužilaštva. Nedovoljno dobro potkrijepljene optužnice i spor rad sudova.”*

• Nedovoljni materijalni kapaciteti nadležnih organa:

“leži u političkoj volji i nedovoljnim stručnim i materijalnim kapacitetima Vrhovnog državnog tužilaštva.”

• Nedostatak logističke podrške u radu nadležnih organa:

“To znači da organi gonjenja moraju da raspolažu i te kakvom logistikom da bi mogli da dođu do tih podataka prije svega. Treba znati da li je imovina o kojoj je riječ, tj. da li su lica koja su nosioci imovine povezani, kako to zakon predviđa, sa počiniocima ovih krivičnih djela, a to je sa druge strane najbolje opaziti ako se ima u vidu opremljenost i kapacitet našeg tužilaštva. Za takvu inicijativu potrebna je snažna logistička oprema, nekada čak i sofisticirana, kojom trenutno tužilaštvo ne raspolaže”.

• **Izmjena nadležnosti kod vođenja istrage:**

“Ako se posmatra sa aspekta radnji policijskih organa, onda imamo drugu ograničavajuću okolnost, da je premještena istraga na tužilaštvo, te je njihovo dejstvo suženo. Ako kod njih ima sumnje da postoji krivično djelo, moraju odmah obavijestiti tužioca, bez koga se nijedna krivična radnja u predkrivičnom postupku ne može sprovesti”.

• **Loše finansijsko stanje u državi i društvu koje podstiče organizovani kriminal:**

“Ako imate hroničan budžetski deficit na lokalnom nivou i ako je samo šest opština u Crnoj Gori samoodrživo, onda to otvara prostor za pojavu ovakvih investitora koji ulažu sumnjivi kapital.”

• **Loši kapaciteti nadležnih organa i nedostatak kvalitetnih obuka:**

“Kada su u pitanju kapaciteti, organizovan je zanemarljivo mali broj obuka s obzirom na sve izazove i zahtjeve ovog sistema. Osim toga, obuke nisu dobro strukturane, niti su njihovi rezultati održivi. Nema ni razvijene prakse i primjera uspješne prakse u CG, a razmjena iskustava sa drugim zemljama očigledno ne funkcioniše u dovoljnoj mjeri.”

• **Nedovoljna agilnost nadležnih službi i organa:**

“Ako su tačne informacije koje ja imam, sve optužbe za korupciju su stizale tužiocima od trećih lica. Nijedna podignuta optužnica nije bila od strane tužilaca kao rezultat njihove samostalne istrage po tom pitanju.”

• **Nedostatak efikasnih rješenja za upravljanje oduzetom imovinskom koristi:**

“Ključni problem, po mišljenju ispitanika, leži u nedostatku dobrih rješenja za efikasno i zakonito upravljanje oduzetom imovinskom koristi.”

• **Nekvalitetno i tendenciozno izvještavanje o temi:**

“Značajan problem, posebno u svjetlu valjanog informisanja javnosti, predstavlja i nedostatak kapaciteta medija da izvještavaju o korupciji i organizovanom kriminalu i sprovode istraživačko novinarstvo u ovoj oblasti.” Ili: “Značajan problem, posebno u svjetlu valjanog informisanja javnosti, ali i zloupotrebe slobode medija, predstavlja i evidentan nedostatak odgovornosti medija koji je uslijedio kao posledica prerane dekriminalizacije klevete i uvrede i odsustva instrumenata za djelotvornu samoregulaciju.”

- **Nerazumijevanje javnosti o prirodi postupka koje proizvodi dodatno nepovjerenje:**

“Takođe, mislim da veliki problem predstavlja to što većina građana ne razumije da u svakoj demokratiji postoji neophodan proces prije utvrđivanja sankcije i da koliko god je javnost uvjerenja u neregularnost nečijeg djelovanja, to samo po sebi nije dovoljno za izricanje kazne. Zbog funkcionisanja sistema u skoro svim državama regiona, tokom devedesetih godina, recimo, oslobađanje radi nedostatka dokaza se još uvek često obavezno tumači kao protekcija ili korupcija”.

ŠESTA TEMA:

Koje normativne i institucionalne promjene treba da se dogode da bi sistem profunkcionisao, na zakonit i transparentan način?

Na ovo pitanje, ispitanici su dali niz konkretnih i načelnih sugestija:

- **Postojanje političke volje:**

“postojanje političke volje i spremnosti da se krene u obračun sa korupcijom i organizovanim kriminalom”.

- **Uvođenje i promovisanje koncepta društvene i političke odgovornosti:**

“Osim toga, neophodna je izgradnja društvene i političke odgovornosti onih subjekata koji su pozvani da artikulišu i definišu tu odgovornost, ali i samih pojedinaca koji predstavljaju institucije zadužene za primjenu prava”.

- **Depolitizacija i profesionalizacija nadležnih državnih organa:**

“Neophodno je na čelo državnih institucija dovesti profesionalce bez političke pozadine i konflikta interesa, osnažiti i depolitizovati pravosuđe i započeti sa trajnim oduzimanjem imovine tamo gdje za to postoje uslovi”.

- **Analiza efekata oduzimanja imovine:**

“Druga stvar je takođe nešto što treba analizirati, a to je kakvi su efekti privremenog oduzimanja imovine. Ako je privremeno oduzeti subjekt nakon oduzimanja prestao da radi, onda postoji dvostruko negativan efekat, da privremeno oduzimate i da se morate starati o imovini a sa druge strane da ta imovina ne proizvodi nikakvu dobit, da bi se iz te dobiti eventualno servisirale te osnovne funkcije svake kompanije. U suštini, treba da bude predmet razmišljanja prije nego što se takva mjera odredi.”

- **Adekvatno riješiti pitanje upravljanja oduzetom imovinom i uvesti veću transparentnost u ovu oblast:**

“Takodje, neophodno je stvoriti uslove za stvaranje samoodrživog sistema upravljanja imovinom (u tom smislu, korisni su primjeri Italije) i usmjeriti njegove efekte ka rješavanju socijalnih problema, jer trenutno nije poznato za koje svrhe se koristi oduzeta imovina, te informacije nisu transparentne niti dostupne građanima, te postoji realan rizik da se iskoriste mimo javnog interesa, za nezakonito bogaćenje pojedinaca ili neracionalno trošenje državnih resursa.”

- **Popraviti saradnju i koordinaciju među institucijama:**

“Saradnja među institucijama na državnom i regionalnom nivou od ključnog je značaja, kao i obezbjeđivanje dovoljnog broja kvalifikovanih vještaka finansijske struke bez čije pomoći nema efikasnog otkrivanja i procesuiranja ovih djela.”

- **Povećati ulaganja i koristiti dobra uporedna iskustva:**

“Pored sticanja iskustva svih koji su uključeni u borbu protiv organizovanog kriminala, većeg iznosa novca koji bi se ulagao da bi borba bila uspješna, potrebno je koristiti i iskustva sistema koji su prije nas prošli tim putem. U tom smislu mogle bi da se naprave određene prečice u napretku ka tome da organizovanog kriminala bude što manje. To podrazumijeva obuke, saradnju sa regionalnim i svjetskim tužilaštvima i drugim institucijama koje su uključene u borbu protiv organizovanog kriminala.”

SEDMA, DODATNA TEMA, SAMO ZA PREDSTAVNIKE MEDIJA:

Da li postoji istraživačko novinarstvo u ovoj oblasti? Kako ocjenjujete njegov doprinos ukupnoj borbi protiv organizovanog kriminala i korupcije?

Ovo pitanje je postavljeno samo predstavnicima medija. Cilj je bio da se od njih dobije neka vrsta samoevaluacije i refleksije kada je stanje u istraživačkom novinarstvu u Crnoj Gori u pitanju. Ovo je posebno važno stoga što je potreba za kvalitetnim istraživačkim novinarstvom više puta iskrsla tokom razgovora sa predstavnicima, kako civilnog sektora, tako i strukovnih organizacija, pa i samih medija.

Najveći dio odgovora bio je veoma pesimističan i negativan. Sa izuzetkom jednog predstavnika koji je stanje opisao na način koji u citatu slijedi, ostali su kazali da istraživačkog novinarstva u Crnoj Gori ili nema ili čak i ne može biti.

“Imamo novinare koji prate određene teme. Među njima ima onih koji prate i istražuju temu organizovanog kriminala. Doprinos je veliki. On se ogleda u tome da objavujemo tekstove, da pišemo. Naravno, po pravilima novinarske struke. Pišemo o tome šta je problematično za građane Crne Gore. Da nije tog tima ljudi, ljudi u Crnoj Gori ne bi bili upućeni u mnoštvo dešavanja”.

Ako se izuzme ova, relativno pozitivna ocjena stanja u sopstvenom mediju, ostali ispitanici su bili prilično negativni. Neki od njih su eksplicitno za stanje okrivili medijsku zajednicu:

“Suštinski ne! Doprinos većine medija je štetan, jer ne istražuju, nego objavljuju ono što im konkurentska strana dostavi.”

Drugi su, pak, situaciju obrazložili određenim eksternim faktorima, kao što je pritisak na medije:

“Istraživačko novinarstvo u Crnoj Gori nije na zavidnom nivou. I dalje smo svjedoci prijetnje i napada na novinare neposredno uoči ili nakon objavljivanja nekih istraživačkih tekstova. Pitanja organizovanog kriminala i korupcije često medijski nijesu ni pokrivena upravo zbog nedovoljne bezbjednosti novinara. Za unapređenje istraživačkog novinarstva takođe je potrebno stručno osposobljavanje novinara i dodatna finasijska sredstva. Istraživačko novinarstvo stvara kritičku svijest građana pa ga treba unaprijediti.”

Treći, pak, smatraju da je istraživačko novinarstvo zavisi od finansiranja, te d ga praktično i ne može biti u Crnoj Gori, kao ni u velikom broju drugih manje razvijenih država:

“Istraživačkog novinarstva ne što nema u Crnoj Gori, nego ga nema u dobrom dijelu svijeta. Pri tom, tu ne mislim samo na nerazvijeni dio svijeta. Istraživačko novinarstvo podrazumijeva dugogodišnji rad i veliki finasijski fond. Nama jedine informacije o kriminalnim strukturama dolaze od strane policije, ne od strane tih struktura. Mediji nemaju ni novca ni mogućnosti da omoguće ljudima da se infiltriraju u kriminalne krugove, da godinama budu uključeni u tu materiju, da ne rade ništa drugo. Da godinama istražuju da bi znali o čemu se tu zapravo radi. Svega par medijskih kuća na svijetu omogućavaju ljudima da se bave istraživačkim novinarstvom, zato što imaju velike fondove i zato što imaju mnogo novinara te mogu odvojiti jednog ili dva od njih, koji će se godinama baviti istraživanjem šverca droge, ili šverca oružija, koje je radio BBC, baš na teritoriji Balkana. To je istraživačko novinarstvo. Javnost doživljava da je istraživačko novinarstvo da pitaš dvije strane o nečemu, o nekom problemu. To nije istraživačko novinarstvo. To je najnormalniji profesionalni tekst. Ako se pojavi neki problem, dvije strane daju svoje mišljenje. To je obično, profesionalno novinarstvo. Istraživačko novinarstvo traži puno spretnosti, novca i puno vremena. Mi to nemamo.”

Međunarodni standardi i sudska praksa Evropskog suda za ljudska prava u pogledu oduzimanja imovine stečene krivičnim djelom

- Aneks -

Ovaj referat daje pregled međunarodnih standarda (uključujući i instrumente Evropske unije) i sudske prakse Evropskog suda za ljudska prava (“**ESLJP**”) o oduzimanju imovine stečene krivičnim djelom. Prvo, bavi se pitanjima definicije i važnosti oduzimanja. Drugo, utvrđuju se osnovni međunarodni standardi i daje naznaka područja primjene svakog od njih. Treće, objašnjava se pristup koji ti standardi imaju u pogledu ključnih aspekata oduzimanja. I konačno, bavi se istaknutim aspektima sudske prakse ESLJP vezano za oduzimanje. Prvenstveno se usredsređuje na sudsku fazu postupka oduzimanja u kojoj se donosi konačna odluka o oduzimanju, mada se dotiče i pitanja kao što su zamrzavanje imovine u svrhu oduzimanja i međunarodna saradnja po pitanju oduzimanja.

Uvod

Što je oduzimanje?

Oduzimanje predstavlja konačno ili trajno oduzimanje imovine po nalogu suda.⁴⁸ Takođe može da uključuje i oduzimanje imovine po nalogu nadležnog nesudskog organa.⁴⁹ Oduzimanje nije nužno kaznene prirode⁵⁰ i ne ograničava se nužno na oduzimanje imovine koja slijedi iz krivičnog postupka.⁵¹

Šira definicija oduzimanja ukazuje na to da se radi o fleksibilnom konceptu. Postoji niz varijabli koje zakonodavac treba da razmotri prilikom osmišljavanja mjera oduzimanja. Te varijable uključuju: obim imovine koja potencijalno podliježe oduzimanju; vrste krivičnih (ili nedozvoljenih) ponašanja koja potencijalno vode ka oduzimanju; i koje standarde dokazivanja treba primijeniti i na kome leži teret dokazivanja prilikom utvrđivanja da li konkretna imovina podliježe oduzimanju. Ta i druga pitanja razmatraju se u nastavku ovog referata kroz prizmu međunarodnih standarda.

⁴⁸ I Članovi 1 Strazburške konvencije, Varšavske konvencije i Okvirne odluke iz 2005. godine: “Oduzimanje” znači kaznu ili mjeru po nalogu suda nakon postupka vezanog za krivično djelo ili krivična djela koja dovodi do konačnog oduzimanja imovine.” Članovi 2 UNTOC i UNCAC i član 1 Bečke konvencije: “Oduzimanje”, koje obuhvata uništavanje oduzete imovine gdje je to primjenljivo, označava trajno oduzimanje imovine po nalogu suda ili drugog nadležnog organa.”

⁴⁹ Prošireno je u definiciji „oduzimanja“ koja se koristi u UNTOC, UNCAC ili Bečkoj konvenciji, ali ne i u onoj koja se koristi u Strazburškoj konvenciji, Varšavskoj konvenciji ili Okvirnoj odluci iz 2005. godine.

⁵⁰ Definicije „oduzimanja“ u Strazburškoj konvenciji, Varšavskoj konvenciji i Okvirnoj direktivi iz 2005. godine navode da se oduzimanje može odnositi na „kaznu“ ili „mjeru“.

⁵¹ Na taj način je ograničeno u definiciji u Strazburškoj konvenciji, Varšavskoj konvenciji i Okvirnoj odluci iz 2005. godine, ali ne i u UNTOC, UNCAC ili Bečkoj konvenciji.

Zašto je oduzimanje važno?

Iako postoje različiti stavovi o tome kako tačno treba da izgleda sistem oduzimanja, samo oduzimanje se ipak široko prepoznaje i promovise kao snažno oružje u borbi protiv ozbiljnog kriminala.⁵² U tom smislu, služi ostvarenju nekoliko ciljeva. Kada se uspješno sprovodi ima potencijal da:

- Destimuliše krivično djelovanje i time djeluje odvraćajuće od nezakonitog djelovanja.
- Štiti legitimnu ekonomiju od korupcije i infiltracije nezakonito stečenih sredstava.
- Podstiče poreske prihode u legitimnoj ekonomiji.
- Uklanja imovinu koju kriminalna organizacija može da koristi u počinjenju daljih djela.
- Utiče na lidere kriminalnih organizacija.
- Generiše sredstva koja se mogu koristiti za javno dobro.
- Pomaže u sprovođenju vladavine prava.

⁵² Pogledati, npr. uključivanje u Preporuku 4 iz 2012. godine Izvršne grupe za finansijko djelovanje (FATF).

Međunarodni standardi

Međunarodni standardi

U nastavku slijede ključni međunarodni standardi koji se odnose na oduzimanje imovine pribavljene krivičnim djelom.

1. Konvencija UN protiv nezakonitog trgovanja narkoticima i psihotropnim suspstancama iz 1988. godine, koja je stupila na snagu u novembru 1990. godine (**Bečka konvencija**). Bečka konvencija uvedena je da promoviše saradnju radi djelotvornog rješavanja raznih aspekata međunarodne trgovine narkoticima.
2. Konvencija UN protiv transnacionalnog organizovanog kriminala iz decembra 2000. godine (**UNTOC**). Predmet ove konvencije je širi i obuhvata promovisanje saradnje na sprječavanju i suzbijanju „transnacionalnih“ krivičnih djela koja uključuju organizovane kriminalne grupe. Krivična djela njom obuhvaćena odnose se na učešće u organizovanim kriminalnim grupama, pranju novca, korupciji i opstruiranju pravde, kao i drugim „ozbiljnim krivičnim djelima“ (za koja je zaprijećena maksimalna kazna najmanje četiri godine zatvora ili duže).⁵³
3. Konvencija UN za sprječavanje korupcije (**UNCAC**) iz decembra 2005. godine, čiji je cilj da promoviše, olakšava i podržava međunarodnu saradnju i tehničku pomoć u prevenciji i borbi protiv korupcije, uključujući i povraćaj dobara; što se tiče oduzimanja, ona je ograničena na imovinu stečenu krivičnim djelima utvrđenim u skladu sa njenim odredbama.

⁵³ Pogledati član 3 UNTOC. Predmet je proširen Protokolom da se obuhvata i određena djela trgovine ljudima i trgovine oružjem.

4. Konvencija Savjeta Evrope o pranju novca, istraživanju, privremenom i trajnom oduzimanju imovine pribavljene krivičnim djelom iz 1990. godine (ETS 141) (**Strazburška konvencija**). Strazburška konvencija potencijalno ima daleko veći obuhvat nego tri prethodno navedene konvencije UN u tom smislu da sama nije ograničena na oduzimanje imovine stečene bilo kojom posebnom vrstom krivičnih djela. Međutim, prilikom potpisivanja ili ratifikacije Strazburške konvencije, države ugovornice mogu ograničiti primjenu njenih odredbi koje zahtijevaju usvajanje mjera za oduzimanje imovine na određena djela ili vrste djela.
5. Konvencija Savjeta Evrope o pranju novca, istraživanju, privremenom i trajnom oduzimanju imovine pribavljene krivičnim djelom i o finansiranju terorizma iz 2005. godine (**Varšavska konvencija**). Varšavska konvencija ima posebnu primjenu u oblasti finansiranja terorizma, te prepoznaje da sredstva namijenjena za finansiranje terorizma treba da budu cilj mjera oduzimanja, čak i kada takva sredstva potiču iz legitimnih izvora. Međutim, to generalno važi za mjere oduzimanja imovine, mada i ovdje države ugovornice mogu, putem deklaracije, ograničiti njenu primjenu.
6. Međunarodna konvencija za suzbijanje finansiranja terorizma (iz 1999. godine) (**Konvencija o finansiranju terorizma**). Konvencija o finansiranju terorizma ima relativno bazične odredbe. Ona predviđa da svaka država ugovornica preduzima odgovarajuće mjere, u skladu sa nacionalnim pravnim načelima, za oduzimanje imovine koja potiče od i sredstava koja se koriste ili su namijenjena u svrhu počinjenja krivičnih djela finansiranja terorizma obuhvaćenih ovom konvencijom. U konvenciji nema riječi o drugim vrstama oduzimanja, tako da se u daljem tekstu ova konvencija ne razmatra.

Instrumenti Evropske unije

Osnovni važeći instrumenti EU o oduzimanju izloženi su u stavkama 1 do 5 u nastavku. Izuzev u odnosu na „prošireno oduzimanje“⁵⁴, ovi instrumenti se primjenjuju u odnosu na sva krivična djela za koja je zapriječena zatvorska kazna duža od godinu dana. Države članice su u obavezi da uvedu mjere oduzimanja u odnosu na sva takva djela.⁵⁵ U skladu sa tim, ovi instrumenti EU promovišu daleko veći stepen usaglašavanja propisa nego prethodno opisani međunarodni standardi.

⁵⁴ „Prošireno oduzimanje“ objašnjava se u trećem dijelu ovog referata.

⁵⁵ U okviru EU, redovno oduzimanje, oduzimanje vrijednosti i oduzimanje sredstava za počinjenje krivičnih djela mora postojati za sva krivična djela sa zapriječenom maksimalnom kaznom zatvora od više od jedne godine. Okvirna odluka iz 2001. godine predviđa da države članice ne smiju ograničavati primjenu Strazburške konvencije ispod tog obima, a Okvirna odluka iz 2005. godine obavezuje države članice da usaglase svoje zakone o oduzimanju kako bi obezbijedile redovno oduzimanje u pogledu svih takvih krivičnih djela.

Međutim, važeći okvir EU nije bez ograničenja, pa je možda upravo zbog toga u martu 2012. godine Evropska komisija donijela predlog nove Direktive Evropske unije o oduzimanju (pogledati stavku 6 liste koja slijedi u nastavku). Taj predlog uključuje detaljnije odredbe za usaglašavanje zakona o oduzimanju u okviru EU u odnosu na određena navedena ozbiljna krivična djela. Usljed promjena u prenosu nadležnosti koje se odnose na oduzimanje nakon stupanja na snagu Lisabonskog ugovora, Predlog direktive ograničen je u svom predmetu na djela navedena u članu 83 Ugovora o funkcionisanju EU.⁵⁶ Kako bi se zadržao stepen usaglašenosti zakona o oduzimanju u odnosu na krivična djela koja izlaze iz okvira člana 83, iz tog razloga Predlog direktive zadržava na snazi odabrane odredbe Okvirne odluke iz 2005. godine.

1. Okvirna odluka Savjeta 2001/500/JHA od 26. juna 2001. godine o pranju novca, utvrđivanju, praćenju, zamrzavanju i oduzimanju predmeta korišćenih za počinjenje djela i imovine stečene krivičnim djelom, koja je stupila na snagu 5. jula 2001. godine, a počela da se primjenjuje od 31. decembra 2002. godine (**Okvirna odluka iz 2001. godine**)
2. Okvirna odluka Savjeta 2003/577/JHA od 22. jula 2003. godine o uzajamnom priznavanju naloga za zamrzavanje imovine ili dokaza, koja je stupila na snagu 2. avgusta 2003. godine, a počela da se primjenjuje od 2. avgusta 2005. godine (**Okvirna odluka iz 2003. godine**)
3. Okvirna odluka Savjeta 2005/212/JHA od 24. februara 2005. godine o oduzimanju sredstava pribavljenih krivičnim djelom, sredstava izvršenja krivičnih djela i imovine stečene krivičnim djelom, koja je stupila na snagu 15. marta 2005. godine, a počela da se primjenjuje od 15. marta 2007. godine (**Okvirna odluka iz 2005. godine**)
4. Okvirna odluka Savjeta 2006/783/JHA od 6. oktobra 2006. godine o primjeni načela uzajamnog priznanja naloga za oduzimanje, koja je stupila na snagu 24. novembra 2006. godine, a počela da se primjenjuje od 24. novembra 2008. godine (**Okvirna odluka iz 2001. godine**)
5. Odluka Savjeta 2007/845/JHA od 6. decembra 2007. godine, koja uključuje obavezu država članica da uspostave nacionalne agencije za povraćaj dobara, koja je stupila na snagu 18. decembra 2007. godine, a počela da se primjenjuje od 18. decembra 2008. godine.
6. Predlog direktive o zamrzavanju i oduzimanju imovine stečene krivičnim djelom u Evropskoj uniji; Brisel, 12.3.2012 COM(2012) 85 konačni tekst (**Predlog direktive**).

⁵⁶ Takva krivična djela su terorizam, trgovina ljudima i seksualna eksploatacija žena i djece, trgovina narkoticima, pranje novca, korupcija, falsifikovanje sredstava plaćanja, kompjuterski kriminal i organizovani kriminal (uključujući i nezakonitu trgovinu oružjem počinjenu u tom kontekstu).

Pristup međunarodnih standarda osnovnim aspektima oduzimanja

Nalozi za zamrzavanje i istražne nadležnosti

Oduzimanju često prethodi zamrzavanje imovine tokom istage, privremena zabrana raspolaganja tom imovinom. Zamrzavanje imovine može biti važno za sprječavanje skrivanja ili rasipanja imovine koja na kraju može biti predmet oduzimanja. Svi važniji međunarodni standardi⁵⁷ kojima se bavi ovaj referat obavezuju države ugovornice da usvoje mjere koje im omogućavaju zamrzavanje imovine i druga istražna ovlašćenja. Ta pitanja se dalje razrađuju u Predlogu direktive, uključujući i zaštitne mjere da se osigura da nalog o zamrzavanju ne smije ostati na snazi duže nego što je potrebno, a zamrznuta imovina koja se ne oduzme mora se vratiti legitimnom vlasniku.⁵⁸

Redovno oduzimanje (po osnovu osuđujuće presude)

Redovno oduzimanje na osnovu osuđujuće presude predstavlja jedno od najosnovnijih sredstava oduzimanja, zajedno sa oduzimanjem vrijednosti i oduzimanjem sredstava za počinjenje djela. Redovno oduzimanje jeste oduzimanje od nekog lica materijalnih koristi ili prednosti koje potiču od krivičnog djela za koje je to lice pravosnažno osuđeno. Ono omogućava sudu da nalogom liši lice imovine pribavljene krivičnim djelom (ima) za koja je to lice osuđeno.

⁵⁷ Bečka konvencija, UNTOC, UNCAC, Strazburška konvencija i Varšavska konvencija

⁵⁸ Nalozi za zamrzavanje podliježu istom testu srazmjernosti kao i nalozi za oduzimanje, ali njihova privremena i preventivna priroda vjerovatno će pomoći slučaju da su srazmjerni (npr. *Raimondo protiv Italije* 12954/87, 22. februar 1994. godine i *Arcuri protiv Italije* 52024/99, 5. jul 2001. godine)

Svi od prethodno navedenih međunarodnih standarda uključuju obavezu po države ugovornice da usvoje sve neophodne mjere da omogućće redovno oduzimanje „sredstava“ pribavljenih krivičnim djelom pod svojom nadležnošću.⁵⁹ U tom smislu važna je definicija sredstava pribavljenih krivičnim djelom:

- I u UNTOC i u UNCAC sredstva stečena krivičnim djelom podrazumijevaju svaku imovinu (uključujući i pravna dokumenta ili instrumente kojima se dokazuju prava nad ili interes u takvoj imovini) koja potiču ili su pribavljena, neposredno ili posredno, izvršenjem krivičnog djela.
- Bečka konvencija ima veoma sličnu odredbu u pogledu krivičnih djela koja potpadaju pod njen predmet.
- Sredstva stečena krivičnim djelom su definisana u Strazburškoj konvenciji, Okvirnoj odluci iz 2001. godine i Okvirnoj odluci iz 2005. godine kao svaka materijalna korist koja potiče od krivičnih djela, koja može da se sastoji od imovine bilo koje vrste, a može da uključuje i sva pravna dokumenta i instrumente koji dokazuju prava nad ili interese u takvoj imovini.
- Još su šire definisana u Varšavskoj konvenciji kao materijalna korist, *koja potiče od ili je pribavljena, neposredno ili posredno*, krivičnim djelima, koja se može sastojati od imovine bilo koje vrste, a može da uključuje i sva pravna dokumenta i instrumente koji dokazuju prava nad ili interese u takvoj imovini.
- Varšavska konvencija takođe predviđa oduzimanje „oprانog“ novca.
- „Sredstva“ su široko definisana u Predlogu direktive: *označavaju „svaku materijalnu korist koja potiče od krivičnog djela; može da se sastoji od bilo koje vrste imovine [uključujući i sva pravna dokumenta i instrumente koji dokazuju prava nad takvom imovinom ili interese u njoj] i uključuje svako naknadno ponovno ulaganje ili transformaciju neposredno pribavljenih sredstava od strane osumnjičenog ili optuženog lica i sve vrijedne koristi.“*

⁵⁹ Prilikom potpisivanja ili ratifikacije Strazburške konvencije države ugovornice mogu ograničiti primjenu ove odredbe u članu 2 stav 1 o usvajanju mjera za oduzimanje na navedena krivična djela ili kategorije krivičnih djela. Primjena ekvivalentne odredbe u Varšavskoj konvenciji takođe se može ograničiti bilo na krivična djela za koja je zapriječena maksimalna kazna od više od jedne godine zatvora ili pozivanjem na listu navedenih krivičnih djela, pod uslovom da se redovno oduzimanje mora primjenjivati na pranje novca i na kategorije krivičnih djela navedene u dodatku Konvencije.

Oduzimanje vrijednosti i miješanje sa legalno stečenom imovinom

U nekim situacijama nije moguće oduzeti sredstva neposredno stečena krivičnim djelom, što može redovno oduzimanje učiniti teškim ili nemogućim. To može nastati kada su sredstva stečena krivičnim djelom transformisana ili pretvorena u drugu vrstu imovine. U takvom slučaju, mjera koja omogućava oduzimanje iznosa novca koji odgovara vrijednosti sredstava stečenih krivičnim djelom može da predstavlja djelotvoran instrument. Ova vrsta oduzimanja poznata je kao oduzimanje vrijednosti.

Druga situacija u kojoj može biti nemoguće oduzeti sredstva neposredno stečena krivičnim djelom može nastati kada se takva sredstva pomiješaju sa imovinom stečenom iz legitimnih izvora. To je poznato kao miješanje legalno i nelegalno stečene imovine. Pitanje miješanja imovine može se rješavati uvođenjem specifičnih mjera koje omogućavaju oduzimanje iznosa mješovite imovine do iznosa procijenjene vrijednosti izvornih sredstava pribavljenih krivičnim djelom.

UNTOC, UNCAC, Bečka konvencija i Varšavska konvencija obavezuju države ugovornice da donesu mjere za oduzimanje vrijednosti; one dodatno obavezuju države ugovornice da omogućće oduzimanje imovine u koju su transformisana ili pretvorena sredstva pribavljena krivičnim djelom i da omogućće oduzimanje pomiješanih sredstava iz legalnih i nelegalnih izvora do procijenjene vrijednosti sredstava stečenih krivičnim djelom koja su u to uključena.

Strazburška konvencija, Okvirna odluka iz 2011. godine⁶⁰ i Okvirna odluka iz 2005. godine eksplicitno predviđaju obavezu donošenja mjera za oduzimanje vrijednosti, a ne dotiču se direktno pitanja vezanih za transformisanje, pretvaranje ili miješanje imovine. Možda je predviđeno da se ta pitanja rješavaju kroz širu definiciju „sredstava“ koja je data u ta tri instrumenta, koja obuhvata svaku materijalnu korist stečenu krivičnim djelom. Može se smatrati da transformisana, pretvorena ili pomiješana imovina koja je u krajnjoj liniji potekla od krivičnog djela može da se oduzme, bez eksplicitnih dodatnih odredbi, na osnovu toga da ona ostaje materijalna korist bez obzira na to da li je njena forma promijenjena.

Predlog direktive slijedi pristup postojećih instrumenata EU u tom smislu, izuzev što sadrži još širu definiciju „sredstava“ što apsolutno jasno pokazuje da materijalna korist koja potiče od krivičnog djela uključuje svako naknadno ponovno ulaganje ili transformaciju sredstava neposredno stečenih krivičnim djelom od strane osumnjičenog ili optuženog lica. U skladu sa tim, jasno je da ovlašćenja za oduzimanje treba da budu dovoljno široko postavljena da obuhvate tako ponovo uloženu ili transformisanu imovinu.

⁶⁰ Iako formulacija Okvirne odluke iz 2011. godine u vezi ove stavke nije potpuno jasna, čini se da se oduzimanje vrijednosti takođe može ograničiti u slučajevima kada je imovina manja od 4.000 EUR.

Oduzimanje sredstava za izvršenje krivičnog djela

Sredstva za izvršenje krivičnog djela predstavljaju svaku imovinu koja se koristi ili se planira da se koristi, na bilo koji način, u potpunosti ili djelimično, za izvršenje krivičnog djela ili krivičnih djela. Takva sredstva mogu da uključuju, na primjer, vozila koja se koriste za prikrivanje robe prilikom nezakonite trgovine ili opreme predviđene za korišćenje prilikom izvršenja krivičnog djela. UNTOC, UNCAC i Bečka konvencija obavezuju države ugovornice da usvajaju mjere koje omogućavaju oduzimanje imovine, opeme ili drugih sredstava za izvršenje krivičnih djela⁶¹ koja se koriste ili su namijenjena za korišćenje u krivičnim djelima obuhvaćenim ovim konvencijama. Strazburška konvencija, Varšavska konvencija, Okvirna odluka iz 2005. godine i Predlog direktive sve slično tome predviđaju da svaka država ugovornica mora da uvede mjere da omogući oduzimanje sredstava za izvršenje krivičnih djela (kako je definisano prvom rečenicom ovog stava).

Oduzimanje prihoda i drugih koristi koje potiču od sredstava krivičnog djela

Sredstva pribavljena krivičnim djelom, ili imovina u koju su takva sredstva transformisana ili pretvorena, može dovesti do prihoda ili drugih vrijednih koristi. Očito je važno da sve takve koristi podliježu oduzimanju u odgovarajućim slučajevima ako se želi osigurati da se kriminalna aktivnost ne nagrađuje. Svi najvažniji međunarodni standardi regulišu to pitanje, mada na različite načine.

UNTOC, UNCAC, Bečka konvencija i Varšavska konvencija sve eksplicitno predviđaju oduzimanje takvog prihoda i koristi na isti način i u istoj mjeri kao i sredstva stečena krivičnim djelom. Strazburška konvencija i Okvirna odluka iz 2005. godine to pitanje drugačije regulišu putem definicije „sredstava“ stečenih krivičnim djelom koja obuhvata sve materijalne koristi od krivičnog djela. Makar se može zagovarati da to obuhvata sve materijalne prednosti u vidu prihoda koje potiču od krivičnog djela, mada možda postoji bojazan da to nije u potpunosti jasno s obzirom na to da Predlog direktive proširuje definiciju „sredstava“ da eksplicitno obuhvati „sve vrijedne koristi“.

Prošireno oduzimanje

Kriminalne organizacije mogu da se angažuju na višestrukim kriminalnim aktivnostima. Na toj osnovi, može se smatrati primjerenim da se omogući postupak za oduzimanje vezano za jedno krivično djelo da obuhvati prošireni obuhvat imovine koja je takođe moguće neza-

⁶¹ “Sredstva za izvršenje krivičnog djela” se ne definišu u UNTOC, UNCAC niti Bečkoj konvenciji

konitog porijekla. Prošireno oduzimanje je mjera koja se koristi da bi se to postiglo. Ona obuhvata oduzimanje imovine koje ide dalje od one neposredno stečene konkretnim krivičnim djelom i proširuje predmet naloga za oduzimanje na dodatnu nezakonito stečenu imovinu. Ovlašćenje proširenog oduzimanja generalno omogućava oduzimanje dodatne imovine za koju se utvrdi da predstavlja sredstva pribavljena krivičnim djelima sličnim onima za koja se traži redovno oduzimanje. U slučajevima proširenog oduzimanja zato ne postoji zahtjev da se uspostavi veza između sve imovine za koju se sumnja da je nezakonito stečena i konkretnog krivičnog djela.

Konvencije Ujedinjenih nacija i Savjeta Evrope ne bave se direktno mogućnošću mjera za prošireno oduzimanje. Sa duge strane, Okvirna odluka iz 2005. godine predviđa da prošireno oduzimanje mora da stoji na raspolaganju u odnosu na imovinu koja pripada licima osuđenim za određena ozbiljna djela organizovanog kriminala i terorizma. Nude se tri alternativna niza pravila, od kojih svaka država članica mora da sprovede makar jedan.

Predlog direktive takođe predviđa prošireno oduzimanje, ali umjesto potencijalno složenog pristupa Okvirne odluke iz 2005. godine njom se zahtijeva jedinstveni minimalni standardni pristup proširenom oduzimanju. Ovaj interesantni predlog podvrgava prošireno oduzimanje strožijem standardu dokazivanja (u odnosu na standard pretežnosti dokaza (*balance of probabilities*)) i donosi dva važna isključivanja kao zaštitne mjere. Predloženi standard dokazivanja jeste da sud mora utvrditi da je „značajno vjerovatnije“ da je datu imovinu osuđeno lice steklo iz „sličnih kriminalnih aktivnosti“ nego iz drugih djelatnosti. Ova isključivanja se primjenjuju kada je lice oslobođeno za takve slične kriminalne aktivnosti i kada krivični postupak nije moguć zbog zastare. Predlogom direktive takođe se predlaže, u vezi sa proširenim oduzimanjem, da pogođeno lice mora imati djelotvornu mogućnost pobijanja vjerovatnoće da data imovina potiče od sličnih kriminalnih aktivnosti.

Obrnuti teret dokazivanja

Jedan važan element režima oduzimanja, kako vezano za prošireno oduzimanje tako i izvan toga, jeste način na koji se utvrđuje koja imovina treba da podliježe oduzimanju. Bez pomoći vlasnika može biti teško dokazivo da je imovina nezakonitog porijekla, tako da se može smatrati primjerenim da mjere oduzimanja na okrivljenog stavljaju teret dokazivanja da je imovina zakonitog porijekla. Niz međunarodnih standarda⁶² obazrivo sugerišu takav pristup time što predviđaju da svaka strana ugovornica može razmotriti mogućnost da zahtijeva da počinitelj dokaže zakonito porijeklo navodne imovine stečene krivičnim djelom ili druge imovine koja

⁶² UNTOC, UNCAC i Bečka konvencija

podliježe oduzimanju, u onoj mjeri u kojoj je takav zahtjev u skladu sa načelima⁶³ njenog domaćeg prava i sa prirodom sudskog i drugog postupka. Varšavska konvencija je nešto manje obazriva u tom smislu. Ona obavezuje države ugovornice da donesu mjere u pogledu ozbiljnih krivičnih djela (kako se definišu nacionalnim propisima) kojima se zahtijeva od počinioca da dokaže porijeklo imovine koja navodno podliježe oduzimanju, iako se važenje te obaveze može isključiti deklaracijom.⁶⁴ ESLJP je utvrdio posebne sisteme koji obuhvataju obrnuti teret dokazivanja sa ograničenjem da bude u skladu sa Evropskom konvencijom o ljudskim pravima (EKLJP).⁶⁵ Međutim, EKLJP “[zahtijeva] od država ugovornica da se ograniče razumnim granicama koje vode računa o važnosti onoga što je u igri i da održavaju pravo na odbranu.”⁶⁶

Oduzimanje od trećih strana

Kriminalac može pokušati da izbjegne mjere oduzimanja prenosom imovine koja predstavlja sredstva stečena krivičnim djelom na treće strane, kao što su srodnici ili lica nad kojima taj kriminalac ima kontrolu. Oduzimanje od trećih strana odnosi se na oduzimanje imovine u rukama takvih trećih strana.

Konvencije Ujedinjenih nacija i Savjeta Evrope ne sadrže posebna pravila o oduzimanju od trećih strana, iako je to pitanje potencijalno obuhvaćeno njihovim opštim odredbama o oduzimanju. Okvirna odluka 2005. godine šire se bavi pitanjem oduzimanja od trećih strana u kontekstu proširenog oduzimanja: države članice mogu da razmotre donošenje mjera koje omogućavaju prošireno oduzimanje u kontekstu određenih ozbiljnih djela organizovanog kriminala i terorizma od najbližih srodnika datog lica i od lica nad kojima vrši kontrolu.

Predlog direktive sadrži razrađene odredbe o oduzimanju od trećih strana. Ona eksplicitno zahtijeva uvođenje mjera koje omogućavaju oduzimanje od trećih strana, ali samo u sledećim situacijama:

- kada imovina podliježe restituciji;
- kada nije vjerovatno da će se od osuđenog lica uspješno izvršiti oduzimanje; ili
- kada je treća strana primila imovinu ispod tržišne vrijednosti i:
 - ima određeno saznanje (stvarno ili na osnovu zaključivanja) o nezakonitom porijeklu imovine, ili
 - ima određeno saznanje (stvarno ili na osnovu zaključivanja) da se taj prenos realizuje u pokušaju izbjegavanja oduzimanja druge imovine.

⁶³ UNCAC se ovdje poziva na „temeljna načela”; UNTOC i Bečka konvencija se jednostavno pozivaju na „načela“.

⁶⁴ Pogledati 53 stav 4

⁶⁵ Npr. *Grayson i Barnham protiv UK* predstavke br. 19955/05 i 15085/06, 23. decembar 2008. godine

⁶⁶ Stav 28, *Salabiaku protiv Francuske* predstavka br. 10519/83, 7. oktobar 1988. godine

Takođe predviđa da treće strane čija imovina može biti pogođena moraju biti u stanju da učestvuju u postupku u mjeri neophodnoj za zaštitu sopstvenih prava.

U smislu zaštite „nedužnih trećih strana, sudska praksa ESLJP predviđa veoma ograničenu zaštitu u tom smislu.⁶⁷ Međutim, odredbe o oduzimanju u UNTOC, UNCAC i Bečkoj konvenciji eksplicitno se ne mogu tumačiti tako da dovode u pitanje prava bona fide trećih strana, a Strazburška konvencija predviđa da svaka strana donese takve mjere koje su neophodne da se osigura da zainteresovane strane pogođene mjerama oduzimanja po Konvenciji imaju djelotvorne pravne lijekove za zaštitu svojih prava.

Oduzimanje u građanskom postupku (ne na osnovu osuđujuće presude)

Postoje određene situacije u kojima oduzimanje na osnovu osuđujuće presude u krivičnom postupku nije moguće. Na primjer, možda nema dovoljno dokaza za krivično gonjenje, ili je osumnjičeno lice preminulo, ili je u bijegu, ili je oslobođeno nakon suđenja. U nekim situacijama, nema krivične presude, ali se i dalje može smatrati poželjnim da se omogući postupak oduzimanja, što podliježe odgovarajućim zaštitnim mjerama. Neke države predviđaju postupak za oduzimanje imovine pod određenim uslovima, u odsustvu osuđujuće presude u krivičnom postupku. Takav postupak se naziva oduzimanje u građanskom postupku ili oduzimanje koje nije zasnovano na krivičnoj osudi.

Međunarodni standardi ne daju detalje dobro razrađenog građanskog postupka za oduzimanje. Razlog je možda taj što je oduzimanje u odsustvu osuđujuće presude posebno osjetljivo pitanje zbog potencijalno ozbiljnih efekata mjera oduzimanja koje se mogu izreći na osnovu standarda dokazivanja u građanskom postupku i činjenice da se oduzimanje tako često proceduralno vezuje za krivični sudski postupak. Bečka konvencija, UNTOC, UNCAC, Strazburška konvencija i Varšavska konvencija ne predviđaju eksplicitno osudu u krivičnom postupku kao preduslov za oduzimanje, ali njihove definicije „sredstava stečenih krivičnim djelom“ i njihove odredbe o oduzimanju sredstava za izvršenje krivičnog djela ukazuju na to da je fokus u velikoj mjeri na oduzimanju zasnovanom na osuđujućim presudama.

Međutim, dolazi do promjena u međunarodnim standardima na tom polju. UNCAC predviđa da, za potrebe međunarodne pravne pomoći, države ugovornice „razmotre“ preduzimanje mjera kako bi se omogućilo oduzimanje imovine stranog projekta po nalogu koji izda sud druge strane ugovornice bez postojaja osuđujuće presude u krivičnom postupku u

⁶⁷ U *AGOSI protiv UK* predstava br. 9118/80, 24. oktobar 1986. godine, potvrđen je nalog za privremeno oduzimanje od „nedužnog vlasnika“.

slučajevima u kojima se počinitelj ne može krivično goniti zato što je preminuo, zato što je u bijegu ili odsutan ili u drugim primjerenim slučajevima.⁶⁸

Unutar Evropske unije se razvijaju standardi kojima se priznaje oduzimanje u građanskom postupku. Okvirna odluka iz 2005. godine predviđa, u odnosu na poreska krivična djela, da države članice mogu da primjenjuju i druge postupke osim krivičnog da liše počinioca sredstava pribavljenih krivičnim djelom. Evropska komisija je 2008. godine predložila da države članice razmotre uvođenje mjera za oduzimanje u građanskom postupku.⁶⁹ To je dalje razrađeno Predlogom direktive, koja zahtijeva uvođenje oduzimanja u građanskom postupku, doduše samo u veoma ograničenim okolnostima kada smrt, bolest ili bijeg osumnjičenog ili okrivljenog stvaraju probleme u donošenju krivične presude i pod usovom da lice čija je imovina pogođena mora zastupati advokat.

Međunarodna saradnja

UNTOC, UNCAC, Bečka konvencija, Strazburška konvencija i Varšavska konvencija prepoznaju važnost međunarodne saradnje u odnosu na oduzimanje i uključuju detaljne odredbe u tom smislu.⁷⁰ Pristup EU ide od sistema uzajamne pomoći ka uzajamnom priznavanju. Okvirna odluka iz 2006. godine ima za cilj da u EU uvede sistem po kome jedna država članica mora da prizna i izvrši na svojoj teritoriji nalog za oduzimanje koji izda krivični sud druge države članice; i postoje samo ograničeni osnovi za nepriznavanje ili neizvršenje takvog naloga.⁷¹ Okvirna odluka iz 2001. godine predviđa da zahtjevi od jedne države članice koji se odnose na oduzimanje i sa tim povezane mjere moraju biti tretirani sa istim nivoom prioriteta koji se daje takvim mjerama u domaćim postupcima.

⁶⁸ Pogledati član 54 stav 1C UNCAC konvencije

⁶⁹ Stav 3.3.1 Saopštenja Komisije Evropskom parlamentu i Savjetu: 20.11.2008, COM (2008) 766 final, Sredstva stečena organizovanim kriminalom, Osigurati da se „kriminal ne isplati“

⁷⁰ Pogledati UNODC Priručnik o međunarodnoj saradnji u svrhu oduzimanja sredstava stečenih krivičnim djelom: http://www.unodc.org/documents/organized-crime/Publications/Confiscation_Manual_Ebook_E.pdf

⁷¹ Okvirna odluka iz 2003. godine predviđa slično za naloge za zamrzavanje imovine.

Ključni aspekt sudske prakse ESLJP o oduzimanju

Srazmjernost i zadiranje u neometano uživanje imovine

Član 1 Protokola 1 EKLJP (**P1-1**): *“Svako fizičko i pravno lice ima pravo na neometano uživanje svoje imovine. Niko ne može biti lišen svoje imovine, osim u javnom interesu i pod uslovima predviđenim zakonom i opštim načelima međunarodnog prava. Prethodne odredbe, međutim, ni na koji način ne utiču na pravo države da primenjuje zakone koje smatra potrebnim da bi regulisala korišćenje imovine u skladu s opštim interesima ili da bi obezbijedila naplatu poreza ili drugih dažbina ili kazni.”*

Svaka od tri rečenice P1-1 otjelotvoruje različito pravilo; ESLJP je generalno ustanovio da nalozi za oduzimanje čine „kontrolu nad korišćenjem“ imovine na osnovu treće rečenice, a ne da predstavlja „lišavanje“.⁷² „Međutim, ta tri pravila nisu „razdvojena“ u smislu toga da nisu povezana: drugo i treće pravilo odnose se na posebne slučajeve zadiranja u pravo na neometano uživanje imovine, pa ga stoga treba tumačiti u svetlu opšteg načela formulisanog u prvom pravilu.”⁷³ To znači da primjena pravila u trećoj rečenici ne dovodi automatski do nalaza da nije došlo do kršenja. Umjesto toga, ESLJP je tipično ustanovljavao da je mjera oduzimanja zadiranje u imovinska prava ličnosti. Međutim, takvo zadiranje može biti opravdano ako je predviđeno dovoljno preciznim i predvidljivim zakonom i ako se radi sa legitimnim ciljem⁷⁴ na način koji je srazmjeran.⁷⁵ U slučajevima oduzimanja najteže dileme tipično se javljaju u odnosu na pitanje srazmjernosti.

⁷² Npr. *AGOSI protiv UK* predstavka br. 9118/80, 24. oktobar 1986. godine ili *Butler protiv UK* predstavka br. 41661/98, 27. jun 2002. godine

⁷³ Stav 48, AGOSI

⁷⁴ „Kontrola korišćenja“ u trećem dijelu mora biti u „opštem interesu“ ili „da se osigura plaćanje poreza ili drugih dažbina ili kazni“.

⁷⁵ *Baklanov protiv Rusije* predstavka br. 68443/01, 9. jun 2005. godine

Sredstva koja se primijene u mjeri oduzimanja moraju biti srazmjerna cilju koji se želi ostvariti.⁷⁶ Postoje relevantni faktori sa obje strane jednačine. Faktori koji se odnose na mjeru, kao što je priroda i efekat oduzimanja (razumno vodeći računa o ponašanju podnosioca predstavke)⁷⁷ moraju se odvagati u odnosu na faktore koji se odnose na svrhu datog zakona.⁷⁸ Zahtjev srazmjernosti onda nalaže: “sud mora utvrditi da li je postignuta pravična ravnoteža između zahtjeva opšteg interesa u tom pogledu i interesa datog pojedinca ili pojedinaca ... Prilikom utvrđivanja da li postoji pravična ravnoteža, sud prepoznaje da država uživa široko polje slobodne procjene u smislu kako odabira sredstva izvršenja, tako i utvrđivanja da li su posljedice izvršenja opravdane u opštem interesu u svrhu postizanja cilja odnosnog zakona.”⁷⁹

Vjerovatnije je da će pravični balans biti ostvaren, a time je i vjerovantije da će data mjera biti srazmjerna, ako postoje određene zaštitne mjere u korist pogođenog lica. One obuhvataju sledeće:⁸⁰

- Da diskrecija da se izriče odnosna mjera nije neograničena
- Da izricanje mjera podliježe sudskoj kontroli
- Da odnosni nadležni organi moraju zastupati slučaj zasnovan na dokazima
- Da su se sve primijenjen pretpostavke mogle opovrgavati
- Da je pogođeno lice u mogućnosti da dostavlja dokaze
- Da sve dokaze sud propisno ocjenjuje
- Izbjegavanje pretjeranog odugovlačenja (svako zadiranje u nečija prava ne smije da traje pretjerano dugo)
- Da zakon predviđa djelotvorne pravne lijekove (bez obzira na to da li su iskorišteni ili ne)⁸¹

S obzirom na važnost ciljeva kojima se tipično teži mjerama oduzimanja i široko polje procjene koje države uživaju u pogledu osmišljavanja i izvršenja takvih mjera, možda nije iznenađujuće da je ESLJP unekoliko nesklon nalazima nesrazmjere u slučajevima oduzimanja. Međutim, oduzimanje deviza zakonitog porijekla nakon carinske prevare neprijavlivanja uvoza takve gotovine (gdje je bilo zakonito uvesti je) ustanovljeno je kao nesrazmjerno.⁸² U tom slučaju, podnosilac predstavke nije imao prethodne krivične evidencije, nije bilo naznaka moguće dalje kriminalne aktivnosti i država nije bila u riziku da snosi bilo kakve materijalne troškove od krivičnog djela

⁷⁶ Pogledati stav 36, *Air Canada protiv UK* predstavka br. 18465/91, 5. maj 1995. godine

⁷⁷ Pogledati stav 54, *AGOSI*

⁷⁸ Dakle, ako je cilj, recimo, suzbijanje trgovine narkoticima (npr. *C.M. protiv Francuske* predstavka br. 28078/95, 26. jun 2001. godine i *Butler protiv UK* predstavka br. 41661/98, 27. jun 2002. godine) vjerovatnije je da će mjera protiv nje biti srazmjerna nego ako je cilj odvracanje od manje ozbiljnog nedozvoljenog ponašanja (npr. *Ismayilov protiv Rusije* predstavka br. 30352/03, 6. april 2009. godine)

⁷⁹ Pogledati stav 52, *AGOSI*

⁸⁰ *Butler protiv UK* predstavka br. 41661/98, 27. jun 2002. godine

⁸¹ *Air Canada protiv UK* predstavka br. 18465/91, 5. maj 1995. godine

⁸² *Ismayilov protiv Rusije* predstavka br. 30352/03, 6. april 2009. godine

podnosioca predstavke. ESLJP je ustanovio da je odnosno oduzimanje bilo odvratajuće i kažnjavajuće po svojoj svrsi, ali je podnosilac predstavke već jedanput kažnjen za to djelo. Sud je ustanovio da je stoga takvo oduzimanje nametnulo „pojedinačan i pretjeran“ teret na podnosioca predstavke, navodeći da „zadiranje u prava treba da odgovara ozbiljnosti kršenja propisa.“⁸³ Drugi primjeri nalaza nesrazmjere uključuju situacije: kada je nedužni vlasnik imovine pretrpio pretjerano kašnjenje u povraćanju njegove oduzete imovine;⁸⁴ i kada trećim stranama pogođenim mjerama oduzimanja nije data prilika djelotvornog osporavanja takvih mjera.⁸⁵ Iako su takvi nalazi relativno neuobičajeni, tamo gdje je primjenljiva EKLJP treba pažljivo odmjeriti srazmjernost mjera oduzimanja kako bi se osiguralo pravičan balans u svakom pojedinačnom slučaju.

Prava na pravično suđenje

Prva rečenica člana 6 stav 1 predviđa: „*Svako, tokom odlučivanja o njegovim građanskim pravima i obavezama ili o krivičnoj optužbi protiv njega, ima pravo na pravičnu i javnu raspravu u razumnom roku pred nezavisnim i nepristrasnim sudom, obrazovanim na osnovu zakona.*”

Predlog direktive teži da zahtijeva od država da osiguraju da osumnjičena lica pogođena oduzimanjem uživaju prava na pravično suđenje, ali je interesantno da se sam član 6 stav 1 ne primjenjuje uvijek na postupke oduzimanja. Razlog je taj što se član 6 stav 1 samo primjenjuje u svom krivičnom dijelu prilikom „odlučivanja“ o „krivičnoj optužbi“, što možda ne bude slučaj, recimo, u odnosu na preventivne ili privremene mjere.⁸⁶ Slično tome, član 6 stav 1 samo se primjenjuje u svom građanskom dijelu prilikom „odlučivanja“ o „građanskim pravima i obavezama“.⁸⁷ Ponovo ovdje, primjenjuje se samo na odlučivanje, dakle ne primjenjuje se na prelazne ili privremene mjere koje se preduzimaju prije nego što se odluči u meritumu.

⁸³ Stav 38 slučaja *Ismayilov*

⁸⁴ *Jucys protiv Litvanije* 5457/03, 8. januar 2008. godine

⁸⁵ *Denisova protiv Rusije* 16903/03, 1. april 2010. godine

⁸⁶ Oduzimanje imovine na osnovu osuđujuće presude opisano je kao analogno postupku određivanja kazne i kao kazneno po svojoj prirodi, tako da je krivični dio člana 6 stav 1 primjenljiv (*Phillips protiv UK* predstavka br. 42087/1998, 5. jul 2001. godine). Međutim, to zavisi od okolnosti. Kada postupak ne uključuje utvrđivanje krivice i nema nikakve implikacije po krivičnu evidenciju tog lica, manje je vjerovatno da će se pozivati na krivični dio (*DASSA Foundation protiv Lihtenštajna* predstavka br. 696/05, 10. jul 2007. godine). Ustanovljeno je da mjera oduzimanja u građanskom postupku koja se sprovodi kao preventivna mjera, a ne kao krivična sankcija, ne podrazumijeva krivični dio člana 6 stav 1 (pogledati *Butler protiv UK* predstavka br. 41661/98, 27. jun 2002. godine). Slično tome, za građanski postupak oduzimanja in rem koji nije uključivao krivične optužbe, odredbu koja je po prirodi krivična, uključivanje krivičnog suda ili bilo kakvu prijetnja krivičnim sankcijama u slučaju nepoštovanja utvrđeno je da ne uključuje određivanje krivične optužbe (*Air Canada protiv UK* predstavka br. 18465/91, 5. maj 1995. godine). (Pogledati takođe *Walsh protiv UK* (predstavka br. 43384/05) (novembar 2006. godine) i *Arcuri protiv Italije* predstavka br. 52024/99, 5. jul 2001. godine)

⁸⁷ Npr, ustanovljeno je da je ovaj građanski dio primjenljiv u *Arcuri protiv Italije* predstavka br. 52024/99, 5. jul 2001. godine, mada je rizik od arbitrarnosti izbjegnuto pred italijanskim sudovima, pa nije bilo kršenja tog dijela.

Samo bi se izuzetno primjenjivalo na privremene naloge kada oni djelimično određuju prava stranaka u odnosu na konačni zahtjev.

Pretpostavka nevinosti

Član 6 stav 2 EKLJP: „Svako ko je optužen za krivično delo smatraće se nevinim sve dok se ne dokaže njegova krivica na osnovu zakona.”

Pravo na pretpostavku nevinosti (kao minimalna prava predviđena članom 6 stav 3 EKLJP) primjenjuje se samo na lica optužena za krivično djelo. „Optužen za krivično djelo“ ima autonomno značenje po EKLJP.⁸⁸ Ta pretpostavka uobičajeno prestaje da se primjenjuje prilikom postupka odmjerenja kazne, uključujući i u odnosu na postupak oduzimanja nakon osuđujuće presude, ukoliko se u tom postupku ne iznesu tvrdnje ili optužbe koje predstavljaju novu optužbu.⁸⁹ Nova optužba može se podnijeti kroz tvrdnju kojom se ukazuje na krivičnu odgovornost; otkrivanje činjenica u postupku određivanja kazne koje implicitno ukazuju na kriminalnu aktivnost nije dovoljno za angažovanje člana 6 stav 2.⁹⁰

Relativna jasnoća prethodno opisane sudske prakse unekoliko se čini maglovitijom presudom u slučaju *Geerings*.⁹¹ U tom slučaju, podnosiocu predstavke je suđeno za niz krivičnih djela, te je osuđen za neka od njih, ali oslobođen za mnoga. Nije dokazano da ima imovinu neobjašnjivog porijekla. Ipak, sud je naložio oduzimanje imovine, na osnovu manje strogog standarda dokazivanja u pogledu djela za koja je upravo oslobođen. ESLJP je bio mišljenja da je takav nalog za prošireno oduzimanje narušio njegovo pravo na pretpostavku nevinosti, navodeći da to predstavlja utvrđivanje krivice, a da nije ustanovljeno da je „kriv na osnovu zakona“.⁹² Zbog toga je za svako predloženo oduzimanje u odnosu na krivična djela za koja je neko lice oslobođeno potrebno pažljivo razmatranje u svjetlu ovog slučaja.

⁸⁸ *Engel protiv Holandije* (br. 1) 1976 1 EHRR 647; ESLJP je koristio tri kriterijuma u odlučivanju da li postupak oduzimanja prilikom određivanja kazne predstavlja novu optužbu: klasifikaciju po nacionalnom zakonu; suštinsku prirodu postupka; i vrstu i težinu kazne.

⁸⁹ Na primjer, *Phillips* (41087/98) i *Van Offeren protiv Holandije* (dec.) br. 19581/04, 5. jul 2005. godine su slučajevi u kojima je ustanovljeno da se ne primjenjuje član 6 stav 2 jer je odnosni postupak oduzimanja bio dio odmjerenja kazne u tim slučajevima. Zajedničke karakteristike oba slučaja su bile: podnosilac predstavke je osuđen za krivično djelo vezano za trgovinu narkoticima; podnosilac predstavke je osumnjičen za dodatna krivična djela vezana za trgovinu narkoticima; podnosilac predstavke je dokazano bio u posjedu imovine čije porijeklo nije utvrđeno; za tu imovinu se razumno pretpostavljalo da je pribavljena nezakonitom aktivnošću; i podnosilac predstavke nije dao zadovoljavajuće objašnjenje.

⁹⁰ *Y protiv Norveške* (2003) 41EHRR 87

⁹¹ Pogledati *Geerings protiv Holandije* predstavka br. 30810/03, 1. jun 2007. godine

⁹² Pogledati interesantnu diskusiju na tu temu koju daje Vrhovni sud UK u slučaju *Gale protiv SOCA* [2011] UKSC 49

Retroaktivne kazne

Druga rečenica člana 7 kaže: “Niti će se izricati teža kazna od one koja je bila primjenljiva u vrijeme izvršenja krivičnog djela.”

Ovom se odredbom zabranjuje retroaktivna primjena teže kazne.⁹³ Nalog za oduzimanje izdat u skladu sa zakonom koji je stupio na snagu nakon navodnog krivičnog djela na koje se nalog odnosi predstavlja kršenje člana 7 ako se nalogom izriče „kazna“. (Strazburška i Varšavska konvencija se ne opredjeljuju po ovom pitanju jer oduzimanje označavaju kao „kaznu ili mjeru“.). „Kazna“ je autonoman koncept EKLJP. Odlučivanjem da nalog za oduzimanje izrečen po Zakonu UK o krivičnim djelima trgovine narkoticima u odnosu na djelo koje je počinjeno prije nego što je taj zakon stupio na snagu predstavlja dodatnu „kaznu“, pa time i kršenje člana 7, ESLJP je dao sledeće smjernice po tom pitanju: „Polazište u bilo kojoj ocjeni postojanja kazne jeste da li je data mjera izrečena nakon osuđujuće presude za „krivično djelo“. Ostali faktori koji se mogu uzeti u obzir kao relevantni u tom smislu su priroda i svrha date mjere; njena kvalifikacija u nacionalnom pravu; postupci za donošenje i sprovođenje te mjere; i njena ozbiljnost.”⁹⁴ Ta sudska praksa zahtijeva i razmatranje u odnosu na svaku retroaktivnu primjenu mjera za oduzimanje.

⁹³ Pogledati, npr. *Achour protiv France*, predstavka br. 67335/01

⁹⁴ Pogledati stav 28 28, *Welch protiv UK* predstavka br. 1744/90, 9. februar 1995. godine; pogledati takođe *DASSA Foundation protiv Lihtenštajna* predstavka br. 696/05, 10. jul 2007. godine

Zaključak

Postoji široka saglasnost među međunarodnim standardima oko osnovnih elemenata režima oduzimanja na osnovu osuđujuće presude: redovno oduzimanje, oduzimanje virjednosti (uključujući mješanje sredstava iz legitimnih i nelegitimnih izvora i povezana pitanja), oduzimanje sredstava za izvršenje krivičnih djela i oduzimanje prihoda i povezanih koristi. Mnogo je manje izražena saglasnost u međunarodnim standardima što se tiče proširenog oduzimanja, oduzimanja u građanskom postupku i pitanja vezanih za to na kome je teret dokazivanja prilikom utvrđivanja obima imovine koja podliježe oduzimanju. Osim toga, u značajnoj mjeri varira i kategorija krivičnih djela na koji se svaki standard odnosi.

Oduzimanje je bilo predmet razmatranja ESLJP. Samo sa ograničenim izuzecima, jasne i očekivane mjere oduzimanja koje podupiru pravični i djelotvorni postupci i koje imaju za cilj suzbijanje ozbiljne kriminalne aktivnosti vjerovanto će biti u saglasnosti sa Evropskom konvencijom o ljudskim pravima. Međutim, postoje oblasti koje mogu biti izložene mogućnosti budućih osporavanja, možda posebno u vezi daljeg razvoja stvari u pogledu proširenog oduzimanja i mjera za oduzimanje u građanskom postupku.

Bibliografija

- Krivični Zakonik (Sl. list RCG br. 70/2003, 47/2006 i Sl. list CG br. 40/2008, 25/2010)
- Zakonik o krivičnom postupku (Sl. list RCG br. 71/2003, 7/2004, 47/2006 i Sl. list CG br. 57/2009, 49/2010)
- Zakon o staranju o privremeno i trajno oduzetoj imovini (Sl. list CG br. 48/08, 31/12)
- Uredba o načinu i postupku davanja u zakup privremeno oduzete imovine (Sl. list CG, br. 57/12)
- Uredba o načinu i postupku prodaje privremeno oduzete nepokretne imovine (Sl. list CG, br. 57/12)
- Bojan Dobovšek i Andrej Jurij Pirnat, Organizovani kriminal, kao peta grana vlasti, Fakultet za krivično pravosuđe i bezbjednost Univerziteta u Mariboru, Slovenija
- A. Laudati, Sistem za borbu protiv nezakonitog bogaćenja u evropskom zakonodavstvu
- Profesor dr Zoran Stojanović – Komentar Krivičnog zakonika, 2010
- Profesor dr Milan Škulić – Komentar Zakonika o krivičnom postupku, 2009
- Profesor dr Milan Škulić, Krivično procesno pravo – opšti deo, Pravni fakultet u Beogradu i Službeni glasnik, peto izdanje, Beograd, 2009

Korisni linkovi

- http://ec.europa.eu/justice/criminal/european-e-justice/ecris/index_en.htm
- http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/montenegro/screening_reports/20130218_screening_report_montenegro_ch24.pdf
- <http://www.uzi.gov.me/uprava>
- http://www.slobodnaevropa.org/content/uhapseni_kalicevi_brat_i_supruga/24279678.html
- <http://www.novosti.rs/vesti/planeta.300.html:355983-Advokati-porodice-Kalic-najavili-ustavnu-zalbu>
- <http://aktuelno.me/crna-gora/interpol-raspisao-potjernicu-za-safetom-kalicem>
- <http://www.pobjeda.me/arhiva/?datum=2011-09-29&id=219881>
- http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2011&mm=07&dd=28&nav_category=167&navid=528427
- <http://www.blic.rs/Vesti/Hronika/285688/Imovina-oduzeta-Saricu-i-Kalicu-vredi-405-miliona-evra>
- <http://www.dan.co.me/?nivo=3&rubrika=Drustvo&datum=2012-05-31&clanak=333370>
- http://www.monitor.co.me/index.php?option=com_content&view=article&id=343:paradavni-dobrotvori&catid=2325:broj-1123&Itemid=3553
- http://www.monitor.co.me/index.php?option=com_content&view=article&id=1437:53-miliona-za-arie&catid=943:broj-1007&Itemid=1942
- http://www.b92.net/info/emisije/reakcija.php?yyyy=2010&mm=03&nav_id=420634
- http://www.monitor.co.me/index.php?option=com_content&view=article&id=2293:crnogorski-bos-i-polja-kokaina&catid=1596:broj-1058&Itemid=2616

- <http://angusyong111.wordpress.com/2010/04/25/darko-saric-sest-puta-osudivan-kao-sitni-kriminalac/>
- <http://www.pobjeda.me/2011/12/05/darko-saric-%E2%80%93-profil-anonimni-milijarder/>
- <http://www.cins.org.rs/?p=3112>
- <http://www.pressonline.rs/info/politika/128810/optuznice-i-dalje-bez-politicara.html>
- <http://www.slobodnaevropa.org/content/ko-se-plasi-darka-sarica/24823796.html>
- <http://www.vreme.com/cms/view.php?id=914129>
- <http://www.vijesti.me/vijesti/oduzeta-imovina-vrijedna-43-miliona-clanak-68783>
- <http://www.blic.rs/Vesti/Hronika/176052/>

CIP - Каталогизација у публикацији
Централна народна библиотека Црне Горе, Цетиње

ISBN 978-86-85803-10-9
COBISS.CG-ID 22014992